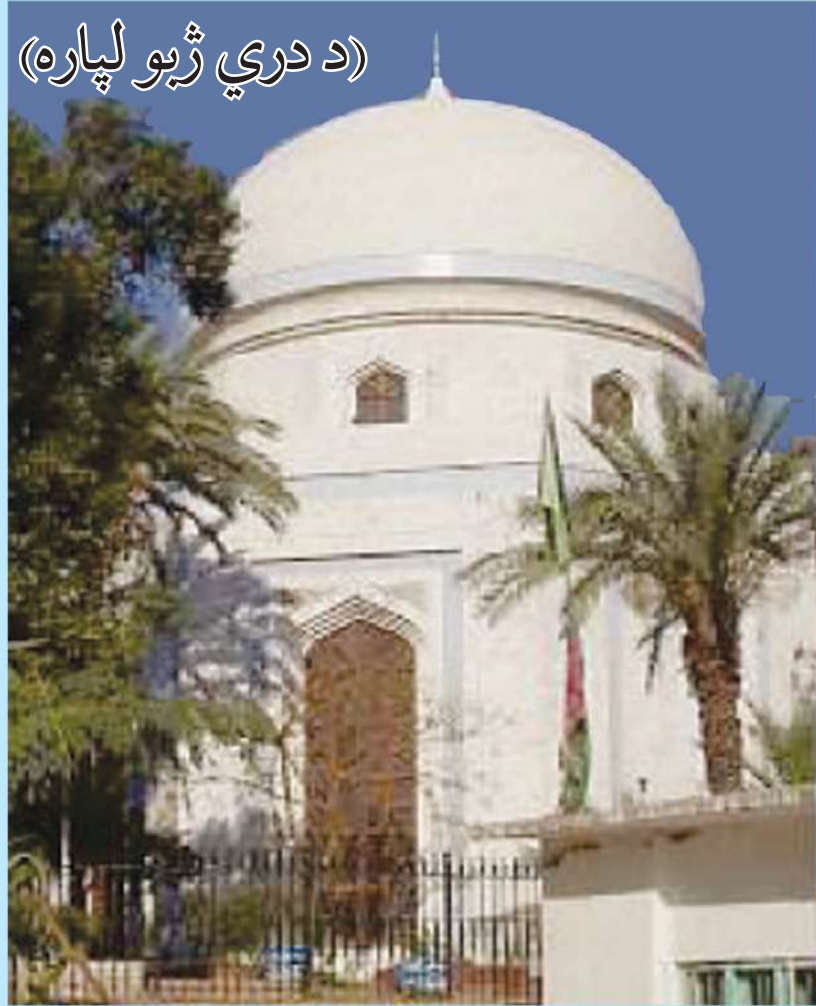

پښتو اتم ټولگی

(د دري ژبو لپاره)

پښتو - اتم ټولگی (د دري ژبو لپاره)

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلپيري
په سينه کې د آسيا به
نوم د حق مودى رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی يې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پاميريان، نورستانيان
هم ايماق، هم پشه يان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاويدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولگی

(د دري ژبو لپاره)

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

الف

د کتاب ځانگړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانگې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډیټ ډیپارټمنټ غړي

ټولگي: اتم

د متن ژبه: پښتو (د دري ژبو لپاره)

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره

قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې مور ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهی لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگونې بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تاسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. مور په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوشښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولني متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د څیرکو او فعالو گلونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

مخونه	سرليکونه	شميرې
۱	حمد	لومړی لوست
۵	خيرالبشر	دویم لوست
۹	کار او ژوند	درېم لوست
۱۳	نومخري (ضمیرونه)	څلورم لوست
۱۹	کندهار	پنځم لوست
۲۵	د افغانستان لویې لارې	شپږم لوست
۳۱	لیک نښې	اووم لوست

۳۵
۳۹
۴۳
۴۹
۵۵
۵۹
۶۳
۶۷
۷۱
۷۷
۸۱
۸۵
۸۹
۹۳
۹۷
۱۰۳
۱۰۹
۱۱۳
۱۱۷
۱۲۳
۱۲۹
۱۳۳

د ناروغ پوښتنه
متلونه
څيرك قاضي
د خپلواكي ورځ
اخترونه
د افغانستان مېوې
دعائيه شعر
د سگرتو زيانونه
پښتو غزل
مېرمن عينو
جرگه
چاپېريال پاك ساتل
اخيستونكي او پلورونكي
ټوكي ټكالي
د ماشومانو حقونه
سيمه ييزې لوبې
لاسي صنايع
څلوريزې
گل پاچا الفت
احمد شاه بابا
خبرې او اترې
ويپانگه

اتم لوست
نهم لوست
لسم لوست
يوولسم لوست
دولسم لوست
ديار لسم لوست
خوار لسم لوست
پنځلسم لوست
شپاړسم لوست
اووه لسم لوست
اتلسم لوست
نولسم لوست
شلم لوست
يوويشتم لوست
دوه ويشتم لوست
درويشتم لوست
څلور ويشتم لوست
پنځه ويشتم لوست
شپږ ويشتم لوست
اووه ويشتم لوست
اته ويشتم لوست

حمد

الله ﷻ د ټولې نړۍ خالق او څښتن دی. شریک او مرستندوی نه لري. زیان او زوال نه لري. تل تر تله دی او وي به. الله ﷻ خپل ټول مخلوقات پالي او روزي یې، ټول مخلوقات د الله ﷻ لویي بیانوي. ملایکې، انسانان، پېریان، حیوانات، مرغان، خزنده گان، ونې او بوټي ټول الله ﷻ ستایي. حمد د الله ﷻ ټولې ستاینې رانغاړي.

■ د حمد او نعت ترمنځ څه توپیر شته؟

■ د حمد موضوع د څه په اړه وي؟

گوره هسې کردگار دی رب زما
 همگي بزرگواران چې څوک يې وايي
 نه يې هيڅ حاجت په چاپورې موقوف دی
 څه ماڼۍ چې د دنيا او د عقبې دي
 شريک نه لري په خپله بادشاهۍ کې
 څه حاجت دی چې وبل خواته يې غواړم
 چې صاحب دکل اختيار دی رب زما
 تر همه وو بزرگوار دی رب زما
 نه د هيچا منت بار دی رب زما
 د همه واړو معمار دی رب زما
 بې شريکه شهریار دی رب زما
 په خپل کور کې همکنار دی رب زما

هيڅ تغيير او تبديل نه لري رحمانه!

تل تر تله برقرار دی رب زما

د متن لنډيز:

الله جل جلاله خالق او رازق دی. ټول مخلوقات او کاینات يې پيدا کړي دي. ټولو خوړونکو ته خواړه ورکوي. له هر زيان او نقصان څخه پاک دی. بې انتها واک او ځواک لري. شريک او مرستندوی نه لري او اړتيا هم ورته نه لري. ټول مخلوقات الله جل جلاله ته اړ دي، خو هغه هيچا ته اړ نه دی. الله جل جلاله هر ځای حاضر او ليدونکی دی. الله جل جلاله تل و او تل به وي.

د شاعر پېژندگلوې:

عبدالرحمان بابا د پښتو ادبياتو دمنځنۍ دورې ډېر مشهور شاعر دی. هغه په ۱۰۴۲هجري قمري کال د پېښور په بهادر کلي کې زېږېدلی دی. په ۱۱۲۸هجري قمري کې مړ دی. مزار يې د پېښور د هزار خانۍ په هديره کې دی. د رحمان بابا شعرونه له پند او نصيحت څخه ډک دي. شعري ژبه يې ډېره خوږه او روانه ده. له همدې امله په ولس کې تر ټولو زيات مشهور دی. د شعر دېوان يې په لس گونو ځله په افغانستان، پښتونخوا او هند کې چاپ شوی دی.

عبدالرحمن بابا

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې حمد وروسته له ښوونکي څخه په لوړ اواز ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرگند کړي.
- ۲- زده کوونکي دې پوښتنو ته ځوابونه ور کړي:

- د مخلوقاتو خالق څوک دی؟
- د حمد موضوع څه وي؟
- رحمان بابا څه ډول شاعر دی؟
- رحمان بابا چېرته ژوند کاوه او چېرته يې قبر دی؟
- ۳- په حمد کې درې عام نومونه پيدا او په جملو کې يې استعمال کړئ.
- ۴- د لومړي کتار د لغتونو معناوې په دويم کتار کې پيدا او په جملو کې يې استعمال کړئ:

زوال	استوگنځی
مکان	جوړوونکی، خټگر
نقصان	ځورتيا
معمار	تاوان

- ۵- ښوونکی دې د لوست لټليز د املا په توگه زده کوونکو ته ووايي او بيا دې د زده کوونکو د ليکنې نيمگړتياوې سمې کړي.

کورنۍ دنده

د دې حمد د منځپانگې په اړه اووه کرښې مطلب وليکئ.

په تاسو کې غوره او بهر مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان
د هغه د لاس او ژبې له ضرر څخه په امن کې وي.
(حدیث شریف))

خير البشر

حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ پيغمبر او د الله ﷻ بنده دی. هغه تر ټولو مخلوقاتو غوره دی. هغه د الله ﷻ له لوري د ټول عالم لپاره رحمت رالېږل شوی دی. د هغه هره وينا زموږ د ژوند لارښونه ده. هر عمل يې زموږ د برياليتوب لپاره دی. ټول مسلمانان لا څه چې نامسلمانان هم هغه ستايي. په دې لوست کې د نامتو فرانسوي ليکوال ((هوگو)) يوه ليکنه لولو. هوگو دا ليکنه د محمد ﷺ د ژوندانه د وروستيو شېبو په اړه کړې ده.

د حضرت محمد ﷺ د ژوندانه د وروستيو شېبو په اړه مو څه اورېدلي دي؟
نامسلمانو ولې د حضرت محمد ﷺ ستاينه کړې ده؟

حضرت محمد د خدای ﷺ بنده او د هغه پیغمبر و چې د بشریت د لارښوونې لپاره رالېدل شوی و او ټول عمر یې انسانانو ته د سمې لارې د خپلولو تبلیغ وکړ. حضرت محمد ﷺ به تل په فکر کې ډوب و، په هېچا به یې پره نه اچوله چې په لاره به روان و، له هرې خوا به پرې سلامونه ویل کېده. ده به هم هر چاته په مهرباني ځواب وایه. په ږیره کې یې شل وېښتان سپین نه لیدل کېده؛ خو زهیرتیا یې ورځ په ورځ زیاتېده. کله به چې اوبنانو اوبه څښلې، دی به ورته ودرېد او هغه ورځې به یې په زړه راگرځېدې چې ده به د خپل تره اوبنان څرول. هر وخت به د خدای ﷺ په درگاه کې په راز او نیاز مشغول و. خوراک، څښاک یې بېخي لږ و، ډېر ځله به یې په نس پورې تیرې تړلې وې. په خپل لاس به یې خپلې مېرې لوشلې چې جامې به یې خیرې شوې؛ په ځمکه به کښېناست او خپلې جامې به یې گڼدلې. د ځوانۍ قوت یې نه و پاتې، ډېرو روڼو دده بدن کمزوری کړی و. د درې شپېتو کالو و چې ناڅاپه پرې تبه راغله، هغه قران چې د خدای ﷺ له لوري پرې نازل شوی و، ټول یې ولوست. د اسلام توغ یې سعید ته په لاس کې ورکړ او ورته وېی ویل: دا زما د ژوند وروستی ورځ ده. ته په دې پوه شه چې بې له یوه خدایه بل خدای ﷻ نشته. ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه.

په حضرت علي (رض) یې تکیه کړې وه. په دغې ورځې هم لکه: د تل په څېر د لمانځه لپاره جومات ته لاړ. مؤمنان یې تر شا روان وو، مخې ته یې د اسلام سپېڅلی توغ رپېده. چې جومات ته ورسېد، رنگ یې الوتی و خلکو ته یې وویل:

اوس زما وروستی ساعت رارسېدلی دی، د آسمان پرېښتې زما په اړه مجلس لري. غور کېږدئ او واورئ! که ما تاسې کوم یوه ته کله کومه بده خبره کړې وي، هغه دې پاڅېږي، پخوا له دې نه چې زه له دې دنیا نه لاړ شم، ماته دې یې بېرته راوگرځوي. هماغه څه دې راته بېرته ووايي. که مې څوک وهلي وي ومې دې وهي. که مې له چانه څه اخیستي وي، بېرته دې یې رانه واخلي. له دې سره یې هغه امسا حاضرینو ته ور وړاندې کړه چې په لاس کې یې وه. بیا یې وویل:

ای خلکو! په خدای ﷻ ایمان لرئ او د هغه حضور ته په درناوي سرورنه ټیټوئ. د مېلمنو پالنه کوئ، پر هېزگار اوسئ او عدالت چلوئ. په دې وخت کې لږ غوندې غلی او په فکر کې

شو، بیا یې ورو ورو گامونه واخیستل او وپې ویل: ژوندیو خلکو! زه تاسو ټولو ته وایم چې زما د تللو وخت دی، ژر کوی پخوا تر دې چې زه د اجل پیاله وڅینم، هغه گناه چې ما کړې وي، راپه یاد کړئ او هر بد مې چې له تاسو هر یوه سره کړې وي، له مانه غچ واخلي. خلک له ده څخه غلي او نیولي په څنگ تېرېدل. ده د ابوالفدا له کوهي نه اوبه راوغوښتلې، مخ او لاس یې ومینځل. یوه سپرې ترې درې درهمه وغوښتل، ده سمډلاسه ورکړل او وپې ویل: ((حساب فیصله دلته بڼه ده، نه په قبر کې)) چې کور ته ستون شو؛ نو دی کور ته ننوت او ډېرو اصحابو بهر شپه رڼا کړه. سپېدې وچاودې ده وویل: ابوبکره! زه نور د پاڅېدلو توان نه لرم، پاڅېره ماته قرآن ولوله. عایشه رضي الله عنها یې تر شا ولاړه وه. ده ایتونو ته غوږ نیولی و، ټولو ژړل، هېچا خپله ژړا نه شوه ټینګولای. نژدې ماښام و چې عزرائیل د کاله په دروازه کې رابنکاره شو، د ننوتو اجازه یې وغوښتله. د خدای ﷻ استازي وویل: پرېږدئ چې دننه راشي. ټولو یې د ولادت د ورځې په څېر یو عجیبه ځلېدونکې برېښنا یو ځل بیا په سترگو کې ولیدله. عزرائیل ده ته وویل: د الله رسوله! الله ﷻ خپل حضور ته بللی یې. ده وویل: ((زه د حق بلنې ته لیک وایم)) له دې وینا سره دی ورپرېږد، د یوه آرام نفس په وتلو دده شونایې بېرته پاتې شوې او حق ته یې ځان وسپاره.

د الفت ژباړه: له ((لوړ خیالونو او ژور فکرونو)) څخه

د متن لنډیز:

رسول الله ﷺ د ټول عالم لپاره رحمت و. هغه له هېچا سره کینه نه کوله. د هغه مینه یوازې د الله ﷻ د مخلوق لپاره وه. هغه د عمر تر پایه هېچا ته بده خبره ونه کړه. د هېچا حق یې ونه خوړ او تر رحلت پورې یې د امت رښتیني بریالیتوب وغوښت. د ژوندانه تر وروستی شپې پورې یې د الله ﷻ وحدانیت، عبادت، رښتینولې، پرهیزګارۍ او عدالت ته خلک رابلل. دهغه لارښوونې او د الله ﷻ احکام منل زموږ د دنيوي او اخروي بریالیتوب لامل دی؛ نو باید عمل پرې وکړو.

- زده کوونکي دې په وار سره متن ولولي، نور دې ورته غوږ ونيسي او ښوونکي دې لوستل وڅاري.

- هر زده کوونکي دې د رسول الله ﷺ د سيرت (کړو وړو) په اړه خبرې وکړي.

- د پورتنی لوست مفهوم په لنډ ډول ووياست.

((حضرت محمد ﷺ به تل په فکر کې ډوب و، په هېچا به يې پرې نه اچوله، کله به چې په لاره روان و، له هرې خوا به پرې سلامونه ويل کېدل. ده به هم هر چاته په مهرباني ځواب وايه. په ږيره کې يې شل ويښتان سپين نه ليدل کېدل؛ خو زهیرتيا يې ورځ په ورځ زياتېده. کله به چې اوسنان اوبه څښلې، دی به ورته ودرېد او هغه ورځې به يې په زړه راگرځېدې چې ده به د خپل تره اوسنان څرول))

- په پورتنی متن کې صفتونه ومومي، په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او په جملو کې يې وکاروئ.

- د لاندېنيو لغتونو متضاد پيدا کړئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ:

وروستی	ښکاره	دنياوي	برياليتوب	کينه
ښه	ژړا	درناوی	لږ	

- لاندېني لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړئ:

زهیر	کوهی	سپېدې	توغ	درناوی	پالنه
------	------	-------	-----	--------	-------

- له خلکو سره د رسول الله ﷺ د ښه چلند په اړه يوه مقاله وليکئ چې تر لسو کرښو کمه نه وي.

دریم لوست

کار او ژوند

انسان د هوسا او خوښ ژوندانه لپاره کار او زیار ته اړ دی. کار او زیار د انسان ژوند نېکمرغه کوي. څوک چې زیات زیار گالي او کار کوي، ژوند یې نېکمرغه وي. زیارکښ چاته اړ نه وي او چاته د سوال لاس نه اوږدوي. څوک چې کار کوي ژوند به یې سرلوری او ویاړمن وي.

■ کار کول او زیار ایستل څه گټې لري؟

■ ستاسې پلار او مشر ورور څه کار کوي؟

د انساني ژوند ارزښت په کار او زيار کې نغښتی دی. د نړۍ ټول وگړي د ژوندانه د وسيلو د ترلاسه کولو او برياليتوب هيلې لري. هغه څوک ښه پرمختگ کولای شي چې کار کوي او زيار گالي. هغه څوک چې کار نه کوي او زيار نه گالي، بې وزله کېږي. دغسې کسان نورو ته اړ او بدن يې کمزوری کېږي. کار بدني ځواک زياتوي او انسان پياوړی کوي. هغه څوک بريالی دی چې ځواکمن بدن لري.

بېکاري تر ټولو ستره بلا ده. که څوک هر څومره بډای هم وي، بايد له کار او زيار څخه لاس وانخلي. کوم انسان چې وزگار ژوند تېروي، له ژوندانه څخه خوند نشي اخيستلای. کوم ملتونه چې ډېر کار کوي او ډېر زيار باسي، هېوادونه يې هم ډېر پرمختللي وي. د پرمختللو هېوادونو د وگړو ژوند آرام او هوسا وي.

وايي چې يو مېړی او چرچری سره گاونډيان وو. پسرلی، اوړی او منی د کار او زيار لپاره ښه موسمونه وي. مېړي په دغو موسمونو کې پرله پسې کار کاوه او زيار يې گاله. مېړي ځان ته د ژمي توبښه برابره کړه. چرچري به ټوله ورځ د ونو او بوټو پر ښاخونو گرځېده راگرځېده، سندرې به يې ويلې او ساعت به يې تېراوه. د تنگلاسی د وخت فکر ورسره نه و. شپې ورځې تېرېدې، ژمی رالښېده، خواړه کمېده او اړتيا ورته ډېرېده. ژمی راورسېد، ساړه او اورښتونه زيات او خواړه کم شول، غرونه او سمې واورو وپوښلې. ټول حشرات خپلو سوږو ته ننوتل. چرچري چې کار نه و کړی او د ژمي توبښه يې نه درلوده، ژوند يې تريخ شو. څو ورځې يې گوزاره وکړه؛ خو بيا اړ شو چې مېړي ته ورشي او په پور ترې خواړه وغواړي. مېړي ته ورغی، خواړه يې ځنې پور وغوښتل. مېړي ورته وويل:

د کار او زيار په وخت کې دې سندرې ويلې او بې غمه دې شپې ورځې تېرولې؛ که کار دې کړی وای او ځان ته دې توبښه برابره کړې وای؛ نو اوس به دې هېچا ته اړتيا نه وه. چرچري ددې ځواب په اورېدو ډېره څېرجه (خجالت) شو او له ځان سره يې هوډ وکړ چې بيا به هېڅکله وزگار او بې ځايه وخت نه تېروي. کار به کوي، زيار به گالي او د راتلونکې لپاره به سپما کوي.

بې زحمته راحت نشته زما وروره!

که راحت غواړې زحمت درلره بويه

د اسلام سپېڅلي دين هم په کار کولو، زيار گاللو او حلالې پانگې گټلو ټينگار کړی دی. حلال رزق گټل يې عبادت گڼلی دی؛ نو مسلمان بايد له لټې او تنبلۍ څخه ځان وژغوري، لارې ونه شکوي، بلهې وانخلي، حرام ونه خوري او د کار او زيار له لارې ځان ته حلال رزق پيدا کړي.

د متن لنډيز:

مور بايد د خپل ځان، کورنۍ او د هېوادوالو د هوساينې، نېکمرغۍ او خوښۍ لپاره تل کار وکړو. ځان د ټولني پر اوږو پټې نه کړو، له بل چا څخه تمه ونه لرو او پر خپل ځان ويسا پيدا کړو. خپل ځان او کورنۍ ته حلال رزق پيدا کړو او چاته د دروېزگرۍ لاس اوږد نه کړو. هغو هېوادونو ډېر پرمختگ کړی چې وگړي يې زيارگالونکي او لوستي دي. مور بايد د علم په رڼا کې پرمختگ وکړو او د نړۍ په روان بهير کې د ورگډېدو هوډ وکړو، ځکه؛ هوډ د بري لومړی شرط دی.

فعاليتونه

- زده کوونکي دې متن په وار سره په لوړ آواز ولولي او د لوست په مفهوم دې خبرې وکړي.
- ښوونکي دې لاندې جملې ولولي، زده کوونکي دې جملې په غور سره واورې او بيا دې پوښتنوته ځوابونه ووايي:
- ژمی راورسېد، سارپه او اوربښتونه زيات او خواړه کم شول، غرونه او سمې واورو وپوښلې. ټول حشرات خپلو سوږو ته ننوتل. چرچري چې کار نه وکړې او د ژمي توبښه يې نه درلوده، ژوند يې تريخ شو. څو ورځې يې گوزاره وکړه؛ خو بيا اړ شو چې مېړي ته ورشي او يو څه خواړه ځنې پور وغواړي.

- چې ژمی راورسېد څه وشول؟
 - چرچري له مېرې څخه څه وغوښتل؟
 - د ژمي له رارسېدو سره حشراتو څه وکړل؟
 - کار کول کومې گټې لري؟
 - وزگار تیا کومې ستونزې رامنځته کوي؟
 - په پورتنی متن کې پنځه عام نومونه ومومئ او په جملو کې یې استعمال کړئ.
 - لاندې لغتونه معنا او په جملو کې یې استعمال کړئ:
- ساره پور ځواک اورښت گوزاره هوسا
سپما توبنه واورې حشرات هوډ
- لاندې بیت په نثر واورئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ:
- بې زحمته راحت نشته زما وروره!
که راحت غواړې زحمت درلره بویه

کورنۍ دنده

— پورتنی درس ته ورته یوه کیسه د کورنۍ له غړو زده کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولگيوالو ته واوروئ.

احتیاط

یو لېونی له یوه بل سړي سره د سیند پر غاړه ناست و. هره شېبه وروسته به یې سر یوې او بلې خوا ته کږاوه او یوه سترگه به یې هم ورسره پټوله.

هغه بل سړي ترې پوښتنه وکړه چې یاره! دا څه درباندي شوي دي؟ خیریت خوبه وي؟

څنگه هره شېبه سر ها خوا دې خوا کږوي او سترگه هم ورسره پټوي؟

ځواب یې ورکړ:

د سیند پورې غاړه د یوه سړي په لاس کې ستن ده، خپل شلېدلی کمیس گنډې؛ نو زه ځکه سر هاخوا دې خوا کږوم چې په ناپامۍ کې زما سترگه ژوبله نه کړي.

نومخري (ضميرونه)

نومخري هغه کلمه ده چې د نوم پر ځای استعمالېږي. د نومخري کارول د نوم د پرله پسې تکرار مخه نیسي. په وینا او لیکنه کې چې یو شی ډېر تکرار شي انسان زړه تنگوي، له همدې امله په ټولو ژبو کې د نامه د پرله پسې تکرار د مخنیوي او لنډون په موخه، نومخري کارېږي. په دې لوست کې به نومخري در وپېژنو.

■ که احمد را روان وي او مور ووايو چې هغه را روان دی، په دې جملې کې هغه د چا پر ځای وکارېده؟

■ که زرغونه بنوونکې نه وي راغلې او حمیده بنوونکې ووايي چې د هغې پر ځای زه درس درکوم، دلته د (هغې) کلمه د چا پر ځای کارېدلې ده؟

په پښتو کې نومخړی د جنس، عدد، حالت او شخص له مخې گردانېږي. د نومخړو ډولونه:

- ۱- شخصي ضميرونه
- ۲- ملكي يا اضافي نومخري
- ۳- اشاري نومخري
- ۴- استفهامي نومخري
- ۵- پلوي (سمتي) نومخري
- ۶- مبهم نومخري
- ۷- اشتراكي نومخري

دلته تاسو ته د نومخړو (ضميرونو) څو اساسي ډولونه درپېژنو:

- ۱- شخصي نومخري: شخصي نومخري د کسانو يا اشخاصو د نومونو پرځای استعمالېږي او په دوه ډوله دي:
 - غښتلي نومخري او کمزوري نومخري.
 - الف - غښتلي نومخري يا منفصل ضميرونه:
 - په يوازې توگه استعمالېږي، له بلې کلمې سره پيوست نه راځي او په خپلواکه توگه معنا ورکوي.

اشخاص	مفرد		جمع
لومړی شخص	اصلي حالت	اوبنتی حالت	اصلي حالت
	زه	ما	موږ
دویم شخص	ته	تا	تاسې (تاسو)
دریم شخص	نرینه	دی	دوی
		هغه	هغوی
	ښځینه	دا	دوی
		هغه	هغې

ب - کمزوري نومخري (متصل ضميرونه):

دا نومخري په خپلواکه توگه معنا نه لري، له نامه سره چې استعمال شي خپله معنا څرگندوي.

شخص	مفرد	جمع
لومړی شخص	مې	مو
دویم شخص	دې	مو
دریم شخص	بې	بې

لکه: کتاب مې راږه، کتاب دې واخله، کتاب يې واخيست، کتابونه مو واخيستل، کتابونه مو واخلي، کتابونه يې واخيستل.

۲ - ملکي يا اضافي نومخري:

يو څيز په څه يا چا پورې مربوط بولي يا په بله وينا يوشی د څه يا چا گڼي.

اشخاص	مفرد		جمع
لومړی شخص	زما		زموږ
دویم شخص	ستا		ستاسې
دریم شخص	نارینه	د ده	د دوی
	بنځینه	د دې	د دوی

لکه:

زما کتاب راږه.

زموږ کتابونه يوسه.

ستا کتاب يې راږي.

ستاسې کتابونه کوم دي؟

د ده کتاب څه شو؟

ددې کتاب چېرته دی؟

د دوی کتابونه څه شول؟

۳- اشاري نومخري:

هغه نومخري دي چې اشخاصو او خيزونو ته اشاره کوي او د هغو پر ځای استعمالېږي.

مفرد		جمع			
گڼه	واتن	جنس	اصلي حالت	اوبنتی حالت	اصلي حالت
۱	لنډ	نرینه	دغه	دغه	دغو
		بنځینه	دغه	دغې	دغو
۲	لېږې	نرینه	هغه	هغه	هغو
		بنځینه	هغه	هغې	هغو
۳	ډېر لېږې	نرینه	هوغه	هوغه	هوغو
		بنځینه	هوغه	هوغې	هوغو

۴- استفهامي نومخري:

د پوښتنې لپاره کارول کېږي. د شخص، وخت، ځای څرنگوالي او څومره الي له مخې لاندې ډولونه لري:

څوک: د شخص لپاره استعمالېږي، لکه: څوک راغی؟

چا: د څوک اوبنتی شکل دی او د شخص لپاره استعمالېږي، لکه: چا وژړل؟

ولې: د یوه عمل او پېښې لامل پوښتي، لکه: ولې راغلې؟ ولې درس نه لولې؟ ولې جومات ته نه ځې؟

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

۱- ځانگړي نومخري په څو ډوله دي؟ هر ډول يې په مثالونو کې څرگند کړئ.

۲- څو ډوله نومخري پېژنئ؟ نومونه يې واخلئ.

۳- لاندې نومخري مشخص کړئ او خپل ټاکلي نومونه ورته وليکئ:

زه.....ته.....ستا.....هغه.....

۴- په لاندې جملو کې نومخري په نښه کړئ او نومونه يې وواياست:

- زه هره ورځ ښوونځي ته ځم.

- د ده کتاب له ماسره دی.

- څوک به راغلی وي؟

۵- زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او يو له بل څخه دې د نومخرو پوښتنې وکړي.

ښوونکي دې د پوښتنو ځوابونه وڅاري.

۶- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې نومخري په نښه کړي:

- څوک راغی؟

- له چا سره دې وليدل؟

- آیا دا کتاب ستا دی؟

– هغه کله راځي؟

۷– د لاندې ضميرونو څنگ ته په پنسل وليکئ چې کوم ډول ضميرونه دي او د کوم

شخص لپاره راځي.

څوک:

..... مو:

..... ستا:

..... ته:

..... دغه:

..... دوی:

۸– زده کوونکي دې په خپله خوښه يو پراگراف وليکي او په هغه کې دې استفهامي

ضميرونه وکاروي.

۹– زده کوونکي دې په درې يا څلورو جملو کې کمزوري ضميرونه وکاروي او د خپلو

ټولگيوالو په وړاندې دې ولولي او ښوونکي دې د دوی تپروتنې سمې کړي.

کورنۍ دنده

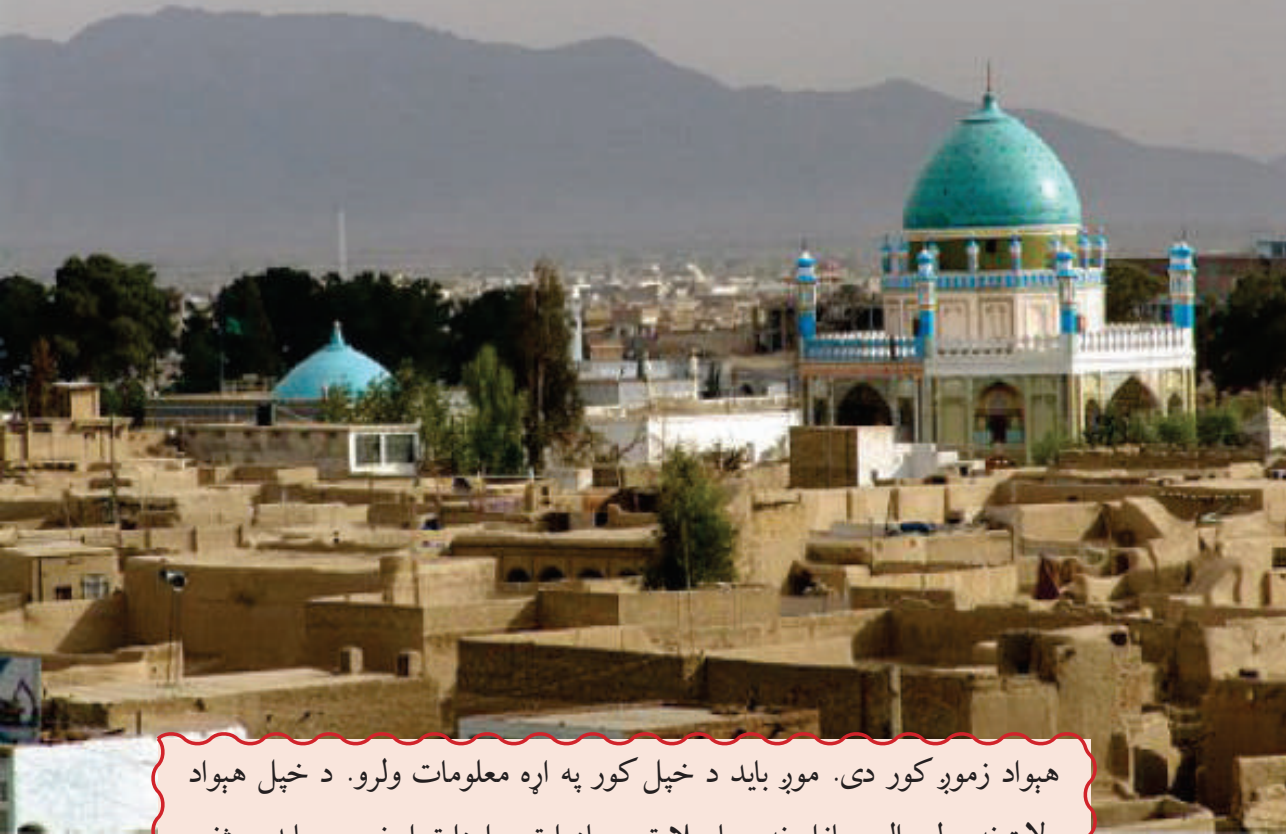

زده کوونکي دې له کوره تر ښوونځي او له ښوونځي څخه تر کوره د خپل تگ او راتگ

حال وليکي او په هغو کې دې نومځري په نښه کړي چې کوم نومځري يې کارولي دي.

کندهار

هېواد زموږ کور دی. موږ باید د خپل کور په اړه معلومات ولرو. د خپل هېواد ولایتونه، ولسوالۍ، بازارونه، حاصلات، صادرات، واردات او نور یې باید وپېژنو. په دې لوست کې به د خپل هېواد د یوه ولایت او پخوانۍ پلازمېنې (کندهار) په اړه معلومات تر لاسه کړو.

- د چا په پاچاهۍ کې د کندهار پر ځای کابل پلازمېنه وټاکل شوه؟
- خرڅه شریفه د افغانستان په کوم ښار کې ده؟

کندهار د هېواد په سوېل لوېدیځ کې پروت دی. کندهار د افغانستان له سترو تاریخي ښارونو څخه شمېرل کېږي.

په (۱۷۴۷) مېلادي کال کې دافغانستان نوميالي امپراتور احمدشاه بابا کندهار خپل مرکز وټاکه. احمدشاه بابا په کندهار کې د احمد شاهي ښار بنسټ کېښود. د تېمور شاه په وخت کې د کندهار پر ځای کابل پلازمېنه وټاکل شوه.

د کندهار ختیځ او سوېل لور ته بلوچستان پروت دی. لوېدیځ لور ته یې هلمند. شمال ته یې ارزگان او شمال ختیځ ته یې زابل پروت دی. کندهار اووه لس ولسوالۍ لري. د کندهار اړوندې ولسوالۍ دا دي:

خاکرېز، ارغنداو، رېگستان، ښوراوک، میوند، سپین بولدک، معروف، دامان، ژړۍ (ژړۍ)، غورک، میانشین، ډنډ، نېښ، پنجوايي، شاه ولي کوټ، شگه او ارغسان. کندهار نیمه صحرايي اقلیم لري. هوا یې په مختلفو سیمو کې توپیر کوي. د اورښت کچه یې ډېره ټیټه ده. په زیاترو سیمو کې یې د اورښت اندازه په یو کال کې له سلو څخه تر څلورو سوو ملي مترو پورې رسېږي.

د ارغنداو، ترنک او وچ مانده بهاندو سیندونو د کندهار کرنیزې ځمکې خړوبې کړې دي. هلمند سیند هم له کندهار ولایت څخه تېرېږي؛ خو په کرنه کې ترې گټه نه ده اخیستل شوې. غنم، جوار، شولې او وربشې یې مهمې غلې دانې دي. انگور، انار، هندوانې، خټکي او نورې یې مهمې مېوې دي.

د کندهار انار، انگور او شکر پاره ځانگړی شهرت لري او د افغانستان د صادراتو لویه برخه جوړوي.

په کندهار کې ډول، ډول سبزیانې، لکه: پالک، گندنه، کاهو، کرم، گلپي، کدو، ټیپر، دنیا، پیاز، مولی، بادرننگ، بینډی، توری، مرچ او نور هم په زیاته اندازه کرل کېږي. په وچو مېوو کې یې وڅکې (ممیز) د ځانگړې یادونې وړ دي. دغه وڅکې څو ډولونه لري او دافغانستان د صادراتو لویه برخه جوړوي.

په لاسي صنایعو کې یې غاړې جوړونه (سکوی) او خولۍ جوړونه په سیمه کې خاص

شهرت لري.

د کندهار د وېش بندر له لارې ډېر توکي افغانستان ته راځي او له افغانستان څخه بهرنيو هېوادونو ته لېږدول کېږي.

غواوې، اوبنان، مېرې، پسونه، اسونه او خره يې مهم څاروي دي. کندهار ولايت ډېرې تاريخي سيمې او ودانۍ لري. د منديگک غونډۍ، پنجوايي، شمشېرغار، چهل زینې، لکي غر يا سرپوزه، کوجولا غار، نارنج ماڼۍ، حسين شاهي ارگ، خرکه مبارکه او نور يې لرغوني او تاريخي ځايونه دي.

مبارکه خرکه د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال کندهار ته راوړل شوه. مبارکې خرکې ته په کندهار کې يوه بڼکلې ودانۍ جوړه شوې ده. دغې ودانۍ ته گڼ خلک د مبارکې خرکې د ليدو په موخه ورځي.

په (۱۱۲۱) هجري قمري کې ملي مشر ميرويس خان په کندهار کې ملي حکومت جوړ کړ. په (۱۱۶۱) هجري قمري کې احمد شاه بابا د افغاني امپراتورۍ بنسټ کېښود. د دغې امپراتورۍ پلازمېنه د کندهار ښار و.

د کندهار ښار په پخوانيو وختونو کې د سياسي مرکز ترڅنګه ادبي مرکز هم پاتې شوی دی. لکه د هوتکيانو په وخت کې او بيا په راوړسته کې د احمد شاه بابا د پاچاهۍ په وخت کې. په دغه مرکز کې د پښتو ژبې د ودې او پراختيا لپاره ډېر کارونه شوي وو، د دې ترڅنګه د پښتو ژبې نامتو شاعران هم په دغه مرکز کې پالل کېدل او په ادبي کارونو بوخت وو. پښتو ژبې ځينې مشهور کتابونه، لکه: پټه خزانه او معرفت الافغاني په دغه وختونو کې ليکل شوي دي.

د متن لنډيز:

د افغانستان د لویو او مشهورو ښارونو څخه یو هم کندهار دی چې د هېواد په جنوب لويديځ کې پروت دی او د تاریخي اهمیت له مخې د یادولو او پېژندلو وړ دی. کندهار اوولس ولسوالۍ لري او اقلیم یې نیمه صحرايي دی. د اورښت اندازه یې په کال کې له سلو نه تر څلور سوو ملي مترو پورې وي. د کندهار ولایت ډول ډول غلې دانې او راز، راز مېوې لري چې مشهورې مېوې یې انار او انگور دي. کندهار د ډول ډول څارویو د روزنې له پلوه هم د یادونې وړ دی. مبارکه خرکه د احمد شاه بابا په وخت کې له فیض آباد نه کندهار ته راوړل شوه او یوه ښکلې ودانۍ ورته جوړه شوه چې تراوسه پورې هلته ساتل شوې ده او زیات شمېر خلک یې لیدو ته ورځي. د میرویس نیکه په وخت کې د افغانستان پلازمېنه د کندهار ښار و. احمد شاه بابا هم د کندهار ښار د پلازمېنې په توګه وساته او د یوې لویې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود.

فعالیتونه

- ۱- لاندېڼو پوښتنو ته شفاهي ځوابونه وویاست:
- کندهار څو ولسوالۍ لري؟ د پنځو نومونه یې وویاست.
- د افغانستان دویم لوی ښار کوم دی؟
- د کندهار لرغونې او تاریخي سیمې کومې دي؟
- د کندهار مهم حاصلات کوم دي؟
- د احمد شاه بابا مزار چېرته دی؟

۲۔ په لاندې مېوو کې کومه يوه په کندهار کې ده، له نوم څخه يې په پښل کرښه تاو کړئ:

الف: توتان ب: غوزان ج: انار د: خټکي

۳۔ په لاندې بندرونو کې کوم يو په کندهار کې دی نوم يې پخپلو کتابچو کې وليکئ؟

الف: د تورخم بندر ب: د شېرخان بندر
ج: د تور غونډۍ بندر د: د وېش بندر

۴۔ لاندېني لغتونه په کتابچو کې وليکئ لومړی يې معنا او بيا يې په جملو کې استعمال کړئ:

پلازمېنه	سوېل	اورښت
ټيټه	خړوب	کرڼه
سکوی	سمخ	مانۍ

۵۔ د لاندېنيو لغتونو متضادې معناوې پيدا او په شفاهي ډول يې په جملو کې استعمال کړئ:

ټيټ	خړوب	ډېر
ويچار	خاص	مشر

۶۔ د لاندېنيو نومخړو نومونه ووياست او په جملو کې يې استعمال کړئ:

دې يې دغې هغې

۷- ښوونکی دې لاندېنی متن زده کوونکو ته د املا په توګه وویي او بیا دې د دوی د لیکنو نیمګړتیاوې سمې کړي:

((مبارکه خرقه د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال له فیض آباد څخه کندهار ته راوړل شوه. مبارکې خرقې ته په کندهار کې یوه ښکلې ودانۍ جوړه شوې ده. دغې ودانۍ ته ګڼ شمېر خلک د مبارکې خرقې د لیدو په موخه راځي.

په (۱۱۲۱) هجري قمري کې ملي مشر میرویس خان نیکه په کندهار کې ملي حکومت جوړ کړ. په (۱۱۶۱) هجري قمري کې احمد شاه بابا د افغاني امپراتورۍ بنسټ کېښود چې پلازمېنه یې د کندهار ښار و))

لاندینو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه وویاست.

– په کوم قمري کال کې کندهار د افغاني امپراتورۍ پلازمېنه شوه؟

– مبارکه خرقه له کوم ځای څخه راوړل شوه؟

– مبارکه خرقه د چا د واکمنۍ پر مهال کندهار ته راوړل شوه؟

– ملي مشر میرویس خان چېرته ملي حکومت جوړ کړ؟

۸- د کندهار ښار د کومو پښتنو پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا مرکز و او د دغه مرکز د کومو مهمو اثارو نومونه یادولای شئ.

کورنۍ دنده

- ګرانو زده کوونکو! تاسو هر یو د پورتنی لوست په څېر؛ خو په ډېر لنډ ډول خپل ولایت معرفي کړئ.

د افغانستان لويې لارې (محاوره)

خبرې اترې د دوو يا ډېرو کسانو ترمنځ کېږي. په خبرو اترو کې معمولاً د يوې موضوع پر بېلابېلو اړخونو خبرې کېږي. د خبرو اترو اوږدوالی او لنډوالی په موضوع پورې اړه لري، يعنې کله اوږدې او کله لنډې وي. همدارنگه خبرې اترې بېلابېلې موضوعگانې رانغاړي، خبرې اترې د دويمې ژبې په زده کړه کې ډېر اغېز لري. د همدغو خبرو اترو په لړ کې سړی کولای شي يوه بله ژبه ښه زده کړي.

■ خبرې اترې د دويمې ژبې په زده کړه کې څه اغېز لري؟

■ تاسې کله په دويمه ژبه کې له چا سره خبرې اترې کړې دي او گټه يې څه وه؟

اسحاق د اتم او عمران د شپږم ټولګي زده کوونکي دي. دواړه په یوه لېسه کې درس وایي. اسحق په جغرافیه کې ښه معلومات لري. عمران ډېر لېوال دی چې د خپل هېواد په اړه هر اړخیز معلومات تر لاسه کړي. عمران د هېواد د لویو لارو په اړه له اسحق څخه پوښتنې کوي او هغه معلومات ورکوي.

- عمران: اسحاقه! دافغانستان لویې سوداګریزې لارې کومې دي؟
- اسحق: عمرانه! زما پلار د وچو مېوو سوداګر دی، زه ورسره هم کله کله په رخصتیاو کې ورسره کار کوم، ځینې مهمې لارې ما لیدلي او ځینې مې لوستي دي، په ترتیب سره یې درته وایم.

یوه لویه لاره له کابله ختیځ لورته غځېدلې ده. دا لاره دکابل تورخم په نامه یادېږي. په دې لاره د افغانستان سوداګریز توکي پاکستان، هند، بنگله دېش او نورو هېوادونو ته د کراچۍ بندر له لارې لېږدول کېږي. همدارنګه له دغو هېوادو او نورې نړۍ څخه سوداګریز توکي په همدغې لارې افغانستان ته رالېږدول کېږي.

- اسحاقه! دکابل - تورخم پر لویه لاره د افغانستان کوم ښارونه، ښارګوټي او بازارونه پراته دي؟

- عمران: پردې لویه لاره د سروبي، درونټې، مارکو او پخپله د تورخم بازارونه پراته دي. دکابل - سروبي ترمنځ د (ماهپیر) پیچومی پروت دی چې په ژمي کې مسافر له ډېرو ستونزو سره مخامخوي. د جلال آباد ښار هم پر دې لاره پروت دی. دا لویه لاره له کابل څخه تر تورخم پورې غځېدلې ده او له تورخمه بیا پېښور ته رسېږي.

- عمران: ښه نو بله لویه لاره کومه ده؟

- اسحق: عمرانه! بېړه مه کوه، ټولې درته وار په وار وایم.

بله لویه او تر ټولو اوږده لاره دکابل تور غونډۍ لار ده. دا لاره له کابله پیلېږي، له میدان وردګ، غزني او زابله تېرېږي او دکندهار ښار ته رسېږي. په دې لار کې د سیدآباد، مقر او شاجوی بازارونه د غزني ښار او کلات ښارګوټي پراته دي.

همدغه لاره له کندهاره مخ پر شمال د هرات ښار ته غځېدلې ده. دا لاره له هلمند،

نیمروز او فراه څخه تېرېږي او د هرات ښار ته رسېږي. پر دې لاره د کشک نخود، گرشک، دلارام، فراه رود، ادرسکن او شینلې بازارونه پراته دي. له هرات ښار څخه بیا تورغونلې بندر ته لاره غځېدلې ده. د ((تورغونلې)) بندر له لارې افغانستان له ترکمنستان او د اسلام کلا له لارې له ایران سره نښلوي.

- عمران: اسحاقه! مور لوستي دي چې د حیرتانو په نامه بندر هم لرو، هغه چېرته دی؟
- اسحاق: گوره عمران! یوه بله لاره هم شته چې کابل له حیرتانو بندر سره نښلوي. دا لاره له پروان څخه تېرېږي، په سالنگ وراوړي او د بغلان په پلخمرې کې کین لاس ته په سمنگانو ورگرځي. دا لاره له سمنگانو تېرېږي او تر بلخ ولایت پورې غځېږي. د مزار شریف ښار ته نارسېدلې ښي لاس ته گرځي او د (حیرتانو) بندر ته رسي. ددې بندر له لارې افغانستان له ازبکستان سره نښلوي.

- اسحاقه! شېر خان بندر چېرته دی؟

- گوره عمران! د همدې کابل حیرتانو په لارې د بغلان د پلخمرې په ښار کې ښي لاس ته یو عمومي سړک کاندز ته غځېدلی دی. د کاندز له ښاره مخ په شمال یوه بله لاره (شېرخان) بندر ته غځېدلې ده. د شېر خان بندر له لارې افغانستان له تاجکستان سره نښلوي.

- اسحاقه! تا د افغانستان کوم ښارونه لیدلي دي؟

ما کابل، جلال آباد، خوست، گردېز، کاندز او مزار شریف ښارونه لیدلي دي.
- عمران: اسحاقه! نو تا د غزني، کندهار او هرات مهم او تاریخي ښارونه نه دي لیدلي؟

- اسحاق: نه! ما دغه درې واړه ښارونه نه دي لیدلي؛ خو که خدای عزوجل وکړل سړکال مې له پلار سره هرات ته ځم؛ نو انشاءالله دغه ښارونه به هم ووينم.
ډېره مننه وروره! ستا دې کور ودان وي، ډېر معلومات دې راکړل.

د متن لنډيز:

د هر هېواد وگړي له خپل هېواد سره مينه لري؛ مور هم بايد له خپل هېواد سره مينه ولرو او په اړه يې معلومات ترلاسه کړو. مور بايد د هېواد لويې لارې وپېژنو او په اهميت يې پوه شو. د هېواد د بېلا بېلو ښارونو، پوهنتونونو، کارخانو، زراعتي او صنعتي سيمو پېژندل زموږ ملي دنده ده.

فعاليتونه

- هر زده کوونکی دې له خپل کلي يا ښار څخه تر کابله پورې پر غځېدلې لارې خبرې وکړي.

- د افغانستان د مشهورو بندرونو نومونه ووياست.

- د حيرتانو بندر چېرته پروت دی؟

- له ايران سره په پوله د افغانستان کوم بندر پروت دی؟

تورخم بندر د کومو سيمو ترمنځ او په کوم ولايت کې پروت دی؟ سم ځواب په نښه کړئ!

الف: د مزار شريف - تهران ترمنځ او په بلخ ولايت کې

ب: د کندهار - کوټې ترمنځ او په پکتيا ولايت کې

ج: د کابل - اسلام آباد ترمنځ او په کونړ ولايت کې

د: د جلال آباد - پېښور ترمنځ او په ننگرهار ولايت کې

د افغانستان مهم سوداگريز بندرونه کوم دي؟ سم ځواب په نښه کړئ.

الف: ارنوي بندر، بلخ بندر، بست کلا بندر، پامير بندر

ب: واخان بندر، ای خانم بندر، کراچي بندر، شيندلې بندر، کلات بندر

ج: تورخم بندر، حیرتانو بندر، شېرخان بندر، تور غونډۍ بندر
 لاندېني لغتونه په کتابچو کې وليکئ، لومړی يې معنا او بيا يې په جملو کې استعمال
 کړئ:

هر اړخيز	خپړۍ
توكي	کنگل
لېږدول	نښتل
رالېږدول	مننه
پېچومی	واوره

د لاندېنيو لغتونو متضادې معناوې په دويم کتار کې پيدا او په شفاهي ډول يې په
 جملو کې استعمال کړئ:

اورده	نارسېدلې
کين لاس	لانده
رسېدلې	بني لاس
وچ	لنډ

يو زده کوونکی دې لاندېني متن ولولي، نور دې په ځير سره واورې او بيا دې لاندې
 پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- اسحاق: عمران! نورې لوپې لارې هم شته. ځينې يې لا تردې لارو ډېرې
 اوږدې هم دي. بله لويه او تر ټولو اوږده لاره د کابل تور غونډۍ ده. دا لاره له کابله
 پيلېږي، له میدان وردگ، غزني او زابله تېرېږي او د کندهار ښار ته رسېږي. په دې
 لار کې د سيد آباد، مقر او شاجوی بازارونه د غزني او کلات ښارونه پراته دي.

- د کابل - کندهار پر لویه لاره کوم بازارونه پراته دي؟
- د غزني ښار پر کومه لویه لاره پروت دی؟
- په پورتنی لوست کې پنځه خاص او پنځه عام نومونه پیدا کړئ.
- زده کوونکي دې نظر ورکړي چې بندرونه د یوه هېواد لپاره کومې گټې لري؟

کورنۍ دنده

گرانو زده کوونکو! تاسو هر یو د لوستل شوي لوست په خپر، خو په ډېر لنډ ډول د خپل ولایت لارې وروپیژنئ.

کر د گلو کره چې سیمه دې گلزار شي اغزي مه کره په پښو کې به دې خار شي
کوهی مه کنه د بل سړي په لار کې چیرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي

(رحمان بابا)

لیک نښې

لیک نښې لیکونکي او لوستونکي له تېروتنو څخه ژغوري. د دغو نښو په زده کولو او مراعاتولو انسان د سمو لیکلو او سمو لوستلو جوگه کېږي؛ نو د لیک نښو زده کول د هر چا لپاره ضروري گڼل کېږي.

که لیک نښې په لیکلو کې په پام کې ونه نیول شي، نو لیکنه او لوستنه به د تېروتنو له امله نیمگړې وي.

موږ دغه لیک نښې لولو او زده کوو یې چې په لیک لوست کې د نیمگړتیاوو او تېروتنو مخه ونیسو او د سمو لیکلو او لوستلو جوگه شو.

■ تاسو د لیک نښو په اړه څه معلومات لرئ؟

■ د لیک نښو مراعاتول لیکونکي او لوستونکي ته څه گټه لري؟

له تورو پرته ځينې نښې هم شته چې له لوستونکو سره په سمو لوستلو کې مرسته کوي. دغه نښې ډېرې مهمې او ارزښتناکې دي، ځکه چې لوستونکی له تېروتنو څخه ژغوري. که دغه نښې په پام کې ونیول شي، نو لوستونکي کولای شي په دې پوه شي چې په کوم ځای کې تم شي، سا واخلي او یا کومه کلمه په بلې پورې وتړي. د لیکنې یو شمېر کیفیتونه، لکه: پوښتنه، خطاب، حیرانتیا، تمسخر یا ملنډې وهل، ندا او داسې نور د همدغو نښو په واسطه څرگندېږي. له دې امله هغه نښې دلته راوړو چې ډېرې اړینې دي.

۱- کامه (،):

دا نښه په لوستلو کې د لږ ځنډ لپاره راځي، لکه: څه چې کرې، هغه به رېښې. څه چې دې راکړل، بېرته مې درکړل. د څو نومونو د بېلولو لپاره هم راځي، لکه: د افغانستان مشهور ولایتونه دادي: کابل، کندهار، ننگرهار، مزار، هرات، کندوز او نور.

۲- ټکی یا نقطه (.):

دا نښه د یوې بشپړې جملې په پای کې ایښودل کېږي، لکه: د ننگرهار ولایت مرکز د جلال اباد ښار دی.

۳- وری یا حمل د کال لومړنۍ میاشت ده.

۳- دوه سر په سر ټکي یا شارحه (:):

کله چې یوه جمله یا کلمه تشریح کوو، نو دا نښه راوړو، لکه: که په دې لاندې لارښوونو عمل وکړئ، نه ناروغه کېږئ:

۱- د شپې له خوا وختي ویده کېدل.

۲- لږه ډوډۍ خوړل.

۳- سهار له وخته پاڅېدل.

او یا دا چې: رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي: ((هر کبرجن، بد خوږه او بخیل دوزخي دی.))

۴- پوښتنیزه یا سوالیه نښه (?):

دا نښه د پوښتنیزو جملو په پای کې راځي، لکه:

۵- سید جمال الدین افغان چېرته وفات شوی و؟

۵- ستاکور چېرته دی؟

۵- د حیرانتیا یا ندا نښه (!):

دا نښه په لاندې وختونو کې کارېږي:

- ۱- د خطاب لپاره، لکه:
 بناغلو! ورونو! زده کړه وکړئ، وخت خوشې مه تېروئ!
 ۲- د غبر کولو لپاره، لکه:
 _ زلميه!
 _ يا خدايه!
 ۳- د امر پر وخت، لکه:
 چوپ شه!، دلته کښېنه!، هلته لاړ شه!
 ۴- د هيلې څرگندونې پر وخت، لکه:
 کاشکې زه هم درسره وای!
 ۵- د حيرانتيا پر وخت لکه: توبه، توبه، دومره ټگي!
 ۶- د ستاينې او آفرين پر وخت لکه: آفرين ستا په مېرانه!
 ۷- د افسوس او ارمان په وخت: دريغه، دريغه! _ کاشکې! چې ما هم زده کړه کړې وای.
 ۸- د خوشحالي په وخت کې: واه، واه څومره ښه!
 ۶- څنگ په څنگ ټکي يا د تېرېدنې نښه (...):
 کله چې د يوې کلمې يا نوم له څرگندولو نه تېرېږو؛ نو همدغه علامه اېښودل کېږي،
 لکه: زما په کتابتون کې د تاريخ، رياضي، صرف، نحو او ... کتابونه شته.
 غوره ده چې د لنډيز لپاره يوازې درې ټکي وکارول شي.
 ۷- غبرگې ليندۍ (()):
 که د بل چا خبرې او يا د کوم کتاب عبارت په ليکنه کې راوړل شي، نو د غبرگو لينډيو
 په منځ کې ليکل کېږي، لکه:
 رسول اکرم ﷺ فرمايلي دي: ((پاکوالی د ايمان جز دی.))

د متن لنډيز:

دېر خلک د ليک په ليکلو او لوستلو کې ليک نښې په پام کې نه نيسي، حال دا چې د ليکلو او لوستلو ضروري او لازمي برخه ده. بايد ليک نښو ته کلکه پاملرنه وشي. د ليک نښو په مراعاتولو سره انسان له تېروتنو ژغورل کېږي او د سمو ليکلو او لوستلو جوگه کېږي. که څوک د ادب په نورو برخو کې معلومات ولري او په دې برخه کې لاسبری ونه لري، لوستل او ليکل به يې کمزورې وي، نو اړينه ده چې دې برخې ته هم په کلکه پاملرنه وکړي.

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وويي:

۱- په لیکلو او لوستلو کې د لیک نښو کارول څه گټه لري؟

۲- ټکی یا نقطه څه وخت کارول کېږي؟

۳- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه پیدا کړي:

_ زما واسکت تور دی.

_ د احمد موټر سپین دی.

_ دا دېوال پلن دی.

_ محمود څیرک هلک دی.

۴- زده کوونکي دې په لاندې جملو کې اړوندې لیک نښې ولیکي.

_ دا څوک دی؟

_ دلته راشه.

_ نخود وڅکې، منې او انګور مې واخیستل.

۵- زده کوونکي دې په لاندې متن کې لازمي لیک نښې پر ځای کړي:

د لیکنې یو شمېر کیفیتونه، لکه: پوښتنه () خطاب () کامه () تمسخر ()

پای () شارحه () او نور ددغو لیک نښو په واسطه څرګندېږي.

۶- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

۱- کیفیت ۲- څرګند ۳- هیله ۴- ملنډې

۷- یو زده کوونکی دې پر تخته یوه جمله ولیکي او بل دې ورته اړونده نښه ولیکي.

زده کوونکي دې د لاندې لیک نښو لپاره جملې جوړې کړي، راتلونکي ساعت ته دې

ټولگي ته راوړي او نورو ملگرو ته دې ولولي. (؟)، (...)، (،)، (!).

د ناروغ پوښتنه

(محاوړه)

ټولنيز ژوند ډېرې بڼې لري. يوه بڼېگڼه يې يو له بل سره مرسته او همکاري ده. يو له بل سره له مرستې پرته ژوند نيمگړی وي.

په ټولنه کې گڼ ژوند دا غوښتنه کوي چې يو له بل سره راشه درشه ولرو، د يو بل په حال ځان خبر کړو. په تېره بيا د ستونزو او اړتيا په وخت کې يو بل ته ورشو. له دغو کارونو څخه يو يې د ناروغ پوښتنه ده. د دغه کار يوه گټه دا ده چې ناروغ خوښېږي، روحيات يې تقويه کېږي او د روغتيا احساس کوي. د ناروغ پوښتنه کول سنت دي.

■ کله چې يو څوک ناروغېږي بايد څه وکړي؟

■ د ناروغ پوښتنه څه گټې لري؟

شريف: اكبره وروره! خبر شوم چې ناروغ بې، نو سمدلاسه را روان شوم چې پوښتنه دې وكړم.

اكبر: هو! شريف جانه! لږ ناروغ وم، خو اوس يو څه ښه يم.

شريف: څه ډول ناروغي درته پيدا شوې وه اكبره وروره!

اكبر: اول زكام وم، بيا مې سينه خرابه شوه او ورپسې تې ونيولم.

– ما ته خو زكام دومره خطرناکه ناروغي نه ښكاري.

– ما هم همداسې فكر كاوه، خو كله چې مې تكليف زيات شو، نو پوه شوم چې زكام

هم ډېره ناوړه ناروغي ده.

– اوس څنگه يې اكبر جانه؟

– اوس يو څه ښه يم. كه يې روغتون ته نه واى رسولای، نو الله ﷻ خبر چې څه به

كېدل؟

– ښه وروره! خو ورځې په روغتون كې وې؟

– درې ورځې.

– كور ته كله راغلې؟

– پرون كورته راغلم.

– د ناروغۍ دې پنځمه ورځ ده، خو زه همدا نن خبر شوم چې گيله رانه ونه كړې!

– ولې به گيله كوم. زه پوهېږم چې درباندي گران يم او ته هم پرما گران يې.

– همداسې ده. له يو زړه نه بل ته لار وي.

– وروره! زما د دوا خوړلو وخت دى. كه اجازه وي زه به دوا وخورم.

– ډېره ښه ده، د څو ورځو دوا يې دركړې ده؟

– د شپږو ورځو لپاره يې دوا راكړې ده.

– چې دا پاى ته ورسېږي، بيا خو به نورې دوا ته اړتيا نه وي؟

– نه پوهېږم وروره! چې ډاكټر څه راته وايي همغسې به كوم.

– ستا خبره سمه ده. د ډاكټرانو له لارښوونو سره سم چلند پكار دى.

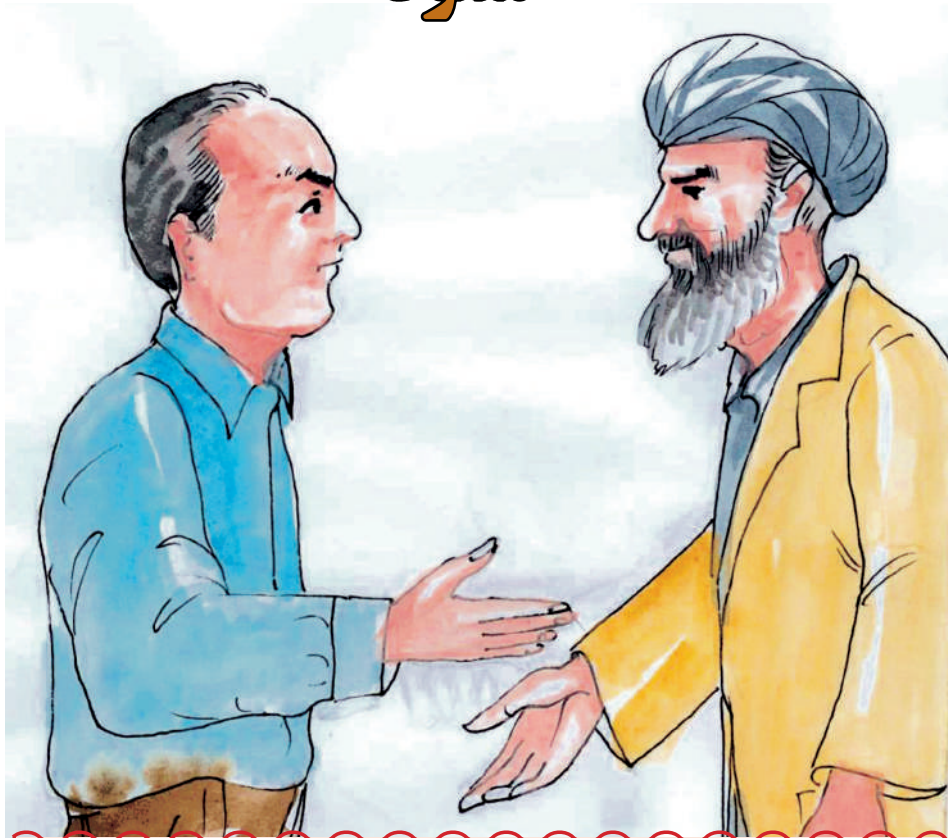
- هو وروره! د ډاکټر لارښوونو ته پام نه کول، ستونزې پېښوي.
- رښتیا! ودې نه ویل چې د خوراک، څښاک او پرهېز په اړه یې درته څه ویلي که نه؟
- ولې نه! د یخو، تروو او ډېرو غوړو څېزونو له خوړلو څخه یې پرهېز کړی يم.
- رښتیا هم دا ټول هغه شیان دي چې د سینې تکلیف نور هم زیاتوي.
- ته باید کلک پرهېز وکړې او ځان تود وساتې.
- ولې نه! هر ورو به یې کوم.
- اورېدلي دې نه دي چې وایي: پرهېز نیم علاج دی.
- هو وروره! که مې پرهېز نه وای کړی، نو دومره ژر نه ښه کېدم.
- ښه وروره! ښه شوه چې الله ﷻ روغ کړې. زه به درځنې لار شم.
- وروره! زموږ سره پاتې شه، ساعت به مو تېر شي.
- ژوندی اوسې وروره، روغتیا دې په برخه شه، مېلماڼه لرم.
- ښه نو سمه ده، ورځه.
- د خدای په امان، خپلې روغتیا ته پام کوه!
- ولې نه! په مخه دې ښه الله ﷻ دې مل شه!

روغتیا لویه شتمني ده

وقایه بهر ټر معالجه ده

متلونه

هره ژبه خپل ځانگړی ولسي ادب لري. متلونه هم د ولسي ادب يوه برخه ده. متلونه تقريباً د نړۍ په زياترو ژبو كې شته. پښتو ژبه د شفاهي ادبياتو له پلوه ډېره شتمنه ده. پښتو ژبه ډېر زيات متلونه لري؛ خو تر اوسه لا په بشپړ ډول نه دي راټول شوي.

■ د متل په اړه مو څه زده دي؟

■ د زرو قدر په زرگر وي، ويلاى شئ چې دا څه ډول وينا ده؟

متل د ولسي ادب يوه مهمه څانگه ده چې د هر ولس په گړني (شفاهي) ادب کې ځانگړی مقام لري.

متل هغه لنډه جمله ده چې د معنا له مخې بشپړه وي؛ خو له لنډوالي سره سره پکې د کتاب هومره معنا نغښتې وي. متل د استعارې او کنایې په ډول وي. د متل مفهوم ساده او د ټولو د پوهېدنې وړ وي. متل تل د يوې مدعا د پخلي (تاييد) لپاره کارېږي. متل تر لوستو، نالوستو مشرانو ته ډېر ياد وي او نالوستي مشران او سپين بيري يې ډېر کاروي. متل د پښتو لنډيو په څېر معلوم ويونکي نه لري. متل معمولاً د يوه هونښار او حکيم عاقلانه وينا ((مقوله)) وي چې د يوه مقصد لپاره يې له خولې وتلې وي. دغه وينا بيا د لفظي ښکلا، مناسبت او معنوي افادې او ارزښت له امله د ولس پر ژبه جاري شوې او خوندي شوې وي.

متلونه دوه ډوله وي: منشور او منظوم. ځينې متلونه ځانته يوه کيسه هم لري، دا دی دلته يې څو بېلگې راوړو:

- ۱_ پوره! ورک دې کرل دوه کوره!
- ۲_ د زورورو اوبه مخ پورته ځي.
- ۳_ خپل عيب د وليو منځ، د بل عيب د کليو منځ.
- ۴_ له غرونو لوېدلې ښه دی، نه له زړونو.
- ۵_ آسمان چې څومره غورېږي، هغومره نه ورېږي.
- ۶_ له بارانه تښتېدم، ناوې ته کښېناستم.
- ۷_ د تورې زخم جوړېږي، خو د ژبې زخم نه جوړېږي.
- ۸_ مېړونه مري، خو نومونه يې پاتې کېږي.
- ۹_ د لمدو خټو لږې اوبه دارو دي.
- ۱۰_ ورور دې وي، په لاهور دې وي.
- ۱۱_ د مور زړه په اولاد؛ د اولاد زړه په کاني.

۱۲- مه کوه په چا چې وږه شي په تا.

۱۳- کوهی مه کنه د بل سړي په لار کې، چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

۱۴- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.

د متن لنډيز:

متلونه د شفاهي ادبياتو يوه ځانگړې او مهمه برخه ده. متلونه د هر ولس په ولسي ادب کې مهم ځای لري او د همغه ولس د کلتور ښکارندويي کوي. متلونه هغه له مطلبه ډکې لنډې او گټورې خبرې دي چې لوی مفهوم پکې نغښتی وي. متلونه د موضوع د راسپړلو لپاره ويل کېږي، بحث ته لاره هواروي. په جرگو او مرکوکې د متل اهميت تر بل هر ځای زيات وي. متلونه د دې لپاره ويل کېږي چې ويونکی د مخامخ لوري قناعت حاصل کړي او خپله خبره پرې ومني.

څرگندونې

کنايه: هغه کلمه ده چې معنایې څه قدرې پټه وي او پر حقيقي معنا سربېره غير حقيقي معنا هم ولري، لکه: سپېره: په خاورو ککړ او همدارنگه سپېره بد بخت او بد نصيب ته هم وايي.

استعاره: پټه خبره، ناڅرگنده خبره، پور کړی شوې کلمه، له بلې ژبې نه راغلې کلمه.

- ۱- زده کوونکي دې متن په لوړ غبر ولولي او بيا دې يې مفهوم په خپلو خبرو کې څرگند کړي.
- ۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي.
 - ۱- متل څه ته وايي؟
 - ۲- متلونه د ادب په کومې برخې پورې اړه لري؟
 - ۳- آیا منظوم متلونه هم شته؟
 - ۴- زده کوونکي دې په وار يو يو متل او د هغه مقصد دې پخپلو خبرو کې ووايي.
 - ۵- زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د سيالی په توگه دې يو بل ته له ځانه متلونه ووايي.
 - ۶- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.
اولاد ځانگړی مرکه جوگه ارزښت
 - ۷- زده کوونکي دې د لاندې متل په اړه په وار سره خبرې وکړي:
(مه کوه په چا چې وبه شي په تا)

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو او يا هم له نورو مشرانو څخه پنځه، پنځه نور متلونه زده کړي او هغه دې سبا ته ټولگيوالو ته ووايي.

خیرک قاضي

د نړۍ پر مخ ډېرې داسې رښتینې او جوړې شوې کیسې شته چې لوستل او اورېدل یې ډېر لوړ پیغام او گټه لري. ډېرې روزنیزې کیسې شته چې زموږ د ژوندانه، اخلاقو، کړو وړو او عادتونو په سمون کې له موږ سره ډېره مرسته کوي.

■ داسې کیسه مو اورېدلې چې د خپل ژوندانه د سمون لپاره مو ترې څه زده کړي وي؟

■ تاسو د خیرکتیا په اړه کومه کیسه اورېدلې ده؟

يوه زلمي يوه بودا ته سل روپۍ ورکړې او په مسافری لار. کله چې بېرته راستون شو، نو خپلې روپۍ يې ترې وغوښتې. بودا منکر شو او وپې ويل چې تا خو ماته نه دي راکړې. آخر هغه زلمي قاضي ته لار او عرض يې وکړ. قاضي بودا راوغوښت او پوښتنه يې ترې وکړه چې تا ته دې زلمي روپۍ درکړې دي؟

هغه وويل:

قاضي صاحب خدايېرو چې نه يې دي راکړي.

بيا قاضي زلمي ته وويل:

ستا په دې خبره کې څوک شاهد شته؟

هغه وويل چې هېڅوک شاهد نشته.

قاضي بودا ته وويل:

ته قسم خورې چې تا ترې روپۍ نه دي اخيستې؟

په دې خبره زلمي په ژړا شو او وپې ويل:

- قاضي صاحبه! دی قسم خوړلو ته هم تيار دی.

بيا قاضي وويل چې تا روپۍ په کوم ځای کې ورکړې؟

هغه وويل چې تر يوې ونې لاندې.

قاضي وويل: نو بيا ولې وايې چې شاهد نشته. هغه ونه ستا شاهد ده. هغې ونې ته

لار شه او ورته ووايه چې قاضي غوښتې يې.

زلمي وويل:

قاضي صاحب زه وایم چې گنې ونه به ستا په حکم را نشي.

قاضي وويل: زما مېر يوسه او ونې ته ووايه چې دا د قاضي مېر دی، نو بيا به هرو

مرو راشي.

لنډه دا چې زلمي مېر يور او لار. لږ ساعت وروسته قاضي له بودا نه تپوس وکړ چې

هغه زلمي به ونې ته رسېدلی وي؟

هغه وويل چې نه.

زلمی چې ونې ته ورسېد، نو د قاضي مهر يې وروښود او ورته يې وويل چې ته قاضي غوښتې يې. ډېرې چغې يې ورته ووهلې، خو ونې ځواب ورنه کړ. آخر هغه زهير او نهيلي راغی او قاضي ته يې وويل:

قاضي صاحب ما ستا مهر ونې ته وښود؛ خو هغې څه ځواب را نه کړ.
قاضي وويل چې هغه ونه دلته راغلې وه، شاهدي يې ورکړه او لاړه.
بودا وويل:

قاضي صاحب دا څنگه چل دی؟ دلته، خو ونه نه ده راغلې!
قاضي وويل:

هو! ونه، خو نه ده راغلې؛ خو چې ما له تا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي که نه؟ نو تا وويل چې نه، که چېرې تا تر هغې ونې لاندې روپۍ اخیستې نه وای، نو داسې دې ولې ونه ويل چې کومه ونه؟ ما، خو نه ده ليدلې، له دې نه معلومه شوه چې زلمی رښتيا وايي.
بودا په دې خبره قانع شو او زلمي ته يې خپلې روپۍ ورکړې.

د متن لنډيز:

انسان بايد تل رښتینی او صادق واوسي او په امانت کې خیانت ونه کړي. انسان بايد د چا حق ونه خوري او په هر حال کې له الله ﷻ څخه وويږي. خپلمنځي ستونزې او شخړې بايد د خبرو اترو له لارې حل کړي. قاضي او حاکم هم بايد پوه او ځيرک وي. قاضي بايد په بېلابېلو لارو چارو سره پلټنه وکړي او حقايق ومومي.
زده کوونکي دې دغسې کيسې ولولي. له کيسو نه دې عبرت واخلي. ښې کړنې دې خپلې کړي او له بدو کړنو نه دې ځانونه وساتي. د کيسو لوستل يوازې تفریح او ساعتيري نه ده، بلکې موږ ته په عملي ژوند کې د ښو کړنو لارښوونه هم کوي.

زده کوونکي دې په وار سره کیسه په لور غږ ولولي او بیا دې د کیسې لنډ مفهوم په خپلو خبرو کې بیان کړي.
د لاندې لغتونو د لومړي کتار معناوې په دویم کتار کې پیدا کړئ او په خپلو کتابچو کې یې د کرښې په واسطه ونښلوئ!

سپین ږیری	نهیلی
نا امېد	هر و مرو
پوښتنه	تپوس
خامخا	بودا

– د لاندې لغتونو ضد پیدا کړئ او په کتابچو کې یې ولیکئ:

۱. شخړې

۲. صادق

۳. زلمی

۴. هېڅوک

۵. امانت

په متن کې راغلي لاندې لغتونه د گرامر له مخې څه نومېږي؟ تعریف یې کړئ:

زلمی – بودا – ونه – چېرې – ولې – څوک – ستا – زما

- لاندېني لغتونه لومړي معنا او بیا یې په جملو کې استعمال کړئ:

ستونزه – شخړه – پلټنه – ملاتړ.

- ښوونکي دې لاندېني متن په لور غږ. په دمه- دمه ولولي او زده کوونکي دې د املا په

ډول په خپلو کتابچو کې ولیکي.

قاضي صاحبه! دی قسم خوړلو ته هم تیار دی.

بيا قاضي وويل چې تا پيسې په كوم ځاى كې وركړې؟
هغه وويل چې تر يوې ونې لاندې.
قاضي وويل: نو بيا ولې وايې چې شاهد نشته! هغه ونه ستا شاهد ده. هغې ونې ته لار
شه او ورته ووايه چې قاضي غوښتي يې.
زلمي وويل:

قاضي صاحب زه وایم چې گنې ونه به ستا په حکم را نشي.
قاضي وويل: زما مېر يوسه او ونې ته ووايه چې دا د قاضي مهر دى، نو بيا به هرو مرو
راشي.

لنډه دا چې زلمي مېر يووړ، لږ ساعت وروسته قاضي له بودا نه تپوس وکړ چې هغه زلمي
به ونې ته رسېدلى وي؟
- که پورتنى کيسې ته ورته کومه کيسه د زده کوونکو زده وي، ټولگيوالو ته دې يې ووايي.

— په لاندې متن کې نومونه، صفتونه او ضميرونه په نښه کړئ.
زلمي چې ونې ته ورسېد، نو د قاضي مېر يې وروښود او ورته يې وويل چې ته قاضي
غوښتي يې. ډېرې چغې يې ورته ووهلې، خو ونې ځواب ورنه کړ. آخر هغه زهير او نهيلي
راغى او قاضي ته يې وويل:

قاضي صاحب ما ستا مېر ونې ته وښود؛ خو هغې څه ځواب را نه کړ.
قاضي وويل چې هغه ونه دلته راغلې وه، شاهدي يې وركړه او لاره.
بودا وويل:

قاضي صاحب دا څنگه چل دى؟ دلته خو ونه نه ده راغلې!

– که د کوم زده کوونکي دې ته ورته کيسه زده وي د ټولگيوالو په وړاندې دې وويي او نور زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

– يو زده کوونکی دې د ټولگي په استازيتوب لاندې پراگراف د املاء په توگه ولولي او نور زده کوونکي دې وليکي.

هو! ونه خو نه ده راغلې؛ خو چې ما له تا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي که نه؟ نو تا وويل چې نه، که چېرې تا تر هغې ونې لاندې روپي اخیستې نه وای، نو داسې دې ولې ونه ويل چې کومه ونه؟ ما خو نه ده ليدلې، له دې نه معلومه شوه چې زلمی رښتيا وايي.
بوډا په دې خبره قانع شو او زلمي ته يې خپلې روپي ورکړې.

– زده کوونکي دې د کيسو د لوستلو او اورېدلو په اړه خپل نظر وليکي او د ټولگي په وړاندې دې په وار سره ولولي.

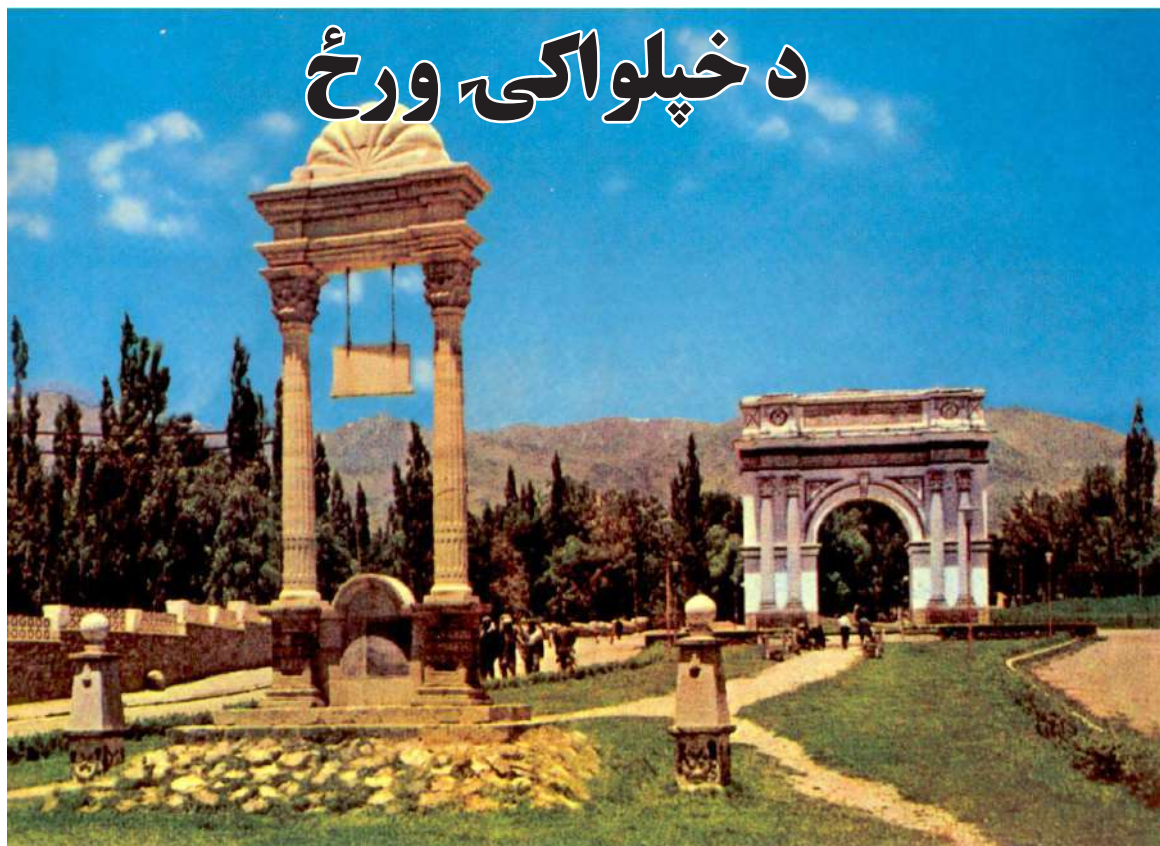
کورنۍ دنده

د پورتنی لوست لند مفهوم په خپلو کتابچو کې وليکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې يې ټولگيوالو ته واوروئ.

د خپلواکۍ ورځ

خپلواکي د الله ﷻ ډېر لوی نعمت دی، د ژوندانه ستره نېکمرغي ده. انسان آزاد پیدا شوی، نو ځکه له خپلواکۍ سره مينه لري. انسان ته خپلواک ژوند تر هر څه غوره ښکاري. آزادي په توره اخیستل کېږي؛ خو په پوهې او تدبیر سره ساتل کېږي. باتدبیره او پوه ملتونه هېڅکله د مریتوب په دام کې نه ښکېلېږي. له مریتوب څخه د ځان ژغورنې یوازینی لاره پوهه او علم دی.

■ افغانانو څنگه له انگریزانو څخه خپلواکي ترلاسه کړه؟

■ کله او د کوم پاچا په وخت کې د افغانستان خپلواکي اعلان شوه؟

افغانستان په آسیا کې لومړنی هېواد و چې د نړۍ د هغه وخت له ستر ځواک یا انگرېزانو څخه یې خپلواکي تر لاسه کړه. افغان ولس په آسیا کې د ازادۍ د اتل په توګه وپېژندل شو. نورو ولسونو ترې هم د ازادۍ الهام واخیست.

انګرېزانو درې ځله پر افغانستان یرغل کړی دی؛ خو افغانستان یې په بشپړ ډول اشغال نه کړای شو. د هغو له یرغل سره سم افغانانو د خپلواکۍ لپاره مبارزې پیل کړې. له انګرېزانو سره یې درې لوبې جګړې وکړې؛ خو هیڅکله ښکېلاک ته تسلیم نه شول. پرله پسې سختو جنگونو د انګرېزانو پوځونه ښه وځپل. په ۱۲۹۸ هـ. ش. کال کې چې افغانانو د غازي امان الله خان په مشرۍ خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه؛ نو د زمري په (۲۸ مه) نېټه انګرېزانو د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژندله.

اوس هر کال د زمري اته ویشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ د افغانستان په ټولو اداري واحدونو کې جشنونه جوړېږي. په ځانګړي ډول په پلازمېنه کې د لوی جشن ترتیبات نیول کېږي. په دې جشن کې د ګڼو نندارچیانو په وړاندې پوځي پرېتونه ترسره کېږي. پر پوځ او پولیسو سربېره د ټولنې نورې پورې، لکه: زده کوونکي، محصلین، لوبغاړي، اتبېچیان، بزګران او نور هم په خپل وار خپل هنر نندارچیانو ته وړاندې کوي. دوی ټول د لوژ له مخې په ځانګړو مراسمو سره تېرېږي او خپلو هېوادوالو ته د درناوي مراتب وړاندې کوي.

د بلواکۍ پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغېز شوې ده. له هېواد سره مینه، د خپلواکۍ او د آزاد ژوند احساس د افغان ولس ستره ځانګړنه ده. فضل احمد خان غر افغان وايي:

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له اسمانه چې اواز راځي د څه دی؟!
د آزاد ژوند یو ساعت په حقیقت کې
د غلام د همپشه ژوندون نه ښه دی

نوميالی ليکوال، سياستوال او شاعر شهيد موسی شفيق بيا وايي:
 عشق د خپلواکۍ مې په سينه کې په هاها وي تل
 پاک مې احساسات دي ازادي مې تمنا وي تل
 خير د بشر غواړم امنيت مې تقاضا وي تل
 ماسره چې نښلي بدبختي د هغه چا وي تل
 سيد شمس الدين مجروح بيا بلوسگر گوانبني او خپل غرور داسې څرگندوي:
 تپت مې مه بوله غورځنگ راباندې مه کړه
 زه په دې افتادگۍ کې لوی گړنگ يم

د متن لنډيز:

خپلواکي او آزادي د الله ﷻ لوی نعمت دی. د ژوندانه يوه ستره نېکمرغي ده. هر څوک او هر شی د آزادي حق لري؛ انسان لاڅه چې مرغان او حيوانات هم د آزادي حق لري. افغانانو د خپلواکۍ د بېرته اخیستلو په مبارزه کې له انگرېزانو سره درې لوبې جگړې وکړې. په ۱۲۹۸ هـ. ش. کې يې د زمري په اته ويشتمه د غازي امان الله خان د واکمنۍ په دوره کې خپله سياسي خپلواکي بېرته تر لاسه کړه.

څرگندونې

شهيد محمد موسی شفيق:

محمد موسی شفيق د مولوي محمد ابراهيم زوی، د ۱۳۰۸ لمريز کال د غبرگولي په پنځمه نېټه په کابل ښار کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې يې په کامې ولسوالۍ او کابل ښار کې کړې دي. وروسته د جلال آباد د هېډې په نجم المدارس کې شامل شو او له هغه ځايه بيا د کابل عربي دارالعلوم ته لاړ. تر فراغت وروسته لومړی ځل په شاهي دارالتحريير کې مامور شو. تر څه مودې ماموريت وروسته د پوهنې وزارت له خوا د لوړو زده کړو

لپاره مصر ته ولېږل شو. په مصر کې يې د لسانس او ماسټرۍ زده کړې ترسره کړې، بيا په پرتليزو حقوقو کې د ماسټرۍ اخيستو لپاره امريکا ته لاړ. کله چې بېرته راستون شو د کابل پوهنتون په حقوقو پوهنځي کې د استادۍ په سپېڅلې دندې بوخت شو. شهيد موسی شفيق په دولت کې بېلابېلې دندې ترسره کړې دي چې ځينې مهمې يې دادي: سفارتونه، د بهرنيو چارو د وزارت مشاوريت، د بهرنيو چارو وزارت، د عدليې په وزارت کې بېلابېلې دندې او د عدليې وزارت تر معينيت وروسته د هېواد صدر اعظم وټاکل شو. په ۱۳۵۷ لمريز کال کې له نورو لوړ پوړو چارواکو سره يو ځای ونيول شو او په شهادت ورسول شو.

آثار يې دادي:

عقربان (د کيسو ټولگه)، پيغام (شعري ټولگه)، د ننگرهار شاعران ادبي تذکره.

سيد شمس الدين مجروح:

سيد شمس الدين مجروح د سيد حضرت شاه زوی په ۱۲۸۹ ل کال د کونړ د ولايت د شينکوړک په کلي کې زېږېدلی. تحصيلات يې په ديني علومو او فارسي ژبه کې په خصوصي توگه پای ته رسولي.

په دولتي چارو کې د نورو دندو تر څنگ تر وزارت پورې رسېدلی دی، زيات شمېر آثار ترې پاتې دي. شعري مجموعې يې (منتخب شعرونه) او (ياد فرياد) خپرې شوي دي.

فضل احمد خان غر:

ابو سعد فضل احمد خان د حضرت عبدالله زوی، په ۱۷۹۹ م کال د پېښور د مردان د سردېر په کلي کې زېږېدلی دی. نوموړی يو تکړه شاعر او د کلاسيک سبک پيرو ښکاري، شعرونه يې وطني، اصلاحي او انتقادي رنگ لري. قومي ترانه او (د غره گل) يې غوره ليکنې دي. د شعرونو مجموعه يې د (غره گلونه) په نامه چاپ شوې ده.

۱- زده کوونکي دې تر ښوونکي وروسته متن وار په وار ولولي او د آزادۍ کيسې پر مفهوم دې ټولگيوالو ته خبرې وکړي.

۲- زده کوونکي دې په متن کې د راغلو شعرونو معنا په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولگي کې دې يې واوروي.

۳- زده کوونکي دې د (الف) کتار د لغتونو مترادف په (ب) کتار کې پيدا او د کرښې په واسطه دې په کتابچو کې تر ليکنې وروسته وښلوي:

(الف)	(ب)
خپلواکي	غلام
آبادي	آزادي
بلواکي	غلامي
قرباني	سربښندنه
مړی	رغاونه

۴- افغانانو ولې درې ځلې له انگرېزانو سره جگړې وکړې؟

۵- په متن کې ستاينومونه (صفتونه) په نښه کړئ.

لاندینی متن ولولئ:

اوس هر کال د زمري اته ويشتمه د خپلواکۍ د ورځې په توگه د جشن په ډول لمانځل کېږي. په دې ورځ د افغانستان په ټولو ادارو کې جشنونه جوړېږي. په ځانگړي ډول په پلازمېنه کې د لوی جشن ترتيبات نيول کېږي. په دې جشن کې د گڼو نندارچيانو په وړاندې پوځي

پرېټونه ترسره کېږي. پر پوځ او پولېسو سربېره د ټولني نور وگړي، لکه: زده کوونکي، محصلين، لوبغاړي، اتنچيان، بزگران او نور هم په خپل وار خپل هنر نندارچيانو ته وړاندې کوي. دوی ټول د لوژ له مخې په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي او خپلو هېوادوالو ته د درناوي مراتب وړاندې کوي.

- ۶- په پورتنی متن کې شپږ عام نومونه پیدا او په کتابچو کې یې په جملو کې وکاروئ.
- ۷- زده کوونکي دې په لاندې شعر خبرې وکړي او د شعر پیغام دې په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
 له اسمانه چې اواز راځي د څه دی؟!
 د ازاد ژوند یو ساعت په حقیقت کې
 د غلام د همیشه ژوندون نه ښه دی

د خپلواکۍ د جگړې په اړه یولنډ مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولگي کې واوروئ.

اخترونه

هر ملت د خپلې عقیدې له مخې د خوشحالی ځینې ځانگړې ورځې لري. زموږ هېوادوال او ټول مسلمانان په کال کې دوه مذهبي خوشحالی لري چې اخترونه ورته وایي. اختر د خوښۍ او نېکمرغۍ د څرگندولو په معنا دی. په اخترونو کې خلک یو بل ته د وروړۍ او خوشحالی غږې وړکوي.

■ مسلمانان څو اخترونه لري؟

■ دغه اخترونه په کومو میاشتو کې وي؟

مسلمانان دوه مذهبي خوشحالی لري چې اخترونه يې بولي. لومړي ته کوچنی اختر او دویم ته لوی اختر وايي. کوچنی اختر د روژې د مبارکې میاشتې تر تېرېدو وروسته د شوال په لومړۍ نېټه وي. د روژې میاشت ۲۹ یا ۳۰ ورځې وي.

مسلمانان د شوال په لومړۍ ورځ د کوچني اختر ورځ لمانځي. د اختر د لمانځه تر ادا کولو دمخه د (صدقة الفطر) ورکول واجب دي. هر مسلمان چې وس ولري، هرو مرو به د فطر صدقه ورکوي. دا د مسکینانو او بېوزلو مسلمانانو حق دی. په چا چې (صدقة الفطر) ورکول واجب وي، هغه دغه صدقه نشي اخیستلای.

که څوک توان ولري؛ نو د اختر لپاره ترتیبات نیسي. خلک په اخترونو کې نوې جامې کوي او نوي بوتان یا خپلې پېرې، کپک، کولچې، وچه مېوه او نور د کوچني اختر خوراکي توکي دي. د اختر په ورځ نوې جامې اغوستل، د عطرو کارول، سترگې تورو او ځان سینگارول سنت دي. د اختر په ورځ غسل یا ځان مینځل واجب دي. د اختر په ورځ په امام پسې دوه رکعته لمونځ اداکول او د خطبې اورېدل هم واجب دي.

د اختر په ورځ ټول مسلمانان څانډت مهال جومات یا عیدگاه ته ځي او د اختر لمونځ په امام پسې ادا کوي. د خطبې تر اورېدو وروسته بیا یو د بل کورونو ته ځي. مسلمانان په دې ورځ یو بل ته ور تر غاړپوڅي او د اختر مبارکي ورکوي. مسلمانان په دې ورځو کې په ځانگړو الفاظو یو بل ته د عبادتونو د قبلېدو دعا کوي. مېلمانه په هر کور کې هرو مرو څه خواړه خوري. په مسلمانانو او په ځانگړي ډول په افغانانو کې دا دود دی چې د اخترونو په ورځ ډېر مرور کسان سره پخلا کېږي او یو بل ته بښنه کوي.

د کوچني اختر خوښۍ زموږ په هېواد کې په رواجي ډول درې ورځې لمانځل کېږي. د دې خوښیو لپاره خلک له لېرې لېرې ځایونو آن له نورو هېوادونو څخه کورونو ته راځي. مسلمانان هڅه کوي چې له خپلې کورنۍ او خپلوانو سره یو ځای د اختر خوښۍ تېرې کړي.

د اختر په ورځو کې د افغانستان په ډېرو سیمو کې مېلې جوړېږي. په دغو مېلو کې ډول، ډول لوپي او سیالی تر سره کېږي. ځینې هنرمندان د نندارچیانو په وړاندې خپل هنري فعالیتونه ترسره کوي او خلک خوښ ساتي.

په کوچني اختر کې هر څوک له خپل توان سره سم د ځان او مېلمنو د خوراک لپاره وچه

مېوه، لکه: بادام، پسته، چارمغز، توتان، ممیز، نخود، همدارنگه کیک، کولچې، متیان، جلیبی، چاکلېټ، پتاسې او داسې نور خواړه اخلي.

تر کوچني اختره دوې میاشتي او نهه ورځې وروسته د ذوالحجې دمیاشتي په لسمه د لوی اختر ورځ وي. د لوی اختر لپاره هم خلک نوې جامې او د اختر د خوښیو نمانځلو لپاره تیاری کوي. که څوک توان ولري د قربانی لپاره څاروی اخلي. څوک چې توان لري په لوی اختر کې پرې قرباني کول واجب دي.

کله چې څابنت مهال د اختر لمونځ ادا او خطبه واورېدل شي؛ نو د قربانی لپاره تیار کړي څاروي حلالېږي. د قربانی غوښې درې برخې کېږي، یوه برخه د خپلوانو، دویمه برخه د مسکینانو او دریمه یې په خپله اخلي. په دې اختر کې هم افغانان یو د بل کره ورځي او یو بل ته مبارکي ورکوي.

په لوی اختر کې هم د کوچني اختر په څېر مېلې جوړېږي. په مېلو کې لوبې او سیالی تر سره کېږي، ټالونه اچول کېږي او کوچنيان پکې زانگي. د دې اختر خوښي او نمانځني هم درې ورځې وي.

د متن لنډيز:

کوچنی او لوی اختر د مسلمانانو د خوشحالی ورځې دي. اسلام هم د دغو ورځو د لمانځلو امر کړی دی. موږ باید دغه مبارکې ورځې په ډېر ښه شان سره ولمانځو، لکه چې په اخترونو کې تربگني او خپگانونه هېروو. باید همدغسې یې په ټول عمر کې هېر کړو. موږ افغانان باید یو بل ته د ورورۍ لاسونه ورکړو. موږ باید یو له بل سره مرسته وکړو او د سولې او ورورولۍ په فضا کې ژوند تېر کړو.

څرگندونې

صدقة الفطر: په پښتو کې ورته سرسایه وايي.

لاندېنيو پوښتنو ته لنډ ځوابونه وواياست:

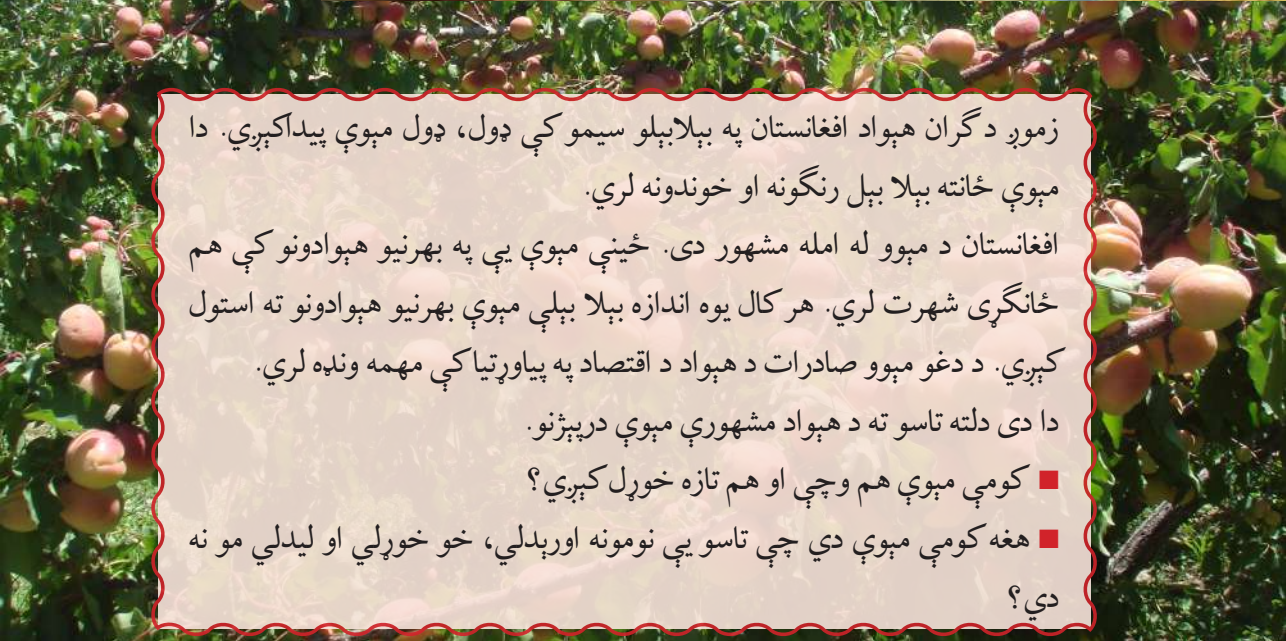
- ۱- مسلمانان په کال کې څو اخترونه لري؟ او نومونه يې کوم دي؟
- ۲- کوچنی اختر په کومه مياشت کې وي؟
- ۳- لوی اختر په کومه مياشت کې وي؟
- ۴- کوچنی او لوی اختر څه توپير لري؟
- ۵- هره لاندېني کلمه په خپلو کتابچو کې په يوه، يوه جمله کې استعمال کړئ:
هغه دغه چا څوک ته
- ۶- لاندې پوښتنه ولولئ او سم ځواب په نښه کړئ:
(صدقة الفطر) په کوم وخت کې ورکول کېږي؟
الف: په لوی اختر کې تر لمانځه وروسته
ب: په لوی اختر کې تر لمانځه دمخه
ج: په کوچني اختر کې تر لمانځه دمخه
- ۷- لاندېني لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړئ!
څابښت، ځنگل، ټال، سيالی، پخلا.

ستاسو په کلي کې اختر څنگه لمانځل کېږي؟ په دې اړه لس، لس کرښې وليکئ، په سبا يې ټولگي ته راوړئ. ښوونکی دې په انتخابي ډول سبا ته د پنځو تنو ليکنې نورو زده کوونکو ته ورکړي او هغوی دې د ټولگي په وړاندې ولولي.

د افغانستان مېوې

زموږ د گران هېواد افغانستان په بېلابېلو سيمو کې ډول، ډول مېوې پيدا کېږي. دا مېوې ځانته بېلا بېل رنگونه او خوندونه لري.

افغانستان د مېوو له امله مشهور دی. ځينې مېوې يې په بهرنيو هېوادونو کې هم ځانگړې شهرت لري. هر کال يوه اندازه بېلا بېلې مېوې بهرنيو هېوادونو ته استول کېږي. د دغو مېوو صادرات د هېواد د اقتصاد په پياوړتيا کې مهمه ونډه لري. دا دی دلته تاسو ته د هېواد مشهورې مېوې درېښنو.

■ کومې مېوې هم وچې او هم تازه خوړل کېږي؟

■ هغه کومې مېوې دي چې تاسو يې نومونه اورېدلې، خو خوړلي او ليدلي مو نه

دي؟

زموږ گران هېواد افغانستان پر نورو بې شمېره مېوو سربېره يو شمېر داسې مېوې لري چې ساری يې په نړۍ کې نشته. دغه مېوې دومره خوږې او خوندورې دي چې سيمه ييز او نړيوال شهرت لري. په هېواد کې دننه او له هېواد نه بهر بې کچه خوبونوونکي او پېرودونکي لري. له همدې امله يوه اندازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي چې پر اقتصادي پياوړتيا سربېره زموږ د هېواد په نړيوال شهرت کې هم ونډه لري.

له دغو مېوو څخه انار، انگور، منډې، بادام، زردالو، پسته، شفتالو، ناک، توتان، غوزان، بهي، الوبالو، گيلاس، الوچې، خټکي او هندوانې د يادونې وړ دي. يو ډول نورې مېوې هم شته چې زموږ هېواد په خاصو سيمو کې په مني او ژمي کې پيدا کېږي. له دغو مېوو څخه مالټې، نارنج، ترنج، لوکاپ، امروت، تور املوک، زير املوک په ننگرهار او خوست کې پيدا کېږي.

د افغانستان يو شمېر تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږل کېږي. په دغو مېوو کې خټکي، هندوانې، انگور، انار، چارمغز، بادام او پستې د يادونې وړ دي. په وچو مېوو کې بادام، چارمغز، کشمش، پستې او جلغوزي يادولای شو، دغه مېوې د افغانستان شاوخوا هېوادو، امريکا، اروپا او زياته برخه يې د خليج هېوادونو ته لېږل کېږي. پسته: پسته ډېر ډولونه لري چې د هرات، بادغيس، بغلان، کندوز، تخار او يو شمېر نورو سيمو په غرونو کې موندل کېږي.

بادام: بادام د افغانستان په شمالي ولايتونو کې، لکه: بغلان، کندوز، سمنگان، تخار، بلخ، شبرغان، فارياب او نورو کې پيدا کېږي او زيات ډولونه لري چې کاغذي پکې ډېر شهرت لري او د بيې له پلوه هم تر نورو بادامو لوړه بيه لري.

انار: انار تقريباً د هېواد په ټولو سيمو کې شته، خو د پام وړ سيمې يې کندهار، تگاب او تاشقرغان دي. د دغو سيمو انار د نورو سيمو تر انارو زيات شهرت لري.

انگور: انگور هم د هېواد په ډېرو برخو کې شته، خو په کندهار، هرات، پروان او کندوز کې د يادونې وړ ډولونه لري.

منډې: منډې هم زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې څه ناڅه شته، خو تر ټولو بڼې او غوره يې دميدان وردگ، د کابل د شاوخوا او لوگر منډې دي چې بېروتي يا وکيل خاني، مارلنگ،

ګولپن او نازک بدن يې خورا غوره ډولونه دي.

جلغوزي: جلغوزې په پکتيا او پکتیکا کې شته او لوی، لوی ځنگلونه لري. د کورنيو جگړو په اوږدو کې يې زبانونه ليدلي. ونې يې پرې شوي او په حاصلاتو کې يې کموالی راغلی. خټکي: خټکي د افغانستان په ډېرو برخو کې شته، خو د هېواد په شمالي سيمو کې يې تر ټولو غوره او ښه ډولونه کرل کېږي. زيات او ښه ډولونه يې په کندوز، بلخ، سمنگان، بغلان او تخار کې پيدا کېږي.

د خټکيو ډولونه په هره سيمه کې څه ناڅه توپير لري. يوازې په کندوز کې يې تر پنځه ويشتو زيات ډولونه شته چې تر ټولو ښه، خواږه او مشهور يې عسقلاني، غازيخاني او قندک دي. د خټکيو په ډولونو کې يو ډول ځانگړی نسل چې (ارکاني) ورته وايي، تر نورو خټکيو زيات عمر لري، ځکه چې پوستکي يې پرې او کلک دی او ان تر دې چې د کال تر پايه پورې هم ساتل کېږي.

هندواڼې هم زموږ د هېواد په ختيځو، جنوبي او شمالي ولايتونو کې زياتې دي او ښه ډولونه يې پيدا کېږي. د بغلان ولايت د کيله گي، هلمند او د کندوز د امام صاحب او چار درې هندواڼې تر نورو غوره او لويې دي.

غوزان: دا مېوه هم د هېواد په اکثره سيمو کې پيدا کېږي او مختلف ډولونه لري. ښه ډول يې کاغذي غوزان بولي چې په کونړ، نورستان، بدخشان او د افغانستان په نورو سيمو کې هم موندل کېږي چې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږل کېږي.

د متن لنډيز:

که څه هم افغانستان يو غرنی هېواد دی، خو د حاصلاتو له پلوه ډېر زيات بله‌ای او شتمن دی. هر ډول حاصلات لري چې ډولونه يې سلگونو ته رسېږي. دغه حاصلات نه يوازې دا چې زموږ د خلکو د اړتيا وړ توکي برابروي، بلکې يوه برخه يې د صادراتو په توگه بهر ته هم لېږل کېږي. له دغو حاصلاتو څخه يو هم مېوې دي چې زښت زيات ډولونه لري. دغه مېوې تازه او وچې خوړل کېږي او زموږ د هېواد په پانگه او پېژندگلوی کې لويه ونډه لري.

۱_ زده کوونکي دې لوست په وار سره په لوړ آواز ولولي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته

ونيسي.

۲_ زده کوونکي دې په وار سره د يوې، يوې مېوې نوم واخلي.

۳_ زده کوونکي دې د هغو مېوو نومونه واخلي چې بهر ته لېږل کېږي.

۴_ يو شمېر زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه دوه، دوه صفتونه په گوته کړي او

يو شمېر نور دې دوه دوه خاص نومونه او دوه، دوه عام نومونه وويي.

۵_ لاندې تش ځايونه ډک کړئ؟

_ د هېواد مشهور انار په () کې پيدا کېږي.

_ زموږ د هېواد يو شمېر مېوې، لکه () بهر ته هم لېږل کېږي.

۶_ سم ځواب په نښه کړئ:

جلغوزي:

الف: په کندهار کې پيدا کېږي. ب: په بغلان کې پيدا کېږي.

ج: په لوگر کې پيدا کېږي. د: په پکتيا او پکتیکا کې پيدا کېږي.

زده کوونکي دې د هېواد د مشهورو مېوو نومونه او ځايونه په کتابچو کې وليکي او په

راتلونکي ساعت کې دې ټولگيو الوته واوروي.

دعائيه شعر

په ټوليزه توگه کلام يا خبرې کول په دوه ډوله دي: نثر او نظم. نظم هغه سنجول شوی کلام دی چې وزن او قافیه ولري. نظم د مختلفو واقعاتو په اړه ويل کيږي او ډول، ډول واقعات پکې راتلای شي. نظم او نثر دواړه د يوه ولس د ادب مهمې برخې دي او د هماغه ولس د هويت څرگندونه کوي. په کومه ژبه چې خلک خبرې کوي نثريې بولي خو شاعران د نظم په ژبه غږيږي. دا دی دلته د عبدالحميد مومند ماشوخیل هغه شعر راوړو چې هغه پکې له لوی الله ﷻ نه غوښتي دي چې سمې لارې ته يې لارښوونه وکړي، صبر، زغم، قناعت او سکون ورپه برخه کړي.

■ تاسو د عبدالحميد مومند نوم اوریدلی او په اړه يې څه معلومات لرئ؟

■ عبدالحميد مومند څه ډول شاعر او د کومو آثارو خاوند دی؟

قناعت راته عطا کړې زما ربه
ورک زما حرص و هوا کړې زما ربه

دا سرکښ نس مې سرکوزی کړې په صبر
راته ايله دا بلا کړې زما ربه

چې دې نوم په غوږو، واورم سره لمبه شم
هسې سوز را کي پيدا کړې زما ربه

چې مې نشي اضطراب د چا په ظلم
هومره صبر و سکون را کړې زما ربه

نور مې وساتې زبان له پوچ گویي
په خپل وصف مې گویا کړې زما ربه

دم قدم زما سيده لري په شرع
له لغزشه مې نجا کړې زما ربه

که رضا دستا د سر او په مال مومم
ژر مې سازه دا سودا کړې زما ربه

چې حضرت راوړی دین دی زما دین دی
که مې مړ په دا وینا کړې زما ربه

هر چې ستا، ستا د رسول پکې مرضي وي
هغه کار شغل زما کړې زما ربه

د رسول په پاک وجود مې ستا قسم دی
چې قبوله دا دعا کړې زما ربه

که حمید خطا دعا کا په غفلت کې
دا خطا دعا رسا کړې زما ربه

د عبدالحمید کلیات

د عبدالحمید مومند لنډه پېژندنه:

د پښتو ژبې پیاوړی او نومیالی شاعر عبدالحمید بابا په خټه مومند دی. د نوموړي د زېږېدو او مړینې جوتې نېټې نه دي معلومې، خو ژوند یې تر ۱۱۴۸ هـ ق کال پورې یقیني ثابت شوی دی. نوموړی د پېښور په ماشوکگر کې زېږېدلی دی. عبدالحمید بابا د شعرونو یو دیوان لري چې په (درو مرجان) مشهور دی او تراوسه خو شو ځله چاپ او خپور شوی دی. د هغه په کلام کې رنگین خیالي او هنري ښکلا له ورايه برېښي، ځکه خو ورته د موشگاف لقب هم ورکړی شوی دی. د نوموړي نور آثار نیرنگ عشق، شاه وگدا، شرعة الاسلام او نور دي. د حمید بابا مزار د ماشوکگر په هغه لویه هدیره کې دی چې د کلي ترڅنګ د خوږ پر غاړه جوړه شوې ده.

د متن لنډیز:

عبدالحمید مومند په خپل کلام کې خپل رب ته د دعا لاسونه پورته کوي او له هغه څخه غواړي چې د حرص او هوا ماده یې له وجوده وباسي او د قناعت برخه وروښيي. عبدالحمید بابا له خدایه غواړي چې د ظلم په مقابل کې د صبر او سکون طاقت ورکړي او په سمه لار یې برابر کړي. حمید بابا خپل الله ﷻ ته دا وعده ورکوي چې زه به د حضرت محمد (ص) په دین ټینګ ولاړ او د هغه پر غوره لار به روان یم. په آخر کې وایي چې که حمید په دعا کې غلټ کړی وي، نو ته یې دا خطا رساکړې او وېې ښې. د حمید بابا د شعر دا بیتونه د هغه د ټول شعر لنډیز بللی شو.

نور مې وساتې زبانه له پوچ گویي
په خپل وصف مې گویاکړې زما ربه
دم قدم زما سیده لرې په شرع
له لغزشه مې نجاکړې زما ربه

- ۱- زده کوونکي دې لوست له بنوونکي څخه وروسته په وار سره په لوړ غبر ولولي.
 - ۲- زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه يو، يو شعر معنا کړي.
 - ۳- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په سمو جملوکې وکاروي.
۱- قناعت	۲- اضطراب
۳- وصف	۴- شغل
۵- ايل	۶- عطا
- زده کوونکي دې د شعر مفهوم په څو جملوکې وليکي او د خپلو ټولگيوالو په مخکې دې وويي.
- ۴- زده کوونکي دې په لوست کې نومخري په نښه او په کتابچو کې دې وليکي.
 - ۵- زده کوونکي دې دا بيت معنا کړي:
- قناعت راته عطا کړې زما ربه
ورک زما حرص و هوا کړې زما ربه
- ۶- له متن څخه خاص نومونه په نښه کړئ او خپلو ملگرو ته يې ووياست.

- زده کوونکي دې په کور کې دغه شعر ته ورته بل شعر په کتابچو کې وليکي او په بله ورځ دې شعر او د هغه مفهوم په ټولگي کې واوروي.

د سگرتو زيانونه

اپين، چرس، شراب، هېروين، نسوار، سگرت او ځينې نور نشه يي توکي (مخدره مواد) بلل کېږي. د نشه يي توکو توليدول او کارول د اسلام سپېڅلي دين منع کړي دي. مسلمانان بايد د اسلام په لارښوونو عمل وکړي، د هر ډول نشه يي توکو له توليد، کارولو او سوداگري څخه ځان وساتي. سگرت او نسوار دواړه نشه يي توکي دي، خو له بده مرغه زموږ په ټولنه کې يو شمېر وگړي په دې نشه روږدي دي. په دې لوست کې يې په زيانونو غږېږو.

■ ولې د نشه يي توکو استعمالول حرام دي؟

■ پوهېږئ چې سگرت څکول بدن ته کوم زيانونه رسوي؟

سگرت او نسوار دواړه له تنباکو څخه جوړېږي. تنباکو یو ډول مواد لري چې نېکوتین نومېږي. نېکوتین داسې څیز دی چې د انسان د روږدېدا لامل ګرځي. سگرت او نسوار دواړه نشه یي توکي دي. له بده مرغه چې زموږ په هېواد کې ډېر وګړي په سگرت څکولو او نسوارو کولو روږدي دي. سگرت څکونکي هم خپل ځان ته او هم خپلې کورنۍ او ټولنې ته روغتیايي او اقتصادي زیان رسوي. په موټرو، دوکانونو، هوټلونو، دفترونو، پارکونو او نورو عامو ځایونو کې سگرت څکول ډېر ستر اخلاقي جرم او فساد دی. د سگرت لوګی نورو وګړو ته هماغومره زیان رسوي، څومره چې یې څکونکي ته رسوي.

د سگرتو څکول یا یې د لوګي تنفس کول لاندینۍ ستونزې زېږوي:

– خوله بدبویه کوي،

– غاښونه خرابوي او رنگ یې ژېړوي،

– سږي خرابوي، د لوګي ذرات په تنفسي نلونو کې راغونډېږي او انسان ته نفس تنګي

یا ساه بندي پیدا کېږي،

– د سترګو د لیدو ځواک کموي،

– معده خرابوي او اشتها کموي،

– د وریو او شونډو طبیعي رنگ خرابوي او وری شپې کوي،

– عمر راکموي،

وېښتان رڼوي،

بدن سترې او سستوي.

سگرت څکول پر دغو ستونزو سربېره د وریو، سږو، معدې، ستوني او نورو غړيو د

خطري او نه درملېدونکو سرطاني ناروغيو لامل هم گرځي. همدارنگه د دماغې سکتې، د زړه حملې او نورې ناروغۍ هم رامنځته کوي.

پر سگرټو د روږدېدنې په اړه د ارواپوهانو او ډاکټرانو نظر دا دی چې سگرټيانو ته له اروايي پلوه دا کار په لومړي سر کې د ځان بڼودنې او وياړ عمل بڼکاري او وروسته پرې روږدي شي.

نشه يي توکي او نشه زموږ گډ دښمن دی. مخکې له مخکې بايد د دې دښمن مخه ونيسو. دې دښمن ته بايد دومره مهلت ورنه کړو چې موږ د ژوندانه له خواږه نعمت څخه بې برخې کړي.

د متن لنډيز:

اسلام ټول نشه يي توکي توليدول او کارول حرام کړي دي. لامل يې دا دی چې هم روږدي او هم ټولنې ته مالي او ځاني زيان رسوي. د ټولنې هر وگړی بايد د دې کرغېرن عمل مخنيوی وکړي. موږ بايد هڅه وکړو چې خپله ټولنه له دې بدمرغۍ څخه خلاصه کړو. دا کار به ددې لامل شي چې موږ يو ځل بيا نړيوال اعتماد لاسته راوړو.

– زده کوونکي دې د متن يو، يو پاراگراف په وار سره ولولي.
 – خو تنه زده کوونکي دې د سگرتو په زيانونو لنډې، لنډې خبرې وکړي.
 لاندې جمله ولولئ او سم ځواب په نښه کړئ:
 سگرت څکول:

الف- انسان چاغوي

ب- اشتها زياتوي

د- د ډول ډول ناروغيو لامل گرځي

لاندیني لغتونه د کتاب د پای وپیانگې په مرسته معنا کړئ:

وياړ لامل روږدی

ستونی روغتیا کرغېرن

بدمرغي اوری سږي هڅه

– تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

سگرت څکول..... دې او اسلام ترې مسلمانان کړي دي.

– په لاندیني متن کې کومې (ی) گانې راغلي، نومونه یې وښایاست او هره یوه په یوه جمله

کې وکاروئ:

سگرت او نسوار دواړه له تنباکو څخه جوړېږي، تنباکو یو ډول مواد لري چې نیکوتین نومېږي.

نیکوتین داسې خیز دی چې د انسان د روږدېدا لامل گرځي.

په لوست کې عام او خاص نومونه پیدا او په کتابچو کې یې په جملو کې استعمال کړئ او

په بل پښتو درسي ساعت کې یې خپلو ټولگيوالو ته ولولئ.

پښتو غزل

د هرې ژبې ادبيات خپل تاریخي بهیر لري. ځینې ادبي ډولونه یې خپل وي او ځینې له نورو څخه اخلي. غزل هم یو شعري ډول دی چې له عربي څخه پښتو او دري ته راغلی دی. غزل په پښتو ادبیاتو کې هم خپل پرمختیایي پړاوونه وهلي دي. له څو پېړیو راهیسې په پښتو شاعرۍ کې غزل شته او خورا ښه پرمختګ یې کړی دی.

■ په پښتو کې تر لاسه شوی لومړنی غزل د چا دی؟

■ په معاصره دوره کې د پښتو غزل د (بابا) لقب چا گټلی دی؟

غزل هغه شعر ته وايي چې د لومړني بيت دواړه نيم بيتي يې سره هموزنه او هم قافيه وي. د نورو بيتونو د دويم نيم بيتي قافيه بايد له لومړني بيت سره برابره وي، خو د ټولو وزن بايد سره يو ډول وي.

غزل له پنځو بيتونو څخه تر پنځلسو بيتونو پورې وي. اوس زياتره شاعران هڅه كوي چې د غزل د بيتونو شمېر يې تر نهو زيات نشي. غزل پخوا غنايي او عشقي مضامين درلودل، خو اوس هر ډول مضامين رانغاړي. د پښتو ژبې په ادبي ډولونو كې غزل له لرغونې دورې څخه تر معاصرې دورې پورې يو مهم ډول دی. غزل په پښتو ادب تاريخ كې بېلابېل پړاوونه وهلي دي. په هر پړاو كې پكې ژبني، هنري او د مضامينو له پلوه تغييرات راغلي دي.

په پښتو ژبه كې لومړنی ترلاسه شوی غزل د اکبر زمينداوري دی. اکبر د زمينداور اوسېدونکی او د پښتو ادبياتو د لرغونې دورې يو نامتو شاعر دی. د اکبر زمينداوري د ژوندانه زمانه د ۷۵۰ هجري قمري کال شاوخوا اټکلولای شو. د غزل بېلگه يې دا ده:

د خپل ځان له حيرانيه څه ويل كړم	د عشق وير به تل پخپله ټول كړم
ما مدام لکه بورا په گلو گشت كړ	اوس به ځم په سرتور سرفراق د گل كړم
د غماز لړمون به زه په لمبه كښېږدم	ځنې هېر به د يار بزم گل او مل كړم
زما ديار د مينې اور په زړه كې بل دی	زه به سر و مال بښدم ديد به حاصل كړم

د بېلتون له اوره ژاړم اوبښكې وينې
زه اكبر پخپل اشنا د سر بښندل كړم

په لرغونې دوره کې شیخ محمد صالح، زرغونې کاکړې، علي سرور لودي او ځینو نورو شاعرانو هم د غزل په چوکاټ کې شعرونه ويلي دي.

د پښتو ادبیاتو تاریخ له مخې په منځنۍ دوره کې غزل د پخوا په پرتله ښه پرمختګ کړی دی. په دې دوره کې یې د موضوع له پلوه بېلابېل مضامین راخیستي او هم یې ژبنی هنر لوړ پور ته رسېدلی دی. د خوشحال خان خټک، عبدالرحمان بابا، عبدالحمید مومند او نورو شاعرانو په شعرونو کې ښه ډېر او خورا ښه غزلونه شته دي.

د عبدالحمید مومند یو غزل دا دی:

هغه مخ کرم مبتلا په تأسف	چې بې لاس په تأسف مری یوسف
بې له دې چې یې له سره ځان قربان کړم	ګڼه نه یې شته هېڅوک د حسن کف
چې مې یار له خوبه وینن نه کړې نسیمه	ګوره الوڅه په ورو په تلفت
ما دی سر و مال و ښکلیو ته نومړی	ویه نه کرم له دې عهده تخلف
چې په ما د صبر دم لولې ناصحه	خپله خوله سترې کوي په دا چف چف

که آشنا د حمید مرګ و ته زړه کړی
په ښه کار کې دی څه ډیل و توقف

لکه څنګه چې وویل شول پښتو غزل په لرغونې دوره کې په اتمه هجري پېړۍ کې پیل شو او بیا په منځنیو دورو کې د کمال پورې ته ورسېد. د روښانیانو په پېر کې میرزا خان انصاري، دولت لوانی، واصل روښاني او کریمداد د غزل صنف ته پراختیا ورکړه چې زیاتره مضامین یې تصوفی وو. خوشحال خان خټک او د ده زامنو اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک د غزل صنف نور هم ښکلی کړ او دغه ادبي عنعنې یې ښه وپالنه. په همدغه دور کې عبدالحمید

مومند او کاظم خان شیدا د غزل هنري بنکالا لوړو مدارجو ته ورسوله چې د دوی پیروانو هم دغه لاره په ښه توګه وپالنه.

عبدالحمید مومند او کاظم خان شیدا د خپلې غزلیزې شاعرۍ له کبله د زیات شهرت خاوندان شول.

رحمان بابا هم د ښو غزل ویونکو شاعرانو له ډلې څخه دی چې غزلې یې زیاتې مشهورې دي.

د پښتو ادب په معاصره دوره کې پښتو غزل بیا ډېر لوړ پوړ ته رسېدلی دی. په دې دوره کې پښتو غزل له هره اړخه پرمختګ کړی دی. د غزل ژبني اړخ ډېر هنري شوی او هم یې ډول ډول مضامین منعکس کړي دي. په دې دوره کې خو ځینې څپرې دومره راځلېدلې دي چې د پښتو غزل په بابا یې شهرت موندلی دی، لکه حمزه شینواري ته همدغه لقب ورکړی شوی دی او غزل (بابا) یې بولي.

حمزه په خپله دغې موضوع ته په خپل یو شعر کې داسې اشاره کوي:
ستا په انګو کې د حمزه د وینو سره دي
ته شوې د پښتو غزله ځوان زه دې بابا کرمه

دلوست لنډيز:

د نورو ژبو په څېر پښتو ادب هم لرغونى تاريخ لري. غزل په پښتو ادب كې د شعر يو ډول دى. غزل له خو سوه كلونو راهيسې په پښتو ادبياتو كې خورا مهم ځاى نيولى دى. په پښتو كې تر ټولو پخوانى تر لاسه شوى غزل په اتمه هجري قمري پېړۍ پورې اړه لري. دغه غزل د اكبر زمينداوري دى. غزل په پښتو ادب كې هم بېلابېل پړاوونه وهلي دي. پښتو غزل اوس مهال د گاونډيو ژبو له معاصر غزل سره د سيالى جوگه دى او تر نورو ژبو وروسته پاتې نه دى.

فعاليتونه

- لاندېنيو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه ووياست:
- _ غزل له څو نه تر څو پورې بيتونه لري؟
- _ پخوا د غزل موضوع څه وه؟
- _ اوس پښتو غزل كوم موضوعات رانغاړي؟
- _ د پښتو لومړنى تر لاسه شوى غزل د چا دى؟
- _ په معاصره دوره كې څوك د پښتو غزل په بابا مشهور دى؟
- _ كه يو شعر شل بيتونه ولري او د لومړي بيت دوه نيم بيتي يې هم قافيه نه وي غزل ورته ويلای شو كه نه؟

لاندېنى متن له ځان سره ولولئ، درې خاص نومونه پكې پيدا او په كتابچو كې يې په جملو كې استعمال كړئ:

د پښتو ادبياتو تاريخ په منځنۍ دوره کې غزل د پخوا په پرتله ښه پرمختګ کړی دی. په دې دوره کې يې د موضوع له پلوه بېلابېل مضامين راخيستي دي او هم يې ژبنی هنر لوړ پور ته رسېدلی دی. د خوشحال خان خټک، عبدالرحمان بابا، عبدالحميد مومند او نورو شاعرانو په شعرونو کې ښه ډېر او خورا ښه غزلونه شته.

لاندېنۍ جملې او صفتونه پکې پيدا کړئ او بيا يې په جملو کې وکاروئ.

– زمري د سپين کاغذ پر مخ په تور قلم يو ليک وکېښ.

– وږمې له برې چينې څخه يخې اوبه راوړې.

– گلالۍ په رڼه هنداره کې خپل مخ وليد.

– زده کوونکي دې په وار سره په متن کې راغلي غزلونه ولولي او هر بيت دې معنا

کړي.

– په منځنۍ دوره کې مشهور غزل ويونکي شاعران کوم دي؟ د پنځه تنو نومونه يې

وليکئ.

۱: ۲:

۳: ۴:

۵:

– تر اکبر زمينداوري وروسته پښتو غزل ته کومو شاعرانو وده ورکړه، نومونه يې

واخلئ:

کورنۍ دنده

د حمزه بابا هغه غزل چې په دې کتاب کې راغلی دی، ټول په خپلو کتابچو کې

وليکئ او بيا يې مفهوم په روان نثر وليکئ.

مېرمن عینو

افغانان که ننگیالی پلرونه لري، نو ننگیالی میندې هم لري. زموږ د هېواد ویاړمن تاریخ د ننگیالیو مېرونو تر څنګه د ننگیالیو مېرمنو په کارنامو هم ډک دی. د دې مېرنیو او ننگیالیو مېرمنو کارنامې زموږ په سیاسي او ادبي تاریخونو کې تلپاتې او خوندي دي. مېرمن عینو هم له دغو مېرمنو څخه ده.

■ د خپل هېواد د څو ننگیالیو مېرمنو نومونه واخلي؟

■ مېرمن عینو د کوم پاچا په وخت کې ژوند کاوه؟

د کندهار ښار ته نژدې یو کاربز دی چې د ((عینو کاربز)) یې بولي. عینو یوه ننگیالی پښتنه مېرمن وه چې د احمد شاه بابا د پاچاهۍ په وخت کې یې ژوند کاوه.

وايي یو وخت چې احمد شاه بابا د هندوستان په یوه سفر تللو، د دې مېرمنې مېړه هم په هغو عسکرو کې و چې له احمد شاه بابا سره تلل. احمد شاه بابا له سفره بېرته بریالی راوگرځېد. لښکر چې د کندهار ښار ته نژدې راوړسېد، شپه شوه. هغه امر وکړ چې همدلته شپه تېره کړي او سبا د ورځې په ښه شان او شوکت ښار ته ننوځي. د مېرمن عینو مېړه د شپې لخوا له نورو لښکرو څخه پټ خپل کور ته لاړ، د کور دروازه یې وټکوله. مېرمن عینو دروازې ته ورغله، وپې پوښتل: څوک یې؟

سپاهي خپل ځان وروپېژاند، هغې مېرمنې بیا وپوښته: څنگه راغلي؟ احمد شاه بابا څه شو؟ لښکر مو بریالی شو؟

مېړه یې وویل: که مو لښکر بریالی شوی نه وای، نو زه به هم تا ته ژوندی نه وای راغلی، د پښتنو لویه سوبه په برخه شوې ده...

عینو بیا پوښتنه وکړه: نو ته ولې یوازې راغلي؟ نور لښکر څه شو؟

مېړه ورته وویل: د بابا په امر لښکر ښار ته نژدې پروت دی چې سبا د ورځې په رڼا کې ښار ته ننوځي. زه ستا مینې ناکرار کړم او تر هغو د مخه راغلم، اوس ژر دروازه راخلاصه کړه چې سره ووينو...

عینو ورته وویل: ته تر چا نازولی وې چې ملگري دې پرېښودل او د بابا د امر پر خلاف را دمخه شوې، ماته راغلي؟ آیا ستا نورو ملگرو ښځې نه درلودې؟ او که یې په سینو کې زړونه نه وو؟

دا ټول وو؛ خو هغو نه غوښتل چې د بابا د امر مخالفت وکړي...

که سبا نورې پښتنې مېرمنې خبرې شي، ماته به څه وايي؟! دا ډېر لوی پېغور دی، هېڅکله تاته دروازه نه بېرته کوم، څه ولاړ شه! تر هغو زما لیدل پر تا حرام دي چې بېرته لاړ نه شي او سبا د احمد شاه بابا تر بېرغ لاندې له خپلو نورو ملگرو سره یو ځای رانه شي.

د عینو مېړه د خپلې ننگیالی مېرمنې له پېغوره وشرمېد، بېرته ولاړ، خو خپمې ته نژدې څوکیدارانو ونيو او سبا ته یې د احمد شاه بابا مخې ته وروست. څوکیدارانو عرض وکړ چې دا سپاهي له اجازې پرته د شپې کور ته تللی و.

احمد شاه بابا پوښتنه ځنې وکړه، عسکر چې څه ليدلي او اوربدلي وو ټول يې احمد شاه بابا ته وويل.

احمد شاه بابا د هغې پښتنې مېرمنې پر پښتنواله او افغاني احساس باندې شاباسی ووايه. د هغې په درناوي يې د دې عسکر گناه هم ويخښله. مېرمن عينو ته يې يو کاربز ور ويانښه چې تراوسه د ((عينو کاربز)) په نامه مشهور دی. دا کاربز د کندهار ښار لمر خاته ته د يو پړاو په واټن لېرې پروت دی.

د متن لنډيز:

غيرت او همت په هر انسان (ښځه او نر دواړو) کې وي. په افغاني ټولنه کې په هر ډگر کې داسې مېرمنې تېرې شوې دي چې مور يې اوس پر کارنامو وياړو. مېرمن عينو له دغو مېرمنو څخه يوه وه. مېرمن عينو دا نه خوښوله چې مېرمن يې د خپل پاچا له امره سر وغړوي؛ نو ځکه مېرمن عينو هغه ته ور بېرته نه کړ. احمدشاه بابا چې په پېښه خبر شو، مېرمن عينو ته يې د هغې د لوړ احساس او هېواد دوستۍ په درناوي کې يو کاربز ورويانښه.

فعالیتونه

- د پورتنۍ کيسې لنډيز په خپلو الفاظو کې وواياست.
 - لاندېنيو پوښتنو ته لنډ، لنډ ځوابونه وواياست:
 - مېرمن عينو خپل مېرمن ته ور بېرته کړ که نه؟
 - احمدشاه بابا عينو ته څه شی ور ويانښه؟
 - احمدشاه بابا د کوم ځای له سفره راستون شوی و؟
- لاندې متن په غور سره واورئ او بيا پوښتنوته ځوابونه وواياست:
- وايي يو وخت چې احمد شاه بابا د هندوستان په يوه سفر تللو، د دې مېرمنې مېرمن هم په هغو عسکرو کې و چې له احمد شاه بابا سره تلل. احمد شاه بابا له سفره

بېرته بريالی راوگرځېد. لښکر چې د کندهار ښار ته نژدې راوړسېد، شپه شوه. هغه امر وکړ چې همدلته شپه تېره کړي او سبا د ورځې په ښه شان او شوکت ښار ته ننوځي. د مېرمن عینو مېړه له نورو لښکرو څخه پټ خپل کور ته لاړ، د کور دروازه یې وټکوله. مېرمن عینو دروازې ته ورغله، وپې پوښتل: څوک یې؟

- د احمدشاه بابا لښکر چې ښار ته نژدې راوړسېد، احمد شاه بابا هلته ولې د شپې تېرولو امر وکړ؟
- مېرمن عینو خپل مېړه ته ور بېرته کړ؟ بشپړ ځواب وویاست.
- احمد شاه بابا کوم لوري ته په سفر تللی و؟
- څوک په پټه کور ته لاړ؟

تاسو که د کومې تکړه ښځې یا نجلی په هکله کومه کیسه اورېدلې وي په خو کرښو کې یې ولیکئ. یا له خپل مور و پلار څخه د خپل کلي یا شاوخوا کومې تکړه مېرمنې په اړه پوښتنه وکړئ او بیا یې ولیکئ.

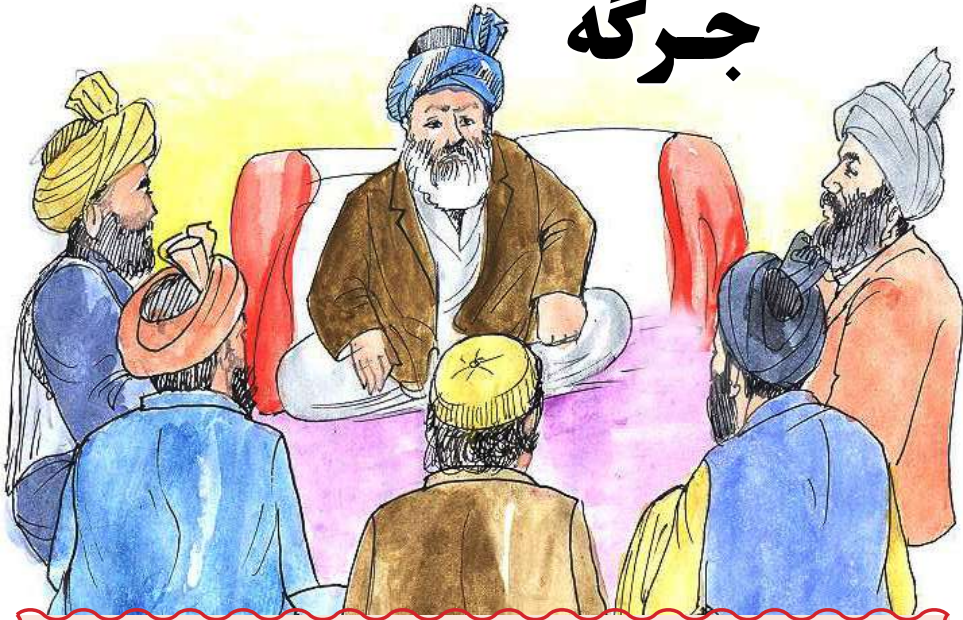
پښتنه

وايي د سقراط په وختونو کې یو سړی د جنگ له ډگره وتښتېد، سقراط ورته وویل: دا ډېر شرم دی!

هغه سړي وویل: که دا شرم قبول نه کړم نو مرگ دی!

سقراط وویل: ژوند هغه وخت ښه وي چې وروسته شرافت لري. که دا نه وي، نو تر بې شرافته ژوند مرگ ښه دی!

جرگه

انسانان په خپل ژوند کې د يوه ځانگړي نظم او قانون تابع دي او که داسې نه وي؛ نو گډوډي او پرېشاني رامنځ ته کېږي او خبره زور او تېري ته رسي چې په نتيجه کې ټولنيز ارزښتونه له منځه ځي او نابرابري رامنځته کېږي او يو د بل حقونه تر پښو لاندې کوي. د دې لپاره چې د گډوډيو او نابرابريو مخه ونیول شي او په ټولنه کې نظم راشي؛ نو يو لړ خاص قوانين رامنځته شوي دي چې مدني او اساسي قوانين يې بولي. وگړي مکلف دي چې له هغو څخه پيروي وکړي. ددې تر څنگ د قبيلو، قومونو او خپلونو دوديز او عنعنوي تگلارې، ولسي نرخونه او قوانين هم شته چې د جرگې او مرکې په نامه يادېږي او په سختو شرايطو کې لويې ستونزې د همدغو جرگو او مرکو له لارې هوارېږي. دا دی په دې لوست کې تاسو ته د جرگې په اړه معلومات درکوو:

- تاسو جرگه پېژنئ؟ په اړه يې خپلو ملگرو ته خبرې وکړئ!
- ستاسو په کلي کې مشرانو کله جرگه جوړه کړې ده؟ که يې جوړه کړې وي، نو د څه په اړه وه او پرېکړې يې څه وې؟

جرگه په پښتو کې یو ډېر ستر او ارزښتمن دستور دی چې د پښتون ولس له ژوند سره تړلی دی. دوی ددغه منلي دود او عنعنې په برکت خپلمنځي ستونزې، لویې شخړې او جنگونه په روغه جوړه او امن بدلې کړې دي. له همدې کبله دغه دود ډېر لوی او ستر ارزښت لري او پښتانه ورته په درنه سترگه گوري.

کله چې څو کسان په پېښه باندې د بحث او پرېکړې لپاره سره راغونډ شي، دې ته پښتون ولس جرگه وايي او په محاوره کې يې جرگه کېدل بولي او يا وايي چې: جرگه شول، په جرگه سره کېناستل يا جرگې ته سره کېناستل.

په بله ژبه او اصطلاح سره داسې هم وايي چې: (فلانی او فلانی سره جرگه شول). ځينې پښتانه د جرگې د کلمې سره دويمه کلمه (مرکه) هم استعمالوي، لکه چې وايي: جرگه او مرکه يې جوړه کړه. مرکه په اصل کې هغه وړه غونډه ده چې د ځينو کوچنيو پېښو او ستونزو لپاره جوړېږي. (مرکچيان) دومره زيات نه وي، څو کسه وي، وړه شانې غونډه وي او په ځانگړې موضوع باندې خبرې کوي؛ حال دا چې جرگه لويه غونډه وي او د خلکو شمېر پکې زيات وي او پر مهمو پېښو باندې خبرې کوي.

په بل عبارت: جرگه د سلا مشورې يو ډول دی چې لویې پېښې فيصله کوي، خو مرکه د ځينو کوچنيو پېښو د پرېکړو غونډه وي.

هغه قومي غونډې چې د پرېکړې واک ولري او حکم يې د منلو وړ وي، جرگه ورته وايي. د جرگې او مرکې مفهوم يو دی؛ خو په ځانگړي ډول جرگه هغه لويه غونډه ده چې د خپلونو مشران پکې راتولېږي او د لویو قومي پېښو په اړه پرېکړې کوي.

جرگه په ښکاره جوړېږي او په جرگه والو سربېره عام خلک هم پکې گډون کوي چې د جرگې خبرې واورې. په دغه وخت کې که څوک نظم خرابوي، نو د هغوی لپاره له قبيلوي قوانينو سره سم ټاکلې جزاگانې شته. جرگه په هر مهم او ضروري وخت کې جوړېږي او فيصله يې ټولو ته د منلو وړ وي.

زموږ په هېواد کې دوې لويې جرگې تاريخي اهميت او شهرت لري. لومړۍ جرگه د ميرويس نیکه په وخت کې د (مانجې) جرگه وه چې په ۱۱۱۹ هـ ق (۱۷۰۹ز) کال کې جوړه شوې وه، يو لوی شمېر افغان خپلونو مشرانو پکې گډون کړی و او ميرويس نیکه ته يې د (گرگين) پر خلاف د ستر قيام او مقابلي اجازه ورکړې وه.

دويمه جرگه د کندهار په (شېر سرخ) کې جوړه شوې وه چې زيات شمېر افغانانو گډون پکې کړی و چې په پايله کې يې احمد شاه بابا د هېواد د پاچا په توگه وټاکه.

په جرگه کې هر غړی د سپين ږيري په نامه يادېږي او مشر هم ورته وايي. جرگه کوم خاص مشر نه لري، بلکې غړي يې په مساوي شرايطو سره کښېني، په جرگه کې غړي په دايروي شکل کښېني چې د پورته او ښکته امتياز او غوره والی پکې نه وي.

ددې لپاره چې په جرگه کې دواړه خواوې سرغړونه ونه کړي، يو څه نقدې پيسې، ټوپک او نور شيان ورڅخه د (مچلگې يا مچلغې) په نامه اخلي چې د تضمين بڼه لري. په پښتو ادب کې شاعرانو هم د جرگې په اړه شعرونه ويلي او د جرگې درنښت او اهميت يې بيان کړی دی. جرگې په هغو وروسته پاتې ټولنو کې چې دولتونه او حکومتونه پکې پوره واکمن نه دي، د ولسي نرخونو د پلي کولو لپاره مهمه ونډه لري؛ خو په لويو ملي مسايلو او په سترو ملي پرېکړو کې د لويو او ملي جرگو ونډه ډېره مهمه ده. لويه جرگه د افغانستان د تاريخ يوه نه هېرېدونکې برخه ده. د افغانستان په اساسي قوانينو کې هم لويه جرگه د يوې دايمي موسسې په عنوان ثبت شوې ده چې د سترو ملي پرېکړو لپاره غونډې جوړوي.

لويه جرگه د افغانستان د لويو ستونزو د هوارولو او سترو ملي پرېکړو تر ټولو لوړه موسسه

ده.

د متن لنډيز:

جرگه په پښتني دود کې د ستونزو او شخړو د هوارولو يوازینی او مؤثره لاره ده. جرگه د ډېرو پخوا زمانو راهيسې د پښتنو د ژوند له پيل څخه ورسره ملگرې ده او د زمانې په تېرېدو سره يې بيا هم خپل اهميت له لاسه نه دی ورکړی. کله چې په پښتنو کې يوه پېښه سخته شي او د حل لاره يې گرانه برېښي، نو جرگه يې پرېکړه کوي. جرگه په ټولو قومونو او خېلونو کې شته او د ضرورت په وخت کې جرگه جوړوي. د جرگې غړي عموماً مشران، سپين ږيري او مخور خلک وي. د جرگې پرېکړه قطعي او اخري فيصله ده او سرغړاوی ترې نه منل کېږي. زموږ په تاريخ کې دوې لويې جرگې تېرې شوې دي چې يوه يې د ميرويس نيکه په وخت کې د (گرگين) سره د مقابلې لپاره جوړه شوې وه او په بله کې احمد شاه بابا د پاچا په توگه وټاکل شو.

۱. زده کوونکي دې لوست له ښوونکي وروسته په چوپه خوله له ځانه سره ولولي؛
مشکل ځایونه دې په پنسل په نښه کړي او بیا دې په حلولو کې له ښوونکي نه مرسته
وغواړي.

۲. زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

کمزوری مکلف صلاحیت دود تضمین هواروي

۳. د میرویس نیکه په وخت کې جرگه د څه لپاره او چیرته جوړه شوې وه؟ خبرې
پرې وکړئ!

۴. ښوونکي دې د متن یوه لنډه برخه وټاکي او د املاء په توګه دې پر زده کوونکو کار
وکړي.

۵. د احمد شاه بابا په وخت کې جرګې څه وکړل؟ خبرې پرې وکړئ!

۶. مرکچیان په جرگه کې څه رول لري؟

۷. په متن کې شپږ نومخري پیدا کړئ او جملې ترې جوړې کړئ؟

۸. لاندې تش ځایونه ډک کړئ:

- لومړۍ لویه جرگه د په وخت کې په جوړه شوې وه.

- دویمه لویه جرگه د په وخت کې په جوړه شوې وه.

زده کوونکي دې د جرګې او مرکې په اړه لنډه لیکنه وکړي او سبا ته دې په ټولګي کې
خپلو ملګرو ته واوروي.

چاپېريال پاک ساتل

انسان له پخوا څخه د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره هلې ځلې پیل کړې دي. دغه هلې ځلې تراوسه را روانې دي او تر هغه به روانې وي، ترڅو چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د انساني ژوند په هوساینه کې چاپېریال ستر ارزښت لري. موږ باید د چاپېریال په اهمیت پوه شو او نور هم پرې پوه کړو.

■ پاک او سمسور چاپېریال په انساني ژوند کې څه ارزښت لري؟

■ که چاپېریال ککړ وي، زمونږ ژوندانه ته څه گواښونه پېښولای شي؟

د انساني ژوند په هوساينه او اوږدېدا کې پاک او سمسور چاپېريال ډېر ارزښت لري. هوا، اوبه، خواړه، ونې، بوټي، ځنگلونه، کروندې، چمنونه، ورشوگانې، غرونه، دښتې، ژوي، مرغان او نور د چاپېريال په نامه يادېږي. الله ﷻ د چاپېريال هر څه د انسانانو د هوساينې او گټې اخيستني لپاره پيدا کړي دي.

افغانستان ډېر گڼ ځنگلونه، ښېرازه څړ ځايونه، څپاند سيندونه او خورا ښکلې سمسورې درې لري. دکونړ، نورستان او پکتيا طبيعي ځنگلونه يې ځانگړې شهرت لري. دغه ځنگلونه ډول ډول ونې لري. زموږ د هېواد غرونه، دښتې او ځنگلونه ډول ډول بوټي او وابڼه هم لري. ونې او بوټي د سيمو د ښکلا او ښېرازۍ سبب گرځي. په ونو او بوټو کې ډول ډول مرغان هم ژوند کوي. موږ د ځينو دغو مرغانو له غوښو څخه گټه اخلو.

له چاپېريال څخه ټول انسانان گټه اخلي. ساتنه يې په ټولو وگړو پورې اړه لري؛ نو ټول وگړي يې بايد په ساتنه او ژغورنه کې ونډه واخلي. د چاپېريال ځينې څيزونه لکه: کور، کرونده، بڼ، صنعت او نور په وگړو پورې اړه لري. دغه څيزونه څه ناڅه له نورې ټولنې سره هم اړيکه پيدا کوي. د دغو څيزونو گټه يا زيان انساني ټولنې ته رسېدلای شي.

د ټولنې د يوه غړي په توگه هر انسان اړ دی چې د چاپېريال په پاک ساتنه، ژغورنه او ښېرازۍ کې د مسووليت له مخې هڅې وکړي. انسان بايد د چاپېريال هغه توازن وساتي چې الله ﷻ يې هم دساتنې ټينگار کړی دی. داسې عمل ونه کړي او داسې څيزونه توليد نه کړي چې چاپېريال ته زيان ورسوي.

که له چاپېريال څخه په سمه توگه گټه واخيستل شي، روغتيايي اسانتياوې ډېرېږي او انساني ژوند هوساکېږي. پر عکس يې که له چاپېريال څخه په ناسمه توگه گټه واخيستل شي، روغتيايي ستونزې رامنځ ته کېږي او انسان لا څه چې د ټولو ژويو ژوند هم ناآرامېږي.

ونې، بوتې، ځنگلونه او ورشوگانې د هوا په پاکوالي او یخوالي کې ډېر ارزښت لري. هغه دورې، لوگي او نور ضررناک غازونه چې هوا ککړوي، د ونو او بوټو په واسطه جذبېږي. له ونو او بوټو څخه د انساني او حیواني خوړو په توګه ګټه اخیستل کېږي. د ودانیو او سون د لرګیو لپاره ترې کار اخیستل کېږي. د اوبو په زېرمه کولو او ساتلو کې ډېر رول لري. د ژویو او مرغانو استوګنځایونه برابروي. له سیوري یې انسانان او ژوي ګټه اخلي.

د دې لپاره چې زموږ او زموږ د راتلونکي نسل ژوند هوسا او نېکمرغه وي، باید د خپل چاپېریال په ژغورنه او پاک ساتنه کې له نورو هېوادوالو سره څنګ په څنګ په اخلاص کارنده ونډه واخلو.

د متن لنډیز:

زموږ شاوخوا ټول څیزونه، لکه: هوا، اوبه، ځنگلونه، کروندې، دښتې، غرونه، ژوي، مرغان او نور... د چاپېریال په نامه یادېږي. چاپېریال په ټولو وګړو پورې اړه لري ځکه انسان پکې ژوند کوي او ګټه ترې اخلي. موږ ته لازمه ده چې چاپېریال پاک وساتو او سمه ګټه ورڅخه واخلو. هر چېرته چې چاپېریال سمسور او پاک وي، هلته ناروغۍ لږې وي. سمسور چاپېریال وګړو ته بوختیاوې پیدا کوي. سمسور چاپېریال ته د تفریح او ساعت تېرۍ لپاره ډېر وګړي او سیلانیان ورځي. له دې لارې د سیمې وګړو ته کار او بوختیاوې پیدا کوي.

- ۱- تر ښوونکي وروسته دې زده کوونکي متن په پټه خوله ولولي، بیا دې څو کسه زده کوونکي وار په وار متن ټولگیوالو ته ولولي.
- ۲- هر زده کوونکی دې په خپل وار په متن کې یو نوی لغت ومومي او بیا دې یې په جمله کې وکاروي.
- ۳- لاندې لغاتونه او معناوې یې لیکل شوي دي، لومړی یې په کتابچو کې ولیکئ او بیا هر لغت له اړوندې معنا سره د کرښې په وسیله ونښلوئ:

۱. هوساینه	ښکلې، ښیرازه
۲. سمسور	مشهورتیا
۳. ژوي	ارامي
۴. شهرت	ژوندي، ساکنین
۵. ژغورنه	صداقت
۶. ونډه	رابطه
۷. اړیکه	ساتنه
۸. اخلاص	برخه

۴- زده کوونکي دې د لاندې لغتونو متضاد لغتونه پیدا او ولیکي.

سمسور	ککر	اوبه
هوسا	پاک	روغتیا

۴- په متن کې ورته او متضاد لغتونه پیدا کړئ او په شفاهي توګه یې خپلو ملګرو ته

ووایی!

د خپل چاپېریال د لسو ژویو، پنځو ونو او درې ښځینه مرغانو نومونه ولیکئ.

شلم لوست

اخيستونكى او پلورونكى (محاورة)

غږېدل او خبرې په ژبه کېږي او ژبه هغه وخت زده کېږي چې خبرې پرې وشي. هغه مفاهيم او کلمې چې په ژبه ويل کېږي، که بيا بيا تکرار شي، نو ذهن ته په آسانه سپارل کېږي، ځکه چې خبرې اترې د ژبې د زده کولو يوه بڼه او اسانه لار ده.

د دې ترڅنگ د غوږ نيولو او بيا بيا ليکلو له لارې هم ژبه په اسانۍ زده کېږي.

خومره چې يوه موضوع يا لوست په غوږ ولولو، په غوږ ورته غوږ ونيسو او په غوږ يې بيا بيا وليکو، په همغه اندازه يې ژر زده کوو.

■ يوه ژبه څنگه زده کېږي؟

■ د ژبو زده کول څه گټه لري؟

- اخيستونكى: السلام عليكم!
- خرخوونكى: وعليكم السلام. سترې مه شې!
- خداى دې خبر دركړي. يو څه شيان مې پكار دي.
- څه شى دې پكار دي؟
- بڼې وريچې لري؟
- بڼې وريچې هم شته او ارزانه هم لرم.
- بڼې وريچې يو من په څو افغانى دي؟
- ستا لپاره په درې سوه پنځوس افغانى.
- بڼه نو له دغو بڼو وريجو پنځه منه وتله!
- نور څه پكار دي؟
- اوبلن غوري لري؟
- ولې نه! اوبلن غوري هم لرم.
- د كوم ځاى غوري دي؟
- زموږ د خپل هېواد غوري دي چې كولسترول نه لري او روغتيا ته هم زيان نه رسوي.
- وزن يې څومره دى؟
- مختلف وزنونه لري. له يوه ليتر څخه نيولې بيا تر لسو ليترو پورې لرم.
- د لسو ليترو بيه څو افغانى ده؟
- شپږ سوه پنځه اتيا افغانى.
- بڼه نو يو لس ليتره ډبى يې راواخله!
- نور وايه، بل كوم څيز راواخلم؟
- اوږه لري؟
- هو ډېر بڼه اوږه لرم.
- يوه بوجى اوږه هم راكړه!
- څو منى بوجى غواړي؟

- ته خو منی بوجی لری؟
- زما سره لویې خوارلس منی بوجی هم شته او اووه منی بوجی هم لرم. کومه یوه یې غواړې؟
- د خوارلس منی بوجی بیه خو ده؟
- په دوه زره او پنځه سوه افغانی.
- دوه بوجی راواخله.
- سمه ده، نور څه شی غواړې؟
- هو، نخود مې هم پکار دي؛ خو من یې په څو دي؟
- په درې سوه افغانی.
- څومره وتلم؟
- پنځه منه نخود هم وتله.
- پام کوه گوره چې په نرخ کې زیاتی راسره ونه کړې او شیان راباندې گران ونه پلورې!
- بې غمه اوسه، سودا یوسه بیا یې په بل ځای کې هم بیه کړه.
- ټوکه مې وکړه چې خپه نشې!
- نه! ولې به خپه کېرم. زه هم پوه شوم چې ټوکه دې وکړه.
- روپی یې جمع کړه!
- سمه ده.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې په پورته مرکه کې ضمیرونه په نښه کړي او ودې وایي چې کوم ضمیرونه دي.
- ۲- یو زده کوونکی دې دوکاندار او بل دې اخیستونکی شي او متن دې د کتاب له مخې د خبرو اترو په بڼه ولولي.

۳- زده کوونکي دې په متن کې نومونه پیدا کړي او ودې وایي چې کوم نومونه دي.

۴- دوه زده کوونکي دې د دوکاندار او اخیستونکي په توګه خبرې وکړي او د اړتیا وړ شيان دې واخلي.

۵- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱- مایع

۲- څیز

۳- نرخ

۴- ګران

۵- مفاهیم

۶- یومن

۷- کولسترو

۸- زیان

۶- زده کوونکي دې لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړي.

- ژبه څنګه په اسانۍ سره () کولای شو؟

- که ژبه مونه وي زده، نو څه ډول () به ولرو؟

۷- زده کوونکي دې د لاندې کلمو مترادفې کلمې پیدا کړي او په کتابچو کې دې ولیکي.

۱- بې غمه ۲- بیه ۳- تیار ۴- وپشل

کورنی دنده

زده کوونکي دې د لوست د متن په څېر په لسو کرښو کې د کتاب اخیستونکي او پلورونکي ترمنځ خبرې اترې (محاوړه) ولیکي.

ټوكې ټكالې

ځينې خلك خپلې خبرې پر داسې وينا پيلوي چې د اورېدونكو پام ځانته راوگرځوي او د ده خبرو ته په غور غور كېښودل شي. دا ډول خلك زيار باسي چې د مشرانو له ويناوو، متلونو او ټوكو ټكالو څخه كار واخلي، ځكه چې د ولسي ادبياتو په دغو ډولونو كې لطافت، ظرافت او زړه راښكون وي. په دې لوست كې د ټوكو ټكالو په برخه كې معلومات لولو.

■ په تاسو كې كوم يو ټوكې ويلاى شي؟ خپلو ملگرو ته يوه ټوكه واوروئ!

■ ټوكې يوازې په نثر وي كه په نظم هم وي؟

ټوکې ټکالی زموږ د ولسي ادب یوه برخه ده. ټوکې ټکالی هم زموږ په ولسي ادب کې ارزښتناک ځای لري. د لنډیو په څېر ځانگړي ویونکي او لیکوال نه لري؛ نو ځکه خو د ټول ولس شریک مال گڼل کېږي.

ټوکې ټکالی کلیوال، سیمه ییز او په ملي کچه ویونکي لري چې ځینې خلک یې د خوشحالیو په لویو او وړو غونډو کې رابولي او د دغه هنر په څرگندولو د غونډې خلک خندوي او خوشحال یې ساتي. ټوکې یوازې د خندا لپاره نه وي، بلکې د خندا تر څنګه یو عبرت هم لري چې انسان ترې د ژوندانه د چارو په سمون کې گټه اخیستلای شي. که څه هم زموږ په ټولنه کې د اکثرو خلکو ټوکې زده وي، خو ځینې سیمې خاص ټوکې ویونکي لري چې په ودونو او نورو بنادینو کې یې خلک راغواړي او خپلې بنادینې ته پرې لازياته خوشحالي وربښي.

هغه څوک چې ټوکې یې زده وي او دغه فن پرمخ بیایي (ټوکمار) ورته وایي. ټوکمار په خلکو کې زیات مشهور وي.

کله، کله داسې هم کېږي چې د یوې سیمې ټوکمار د بلې سیمې له ټوکمار سره په سیالی ټوکې وایي او په ځانگړي ډول هم د دوو کسو ترمنځ ټوکې ویل کېږي. په دغسې سیالیو او مسابقو کې چې په بنادینو کې ترسره کېږي، گټونکي ته نقدې پیسې، لونگې، جامې او نور ارزښتناک شیان د جایزې په توګه ورکول کېږي چې د ټوکمار په تشویق، شهرت او محبوبیت کې اغېزه لري.

په ورځني ژوند کې د سترېا د لېرې کولو او له خواشینۍ څخه د پام اړولو لپاره هم خلک ټوکې وایي دلته څو ټوکې د بېلګې په توګه راوړو:

بوډۍ

یوه بوډۍ ښځه موټر ته وختله، لږه شېبه وروسته یې له یوې سورلۍ ځنې پوښتنه وکړه چې زویه! دا موټر خو به ټکر نه کوي؟

سورلۍ په ډېره حیرانتیا وپوښتل چې ولې؟

بوډۍ ورته وویل: زما سره څو دانې هګۍ دي چې ماتې نشي.

هوټل

د یوه هوټل په دروازه یې لیکلي وو چې (ډوډۍ ته وخوره پیسې به دې لمسي ورکوي)

یوه سړي ډوډۍ وخوره او روان شو. د هوټل شاگرد را ونیو چې پیسې راکړه!

سري ورته په غوسه وويل: ټگانو او درواغجنو! خلک دوکه کوي او په چل ترې پيسې لوتی.
شاگرد ورته وويل: څنگه؟

سري ورته وويل: په دروازه مو څه ليکلي؟
شاگرد ورته وويل: موږ دوکه نه کوو، ستا نيکه دلته ډوډۍ خوړلې وه، پيسې به يې اوس
ته ورکوي.

کب پلورونکي

يو سړی د کب پلورونکي دوکان ته ورغی، يوه کب ته يې خوله ورنژدې کړه. دوکاندار
په ملنډو پوښتنه ځنې وکړه چې څه دې ترې وپوښتل؟
سري ورته وويل: زوی مې سيند وړی دی د هغه پوښتنه مې ځنې وکړه چې ليدلی، خو
به يې نه وي.

دوکاندار ورته وويل، نو څه يې درته وويل؟
هغه ځواب ورکړ: راته وې ويل چې ماته پته نشته، ځکه چې ستا د زوی يوه اونۍ کېږي
چې سيند وړی او زما دا يوه مياشت کېږي چې له سيند نه يې را ايستلی يم.

دروېزگر

يوه دروېزگر يوه دروازه وټکوله او آواز يې وکړ چې خیر راوړئ خدای مو وبخښه!
د کور نه ورته غږ وشو چې څه غواړې؟ دروېزگر وويل زړې جامې. کور والا ورته وويل
نشته. دروېزگر په دويم ځل اوږه وغوښتل. ورته وويل شول چې نشته. په درېم ځل يې نغدې پيسې
وغوښتې. دا ځل هم ورته د کور نه غږ شو چې نشته. دروېزگر په غوسه شو او کور والا ته يې
وويل: نو ته دلته څه گورې! راځه چې دواړه خیر ټول کړو.

د متن لنډيز:

ټوکې ټکالې د ولسي ادب په زړه پورې، تفريحي برخه ده. ټوکې ټکالې د ويونکي
د وينا د لطافت او ظرافت ښکارندويي کوي. د دې ترڅنگ پښتو ټوکې ټکالې د پښتو
ژبې د فولکلوري ادب يوه خورا مهمه او لرغونې برخه ده.
د پښتو ادب دا برخه هم ډېره شتمنه او بډايه ده، خو زياته برخه يې لاتر اوسه هم په
ناليکلې بڼه پاتې ده. لازمه ده چې ټوکې ټکالې له ولس نه راټولې او ليک ته وسپارل
شي چې دغه مهمه برخه خوندي شي.

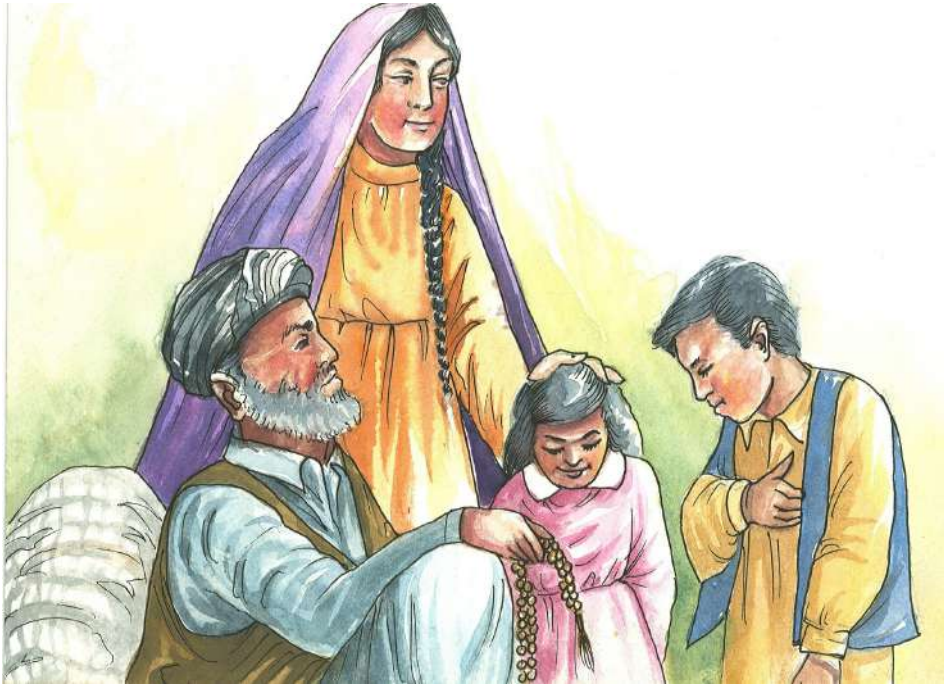
- ۱- زده کوونکي دې لوست په چوپه خوله ولولي او مطلب دې په وار سره ټولگيوالو ته وويي.
- ۲- زده کوونکي دې په خپل، خپل وار لوست په لوړ آواز ولولي او نور دې غوږ ورته ونيسي او د لوست په اړه دې یو له بل نه پوښتنې وکړي.
- ۳- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د سيالی په شکل دې یو بل ته ټوکې سره وويي.
- ۴- لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ.
 - ۱- ټگان ۲- پته ۳- پلورونکی ۴- دوکه ۵- ظرافت ۶- لطافت
 - ۵- زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:
 - ټوکه د څه لپاره ویل کېږي؟
 - ټوکه د ادب په کومه برخه کې راځي؟
 - ټوکه یوازې د خندا لپاره وي او که کومه بله گټه هم لري؟
 - ۶- هر زده کوونکی دې د لوست له متن څخه څلور، څلور صفتونه پیدا کړي.

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه یوه، یوه ټوکه زده کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولگيوالو ته واوروي.

د ماشومانو حقونه

ماشومان د هرې ټولنې اساس دی، د هرې ټولنې بڼکلا ده. د هر انسان د ژوندانه پیلامه ماشومتوب او پای یې بوداتوب دی. انسان په دغو دواړو پړاوونو کې ځانگړې پاملرنې او پالنې ته اړتیا لري او حقونو ته یې باید درناوی وشي.

■ ماشوم چا ته ویل کېږي؟

■ د ماشومانو لپاره د ملگرو ملتونو اداره په څه نامه یادېږي؟

ماشومان د هرې ټولنې تر نيمايي زياته برخه جوړوي. ټولنيز عدالت هم د دې غوښتنه کوي چې د ماشومانو ټول حقونه په پام کې ونيول شي، ځکه چې دوی د راتلونکي واکمنان دي. د اسلام سپېڅلي دين څه د پاسه څوارلس سوه کاله پخوا د ماشومانو حقونو ته پاملرنه کړې ده، مور وپلار او نور پالونکي يې د هغوی په سالمه روزنه او پالنه مکلف کړي دي. په اسلام کې که مور او پلار او نور پالونکي په ماشومانو حقونه لري؛ نو ماشومان هم پر هغوی حقونه لري. د اسلام له نظره د ماشومانو ځينې حقونه دا دي:

- پر ماشوم د بڼه او سم نوم اېښودل،
 - ماشوم ته خوراک، څښاک او پوښاک برابرول،
 - ماشوم ته روغتيايي اسانتياوې برابرول،
 - ماشوم ته د زده کړو اسانتياوې برابرول،
 - د ماشوم سمه او سالمه روزنه کول،
 - له ماشومانو سره په ډېره نرمۍ چلند کول او نور...
- د ماشوم د لومړني خوراک په اړه قرآن کریم وايي چې تاسو ماشوم ته پوره دوه کاله دمور شيدې ورکړئ. رسول الله ﷺ به له ماشومانو سره ډېره مينه کوله، په نرمۍ به يې ورسره خبرې کولې. ډوډۍ به يې ورسره شريکه خوړله. رسول الله ﷺ ويلي دي:

چا چې د مشرانو درناوی ونه کړ او پر ماشومانو يې رحم ونه کړ، هغه له مور څخه نه دی.

اوس د نړۍ ټولې بشري ټولنې د ماشومانو د حقونو په اړه ځينې اعلاميې او تړونونه لري. په ۱۹۵۹ ميلادي کال کې د ماشومانو د حقونو نړيواله اعلاميه د ملگرو ملتونو له خوا تصويب شوه. په دغې اعلاميې کې لاندېنيو ټکو ته پاملرنه شوې ده:

- له توپير پرته د ماشوم ازادي،

– له ماشومانو څخه د دولتونو ځانگړې ملاتړ،

– د قوم او ملي پېژندگلوی درلودل،

– د ماشومانو امنیت او سالمه روزنه،

– له معیوبو ماشومانو سره مرسته،

– له ماشومانو سره مینه او په تفاهم د هغو څارنه او ساتنه.

– ماشوم ته د وړیا زده کړو د اسانتیاوو برابرول او نور.

په ۱۹۸۹مېلادي کال کې د ملگرو ملتونو د ټولنې له خوا د ماشومانو نړیوال تړون تصویب شو او په هغه کې د ماشوم حقونه خوندي او په مراعات کولو یې دولتونه او ولسونه مکلف وگڼل شول.

ماشوم ته باید په نرمۍ سره لارښوونه وشي. د ماشوم وهل ټکول او ټپل د ماشوم پر ذهني پرمختگ بده اغېزه کوي. جراثي يې کمېږي، حافظه يې کمزورې کېږي او ټولنيزې اړيکې يې سستېږي او په پای کې د يوه نیمگړي انسان په توگه د ټولنې پر اوږو بارېږي.

لویان باید بېخايه له پېرې، بلا، شیشکې، دېو او نورو څخه خپل ماشومان ونه وپروي. هغوی ته باید د دغو څيزونو نومونه وانه خيستل شي. په دې پوه او ډاډه کړای شي چې دغه څيزونه دوی ته هيڅ زیان نه شي رسولای.

مور و پلار او يا نور مشران باید د ماشوم نظريات واورې، سلا مشوره ورسره وکړي، پوښتنو ته يې غوږ ونيسي او ځواب ورکړي. ماشوم باید له پوښتنو او غږېدا څخه منع نه شي. ماشومانو ته باید د کسب، کار او مسلک ټاکلو حق ورکړای شي. باید د ماشومانو د کوژدو او ودونو مخنيوی وشي. په کوچنيتوب کې کوژدې او ودونه ډول ډول ستونزې رامنځته کوي او هم يې د زده کړو مخنيوی کوي.

پر مور او پلار او پالونکو سربېره ماشومان پر خپلو حکومتونو هم حقونه لري. حکومتونه او دولتونه مکلف دي چې د راتلونکې دغه واکمنان ښه وپالي، ښه يې

وروزي او پر هغوی د هر ډول تېري مخه ونیسي.
 بېوزلي، وزگارتيا او شخړې د ماشومانو د حقونو د تر پینو لاندې کولو بنسټيز
 لاملونه دي. که د بېوزلی او وزگارتيا مخه ونیول شي او سوله رامنځته شي؛ نو د
 ماشومانو حقونه به هم په ښه توگه په ټولنه کې په پام کې ونیول شي.

د متن لنډيز:

ماشومان چې د هرې ټولنې نيمایي برخه جوړوي، د مينې او عاطفې استازي دي.
 ماشومان د راتلونکې واکمنان دي. هر انسان هرو مرو د ماشومتوب پړاو وهي. د ژوندانه
 پيل ماشومتوب او پای يې بوداتوب دی. هر انسان له دغه پړاوه راتېرېږي؛ نو بايد د
 ماشومانو حقونه په هر ه ټولنه کې په پام کې ونیول شي.

لاندېنيو پوښتنو ته لنډ لنډ ځوابونه وواياست:

- اسلام پر مور و پلار او نورو مريانو د ماشومانو کوم حقونه ايښي دي؟ درې يې وواياست.

- ماشومان پر دولت څه حقونه لري؟

په نړيوال تړون کې چې د ملگرو ملتونو له خوا تصويب شو د ماشومانو په اړه څه راغلي دي؟

- څو زده کوونکي دې په افغانستان کې د ماشوم د حقونو په اړه وغږېږي.

- لاندېني کلمې ولولئ، وواياست چې له گرامري اړخه څه نومېږي؟
هغه، چا، څوک، ته.

په خپله کتابچه کې هره پورتنۍ کلمه په يوه جمله کې استعمال کړئ.

- لاندې جملې په غور سره واورئ او بيا پوښتنو ته ځوابونه وواياست:

مور و پلار او يا نور مشران بايد د ماشوم نظريات واورئ، سلا مشوره ورسره وکړي، پوښتنو ته يې غوږ ونيسي او ځواب ورکړي. ماشوم بايد له پوښتنو او غږېدا څخه منع نه شي. ماشومانو ته بايد د کسب، کار او مسلک ټاکلو حق ورکړل شي. د ماشومانو د کورډو او ودونو مخنيوی بايد وشي. په کوچنيتوب کې کورډې او ودونه ډول ډول ستونزې رامنځته کوي او هم يې د زده کړو مخنيوی کوي.

— مور و پلار او نور مشران بايد له ماشومانو سره څه ډول چلند وکړي؟

— په کوچنيتوب کې کورډه کول څه ستونزې لري؟

– په پورتني متن کې خو اوږدې (ی) گانې شته؟ کلمې يې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

لاندېني لغتونه معنا شوي دي، تاسو په مخامخ کتار کې د هر لغت معنا پيدا او په جملو کې يې استعمال کړئ:

روزنه نظارت

درناوی معاهده

تړون احترام

څارنه تاثیر

اغېز تربيه

– د اسلام له نظره د ماشومانو ځينې حقونه په لاندې ډول دي. زده کوونکي دې په وار سره په يوه، يوه حق باندې خبرې وکړي او پراختيا دې ورکړي:

– پر ماشوم د بڼه او سم نوم اېښودل

– ماشوم ته خوراک، څښاک او پوښاک برابرول

– ماشوم ته روغتيايي اسانتياوې برابرول

– ماشوم ته د زده کړو اسانتياوې برابرول

– د ماشوم سمه او سالمه روزنه کول

– له ماشومانو سره په ډېره نرمۍ چلند کول او نور...

کورنۍ دنده

د ماشومانو د حقونو په اړه اته کرښې مطلب وليکئ.

سيمه ييزې لوبې

زمور د هېواد په ټولو ولايتونو او بېلابېلو سيمو کې کوچنيان او زلميان ډول، ډول لوبې کوي. دغه لوبې د کال په بېلابېلو موسمونو کې تر سره کېږي او پر ساعت تېرې سربېره بدني روزنه هم ده.

دا لوبې دوه کسيزې، څلورکسيزې، شپږکسيزې اته کسيزې او تر دې د زياتو کسانو يعنې ډله ييزې هم وي. ډله ييزې لوبې د دوو ډلو ترمنځ د سياليو په ډول ترسره کېږي.

■ تاسو په کومو سيمه ييزو لوبو پوهېږئ؟

■ لوبان هم سيمه ييزې لوبې لري که نه؟

زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې بېلابېلې لوبې دود دي. ځينې لوبې نړيوالې نه وي، يوازې د يوه هېواد په ځينو سيمو کې دود وي. هغه لوبې چې په سيمو کې دود وي سيمه ييزې لوبې ورته وايي.

واليال، فوټبال، کرکټ، هاګي، ټينس، پهلواني، ځغاسته، لامبو، سوک وهنه، بايسکل ځغلوونه او نورې نړيوالې لوبې دي. دغه لوبې لږ او ډېرې په ټولو هېوادو کې دود دي او ډېر مينه وال لري.

خوسۍ، توپ ډنډه، ډۍ، قوتۍ، چيندرۍ، ميرګاټ، کرښې، پټپټانۍ، وزلوبه، پری کښول او نورې سيمه ييزې لوبې دي. دا لوبې زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو او بېلابېلو ولسونو کې دود دي.

دا لوبې زياتره د کوچنيانو او زلميانو دي؛ خو ځينې يې د لويانو هم دي. وزلوبه، پری کښول، تيره اچول او ځينې نورې يې د لويانو لوبې دي.

په سيمه ييزو لوبو کې ځينې ډله ييزې لوبې وي. ډله ييزې لوبې د دوو ډلو ترمنځ د سيالۍ په بڼه تر سره کېږي. ځينې ډله ييزې لوبې دا دي: خوسۍ، توپ ډنډه، تيره اچول، پری کښول او نور.

خوسۍ:

د خوسۍ لوبه د دوو ډلو ترمنځ تر سره کېږي. دا د کوچنيانو او زلميانو لوبه ده؛ خو لويان يې هم کوي. لوبغاړي په دوو ډلو وېشل کېږي او هره ډله ځانته يو مير ټاګي، کله چې ډلې جوړې شي بيا د يوې ډلې د خوسۍ او د بلې ډلې د ډوبۍ ساتلو نوبت وي. خوسۍ په ډله کې يوازې يو کس وي.

لوبه داسې پيل کېږي چې ټول لوبغاړي په يوه لاس د خپلې پښې ګوتې نيسي. ګوتې داسې نيسي چې د لاس ګوتې د پښو په ګوتو کې ورننښايي او پښه راقاټوي. د خوسۍ واله ډله د خوسۍ مخې ته يوې خواته ولاړه وي. د ډوبۍ واله د ډوبۍ مخې ته ولاړه وي. د ډوبۍ واله ډله هڅه کوي چې خوسۍ ته ځان ورورسوي او د هغې لاس له پښې خوشې کړي او يا يې

راوغورځوي. که خوشی را وغورځي او یا یې لاس له پښې خوشې شي، نو نوبت بایلي. که خوشی ډوپی ته ورسېدله او هغه یې په پښه ووهله، نو دخوشی ډله بریالی کېږي.

توپ ډنډه:

توپ ډنډه هم ډله ییزه لوبه ده. دا لوبه زیاتره زلمیان کوي. د دې لوبې وسایل له ټوکرڅخه جوړشوی توپ، د لرگي پلنه دره او هوار پراخ ډگر وي. دغه دره (ډنډه) تقریباً نیم متر اوږده وي. ترتیب یې داسې دی چې لوبغاړي دوی ډلې شي. یوه ډله په وچه او لمد سره نوبت واخلي او توپ وهي. هر یو کس درې ځله د توپ وهلو حق لري. بله ډله ورته توپ پورته هواته غورځوي او تر وهلو وروسته یې نیسي. د توپ وهونکي ملگری تر ټاکلي ځای پورې منډه وهي. که توپ لیرې تللی وي او منډه وهونکی ځان بېرته خپل پخواني ځای ته رارسولای شي؛ نو بېرته هم رامنډه کوي. بله ډله چې توپ یې پورته اچولی، هڅه کوي چې هغه په هوا کې ونیسي او منډه وهونکی پرې وولي. که منډه وهونکی یې د ټاکلو ځایونو ترمنځه ووېشت، نو د هغه نوبت وسوځېد. ورپسې د بل هلک نوبت وي، تر هغو چې ټول وسوځي او یا لوبه وگټي.

دا لوبه کرکټ ته ورته لوبه ده؛ خو د یوې بلې لوبې (بیس بال) سره ډېر ورته والی لري. دا لوبه له ډېر پخوا راهیسې په افغاني ټولنه کې دود ده.

چیندری:

چیندری (دمبی) د نجونو لوبه ده؛ خو هلکان یې هم کوي. په ټولو ولایتونو کې په لږ و ډېر توپیر سره رواج لري.

د دې لوبې لپاره هواره ځمکه او یوه کوچنی گرده بڼویه ډبره چې موڅی یا چکله بلل کېږي په کار ده.

لوبه داسې ترسره کېږي چې د ځمکې پر مخ د اتو خانو یو مستطیل رسمېږي، خانې یې په ترتیب سره په دې نومونو یادېږي: لومړۍ، دویمه او درېمه خانه، خور او ورور، دم قدم، صحرا اسمان.

په ځینو سیمو کې دا خانې د کوټه، منډو، دوزخ، دمۍ، آگره او سرپټ په نومونو یادېږي. لوبغاړې موڅۍ (ټیک) په ورو بڼکلو یې او د مستطیل لومړنۍ خانې ته یې اچوي، بیا په یوه پښه لومړنۍ خانې ته ټوپ وهي، چکله په پښه وهي او له مستطیل نه یې دباندې راباسي. په همدې ترتیب سره په ټولو خانو کې چکله غورځول کېږي او په یوه پښه ترې په تگ راتگ سره راویستل کېږي. کله چې ټولې خانې خلاصې شي، نو بیا یې له لومړۍ خانې نه شروع کوي او په ترتیب سره یې له اولې خانې نه په پښه په زوره وهي او بهر یې ترې راباسي. په همدې ترتیب تر اخرې خانې پورې دوام ورکوي. که چېرې له اخرې خانې نه یې هم په یوه ټیندک سره تر اولې خانې پورې چکله (موڅۍ) مستقیماً راوویسته، نو دغه لوبغاړې بریالی بلل کېږي او که چېرې لوبغاړې چکله تر نظر لاندې خانې ته وانه چوله یا یې پر خط باندې پښه کېښوده او یا یې چکله د پښې په وهلو د مستطیل له بڼې یا چپ لور خط نه د باندې وویسته، نوبت یې سوځي.

د متن لنډیز:

د افغانستان په بېلابېلو ولایتونو کې بېلابېلې لوبې دود دي. دغه لوبې که له یوې خوا ساعت تېري ده، نو له بلې خوا بدني روزنه یا ورزش هم دی. لوبې یا بدني روزنه د انسان بدن پیاوړی کوي، زغم او حوصله یې زیاتوي او حافظه یې قوي کوي. انسان ټولنیز مخلوق دی او لوبې په انساني ټولنه کې د خپلمنځو اړیکو د پیاوړي کېدو لامل کېږي؛ نو لوبې هم له اخلاقي او هم له روغتیايي اړخه د انسان د ژوندانه اړتیا ده.

دغو پوښتنو ته دې بېلابېل زده کوونکي ځواب ووايي:
 تاسو له کومو لویو سره بلد یاست؟
 تاسو په پسرلي کې کومې لوبې کوئ؟
 د درې سیمه ییزو لویو نومونه وواياست!
 هر یو د یوې ډله ییزې لوبې نوم وواياست!
 د خوسي په لوبه کې د هرې ډلې مشر څه نومېږي؟
 د پورتنی لوست لاندې مفهوم په خپلو الفاظو کې بیان کړئ.

د لاندېنو لغتونو معنای په بل کتار کې پیدا او د پنسل د کرښې په وسیله یې له اړوند لغت سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ:

نړیوالې	رواج
سیمه ییزې	د ډلې مشر
میر	گټه، کمر
ډوپی	جهاني
تیره	محلي
دود	د خاورو کوچنۍ ډبرې

- پورتنی لوست ولولئ، بیا پکې (ی) گانې په نښه کړئ او نومونه یې ورته ولیکئ!
 - ښوونکي دې لاندېنی متن په لوړ غږ په دمه، دمه ولولي او زده کوونکي دې د املا په ډول په خپلو کتابچو کې ولیکي:
 زمور د هېواد په بېلابېلو سیمو کې بېلابېلې لوبې دود دي. ځینې لوبې نړیوالې نه وي، یوازې

د يوه هېواد په ځينو سيمو کې دود وي، هغه لوبې چې په سيمو کې دود وي، سيمه ييزې لوبې ورته وايي.

واليبال، فوټبال، کرکټ، هاګي، ټينس، پهلواني، ځغاسته، لامبو، سوک وهنه، بايسکل ځغلوونه او نورې نړيوالې لوبې دي. دغه لوبې څه ناڅه په ټولو هېوادو کې دود دي او ډېر مينه وال لري.

– زده کوونکي دې په وار سره د خپل کلي لوبې معرفي کړي.

– زده کوونکي دې په وار سره پر دې خبرې وکړي چې لوبې مور ته څه گټې لري.

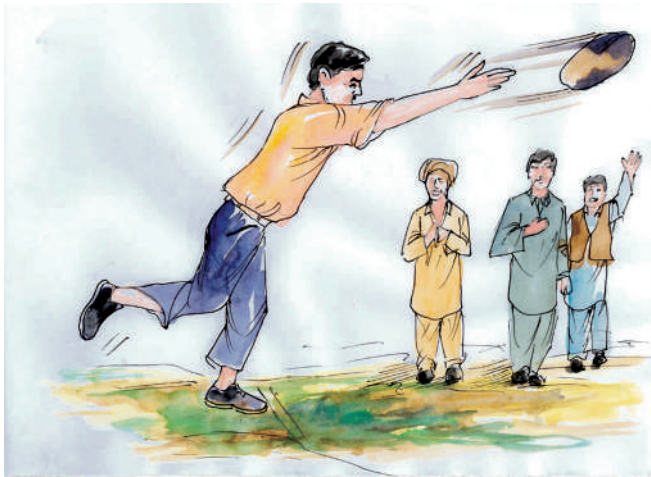
– زده کوونکي دې د سيمه ييزو او نړيوالو لوبو نومونه په يوه پاڼه کې جلا جلا وليکي او بيا دې د ټولگي په وړاندې ولولي.

– څو زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب د لوبو په سيالۍ او د لوبو په آدابو خبرې وکړي، نور زده کوونکي دې خپلې پوښتنې طرح کړي.

کورنۍ دنده

د خپلې سيمې د يوې لوبې د تر سره کېدو د ډول په اړه خپل معلومات وليکئ او بله ورځ يې

په ټولگي کې واورئ.

لاسي صنايع

زمور د ورځنيو اړتياوو ډېر څيزونه اوس مهال په فابريكو کې په ماشينونو جوړېږي. پخوا چې ماشينونه اختراع شوي نه وو، ډېر اړين توکي به په ساده وسايلو په لاسو جوړېدل. تر اوسه لا زمور په هېواد کې ماشيني صنعت دومره پرمختگ نه دی کړی؛ نو ډېر څېزونو لا اوس هم په هماغه ساده ډول په لاسونو جوړېږي. هغو څېزونو ته چې په لاسو جوړېږي، لاسي صنايع وايي.

- تاسو په خپله سيمه کې کوم لاسي صنايع پېژنئ؟
- غالی، لمڅي او خټين لوبښي لاسي صنايع دي که نه؟

تر ماشيني صنايعو د لاسي صنايعو مخينه (سابقه) ډېره وړاندې ده. انسانانو لښکونو پېرې وړاندې د ورځني ژوندانه د اړتيا وړ زياتره توکي په لاسو جوړول. د دغو توکو په جوړولو کې به له ډېر هنر څخه کار اخيستل کېده. د نړۍ ډېر موزيمونه په دغو لرغونو لاسي صنايعو ډک دي. د اوسنۍ پرمختللي نړۍ انسان د دغو څيزونو د جوړوونکو هنر ته هک پک پاتې دی.

د انسان له پيدايښت سره سم لاسي صنعت رواج شوی او ورو ورو پې پرمختگ کړی دی. لومړنيو انسانانو هم د ډېرو اومو توکو بڼه اړولې او د خپلې اړتيا وړ توکي يې ترې جوړ کړي دي. لاسي صنايع زموږ په هېواد کې هم خورا اوږد تاريخ لري. د افغانستان په کليو، بانډو او ښارونو کې يو شمېر ښځې او سړي، هلکان او نجونې له اومو توکو څخه پخپلو لاسو ځينې توکي جوړوي، لکه: غالی، تېغري، لمځي، شړۍ، خامتا، بنیانونه، جرابې، لاسپلې (لاس کښې)، کرکۍ، کټونه، دروازې، مېزونه، خټين لوبښي، خپلۍ، ښانکونه، څمځۍ، ډونگرۍ، ټوکړۍ، بېوزي، راشپلونه، ښاخۍ، يېوه، جغ او نور.

د افغانستان په لوېديځو، شمالي او مرکزي سيمو کې مېرې او پسونه زيات روزل کېږي. له دغو څارويو ډېرې وړۍ تر لاسه کېږي؛ نو په همدغو سيمو کې غالی او بڼه، تېغري، لمځۍ او شړۍ جوړونه ډېره رواج ده. د افغانستان د ځينو شمالي سيمو غالی نړيوال شهرت او د خرڅلاو تود بازار لري. په پکتيا، پکتیکا او خوست کې مزرې ډېر پيدا کېږي چې شکرۍ، ټوکړۍ، خولۍ، بېوزي او بون ترې جوړېږي.

په کندهار او هرات کې له ورېښمو څخه خورا ښکلي سکوی (خامک)، دسمالونه، لونگۍ او غاړې جوړوي. د کندهار، هلمند، زابل او غزني ځانگړې خولۍ په سيمه ييزه کچه زيات شهرت لري.

په کونړ او نورستان کې له لرگيو څخه ښکلې کرکۍ، دروازې، مېزونه، څوکۍ، کوچونه، الماری، کټونه او نور شيان جوړېږي. په کونړ او نورستان کې له وړيو څخه گنډۍ، گډين، ډيگره، شړۍ او پايټاوې هم جوړوي.

د پروان د استالف ختین لوبني په ټول افغانستان کې ډېر مشهور دي. په ننگرهار کې د چرمو صنعت ډېر پرمختګ کړی دی. دغه د چرمو جامې د افغانستان په نورو سیمو کې ډېر مینه وال او پېرودونکي لري. لاسي صنایع د یوه ولس او هېواد په اقتصاد کې ستر ارزښت او مهمه ونډه لري. زموږ ډېر هېوادوال خپل لاسي صنایع د خرڅلاو لپاره بازار ته وړاندې کوي. په پیسو یې د خپلې اړتیا وړ توکي پېري.

څرګندونه:

ډونګری: لویه او اوږده خمڅمۍ چې له لرګي څخه جوړه شوي وي.
ګنډۍ: له وړيو څخه جوړه شوې بې جیبونو کورتۍ.
ډیګره: کورتۍ چې لستونې او ګریوان یې رنگه او ګلدار او تر ګنډۍ یو څه لنډه وي.
پایتیاوی: ورینه پلنه پټۍ چې له پنبو تاوېږي.

د متن لنډیز:

لاسي صنایع زموږ په هېواد کې خورا اوږده تاریخچه لري. لاسي صنایعو ته باید وده ورکړو، ځکه لاسي صنایع زموږ د هېواد په اقتصادي وده کې ډېر ارزښت لري. لاسي صنایع پر اقتصادي ارزښت سربېره کلتوري ارزښت هم لري. لاسي صنایعو زموږ ډېرو هېوادوالو ته کار او بوختیا پیدا کړې ده. که لاسي صنایعو ته وده ورکړل شي؛ نو زموږ ډېرو هېوادوالو ته به بوختیا پیدا شي او له وزګارتیا څخه به خلاص شي.

فعالیتونه

- د خپلې سیمې په لاسي صنایعو لنډې لنډې خبرې وکړئ.
- لاسي صنایع څه ارزښت لري؟
- زموږ د هېواد په کومه برخه کې ګالی اوبدنه ډېر رواج لري؟

– د کومو ولایتونو د ورېښمو لاسي صنايع شهرت لري؟
– په افغانستان کې د کوم ځای د مزري لاسي صنايع مشهور دي؟ سم ځواب په نښه کړئ:

الف: کندهار

ب: بلخ

ج: پکتیا او پکتیکا

د: کابل

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

د د استالف لوبښي په افغانستان کې ډېر شهرت لري.

– په لوست کې پنځه ښځينه نومونه پيدا کړئ او په جملو کې يې وکاروئ.

– ښکلې کړکۍ، الماری، میزونه، دروازې او لرگینې شوکی چېرته جوړېږي؟ یوازې

دوه نومونه چې سم دي په نښه کړئ:

الف- بغلان

ب- کونړ

ج- لوگر

د- نورستان

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ:

گنډۍ، گلین، ډیگره، شړۍ او پایتاوې په او کې جوړېږي.

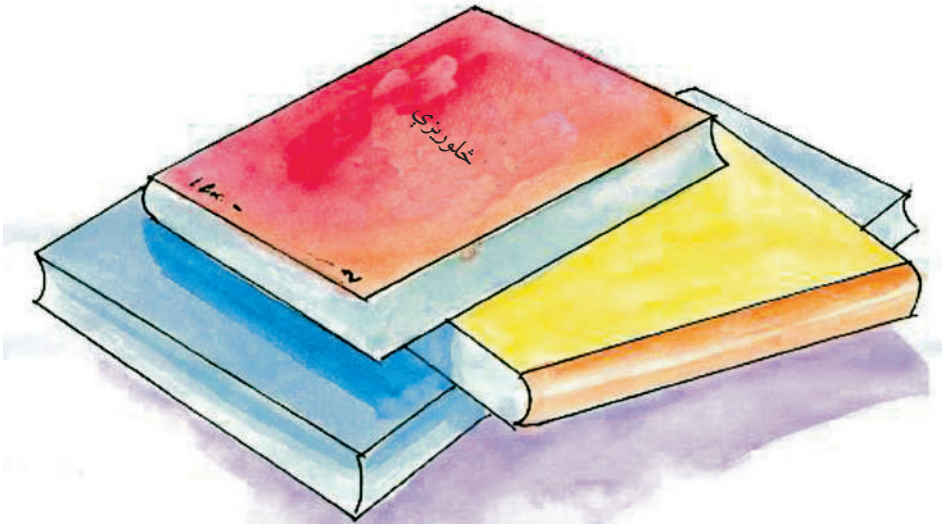
کورنۍ دنده

د خپلې سیمې د لاسي صنايعو په اړه لس کرښې مطلب ولیکئ.

څلوريزې

هر قوم او ولس خپله ادبي پانگه لري چې د نظمونو او نثرونو په بڼه موجود وي. ادبي پانگه د همغه ولس د ملي هويت ښکارندويي او استازيتوب کوي. په پښتو ژبه کې هم دغه پانگه په نظم او نثر دواړو کې ډېره موندل کېږي. په پښتو ادب کې له دغو ادبي ډولونو څخه يو هم څلوريزې دي چې د شعر په بڼه ويل شوي او ډېر لرغونې تاريخ لري. څلوريزې چې رباعي هم ورته وايي، د ژوند د مختلفو اړخونو په اړه ويل شوې دي، په دې لوست کې به څلوريزې وپېژنو.

■ تاسو څلوريزه پېژنئ چې څه ډول شعر دی؟

■ تاسو د کوم شاعر څلوريزه لوستې او يا مو په ياد ده؟

څلوريزه يا رباعي هغه شعر ته وايي چې دوه بيتونه او څلور مسرې ولري. په رباعي کې د شعر لومړۍ – دويمه او څلورمه مسره په قافيه کې يو ډول وي. په دريمه مسره کې قافيه شرط نه ده، خو څلور واړه مسرې يې بايد په وزن کې سره برابرې وي.

څلوريزه د شعر يو داسې ډول دی چې د هر راز مضمون لپاره مساعد او برابر دی. څنگه چې په څلوريزه کې يوه ډېره پراخه موضوع په لنډ ډول ځايپرې او مطلب پکې بشپړېږي، نو ځکه خو ډېره ځيرتيا او استاذي غواړي.

د مضمون او موضوع له پلوه په څلوريزو کې ټولنيزې موضوعگانې، د مينې مضمون، د پند او نصيحت اړخونه او نورې بېلا بېلې موضوعگانې راځي. دلته څو څلوريزې د بېلگې په توگه راوړو:

فروتني کړئ سربلندانو	بهره يو نه وړه خود پسندانو
تل خميده وي بارداره څانگې	تواضع خوی کړئ بهره مندانو

کاظم خان شيدا

تاکه ډېر دولت ټول کړی د جهان دی	عاقبت دې نتیجه واره ارمان دی
بې کفنه به نور هېڅ څنې یو نه سې	هغه هم بېشکه نه، لا په گومان دی

اشرف خان هجري

چې له حرامه سرې نفرت کا	خدای به یې ارت حلال نعمت کا
هومره به لویې مرتبې مومي	چې د نېکانو سره صحبت کا

خوشحال خان خټک

يو چې ډېر خوري سوگندونه بل چې ډېر كاندي پورونه
اشنايي ورسره مه كړه دا بهې پته وي خويونه

خوشحال خان بابا

كه سپين او سره يې په كور كې تل وي چې نه يې علم نه يې عمل وي
بنادي يې نشته اخر به خوار شي بخت به تر كومه ورسره مل وي

عبدالقادر خټک

ځوانمرد هغه دی چې لکه شمع د ځان په سولو مجلس کا جمع
د بل لپاره که په خدا وي په مخ يې درومي باران د دمغ

پير محمد کاکړ

د متن لنډيز:

څلوريزې د پښتو ادب د شعر هغه برخه ده چې دوه بيتونه لري. د څلوريزې لومړۍ، دويمه او څلورمه مسره په وزن او قافيه كې سره يو شان وي او دريمه مسره زياتره د قافيې تابع نه وي، خو داسې هم كېدای شي چې د څلوريزې څلور واړه مسرې هم قافيه وي او په وزن كې خو به خامخا سره برابري وي. څلوريزه لوی او پراخ مفهوم په څلورو كرنبو كې ځايوي. څلوريزې په عارفانه، عاشقانه، فلسفي، پند و نصيحت او نورو برخو كې ويل شوي دي او د نړۍ په ډېرو ژبو كې هم شته.

۱- زده کوونکي دې لوست د کتاب له مخې له بنوونکي وروسته په وار سره په لور غبر ولولي.

۲- زده کوونکي دې درې ډلې شي. یوه ډله دې په متن کې نومونه، بله ډله دې فعلونه او درېمه ډله دې صفتونه راټول او خپلو ټولگیوالو ته یې دې څرگند کړي.

۳- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱- سوگند ۲- مل ۳- منقار ۴- بې پته ۵- تواضع ۶- بهره ۷- فروتنی ۸- خمیره ۹- عاقبت

۴- زده کوونکي دې په وار سره یوه، یوه څلوریزه وویي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرگند کړي.

۵- زده کوونکي دې په وار سره د څلوریزې په جوړښت او موضوع خبرې وکړي.

۶- زده کوونکي دې په وار سره په لاندې څلوریزې خبرې وکړي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرگند کړي.

یو چې ډېر خوري سوگندونه بل چې ډېر کاندې پورونه
اشنایي ورسره مه کړه دا بې پته وي خوښونه

زده کوونکي دې د کتاب څلوریزو ته ورته نورې څلوریزې په کور کې له کوم کتاب نه ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې واوروي.

شپږويشتم لوست

گل پاچا الفت

په هره ټولنه کې ډول، ډول وگړي ژوند کوي. ځينې وگړي يوازې د ځان فکر کوي؛ خو يو شمېر داسې هم وي چې فکر او ژوند يې يوازې د ځان لپاره نه، بلکې د ټولني او بشريت لپاره وي. دغه ډول وگړي تل د ټولني پرمختگ، هوساينه او د بشريت رښتينې کاميابي غواړي. الفت هم د ټولني او بشريت دغسې يو خواخوږی دی.

■ د الفت په اړه مو په تېرو ټولگيو کې څه لوستي دي؟ خپل معلومات ووايست.

■ د الفت کتابونه مو که ليدلي وي، د څو کتابونو نومونه يې واخلي.

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی دی. الفت په (۱۲۸۸ کال) کې د لغمان د عزيز خان کڅ په منصور کلي کې زېږېدلی دی.

گل پاچا الفت ښوونځی او پوهنځی نه دی لوستی؛ خو ديني زده کړې يې د سيمې له جیدو علماوو څخه کړې دي. صرف، نحو، منطق، تفسير، معاني، بيان او احاديث يې لوستي دي. پر پښتو او دري سربېره يې په عربي هم ليکنې کولای شوې. الفت ژورې او پرله پسې مطالعې تر دې بريده رسولي و چې د ادبياتو او حقوقو په پوهنځيو کې يې د استاد په توگه دنده درلوده. د نوموړي لوړ استعداد او سپېڅلي شخصيت هغه د پښتو ادب د پنځو ستورو په کتار کې ودراره.

گل پاچا الفت ډېر متدين، پرهېزگار، د نېکو اخلاقو څښتن، زړه سواند، پر هېواد او هېواد والو مين انسان و. د څه کولو سپارښتنه به يې چې نورو ته کوله، هغه به يې په خپله هم کول. له څه چې به يې نور منع کول، هغه يې په خپله هم نه کول.

ډېر لوړ ليکوال، شاعر او نقاد و. شعر او نثر دواړه يې د ټولني د اصلاح او سمون لپاره دي. ليکنې يې ډېرې جامع او عالمانه دي. د الفت څپاند استعداد هغه ډېر ژر په افغاني ټولنه کې راوځلاوه. هغه بېلابېلې دولتي دندې په صداقت او په ډېره ښه توگه ترسره کړې. د ښه کار او صداقت له امله په بېلابېلو وختونو کې په ځينو مهمو مدالونو او جايزو هم نازول شوی دی.

لومړۍ دولتي دنده يې په ۱۳۱۴ لمریز کال کې په انيس اخبار کې پيل کړه. په دغه اخبار کې کاتب و. بيا د کابل د ادبي انجمن غړی او ورپسې د پښتو ټولني غړی شو. د پښتو ټولني رياست، په ننگرهار کې د قبایلو عمومي مديريت، د ولسي جرگې غړيتوب، د پوهنتون استاذي او نورې بېلابېلې دندې يې اجرا کړې دي.

الفت ډېرو هېوادونو ته علمي او سياسي سفرونه کړي دي. په ډېرو کورنيو او بهرنيو سمينارونو او کنفرانسونو کې يې کارنده ونډه اخيسته ده. الفت په لسگونو آثار ليکلي او ژباړلي دي، ځينې منظوم آثار يې دا دي:

د پسرلي نغمه، عالي افکار، د آزادۍ پيغام، غوره اشعار، د زړه وينا، ښه لمسون او نور.

د الفت په هر شعر کې د ټولنې هر وگړي د خپل زړه آواز او خپل ذوق مومي.

الفت د مور په اړه داسې وايي:

مورې چې خدای له تا پیدا کړمه
له خپله ځانه لا خبر نه ومه
په مینه، مینه به دې ماته کتل
په ژبه پوه نه وم په مینه پوه شوم
ورو ورو دې راوستم خبرو باندي
پاک به دې کړمه چې خیرن به شوم
خوب به دې نه و تر سحره پورې
که وطن چاڼ کړمه په مینې پسې
بې ریا خاصه پاکه مینه به ستا
د محبت غېږ کې دې وروزلم
اشنا دې کړمه خوشحالیو سره
که وایم ستا غېږ کې جنت وزما
جنت خو ټیټ ستا له قدم لاندې دی
رب مې دی خدای او مری مې ته یې
و درولم تا پخپلو پښو
خومره وړوکی ومه لوی دې کړمه
د ورورولۍ په رابطه باندي تا
درس ته لېږلم تا په څه زاریو
چې زلمی شومه هم دې پرېښودم
تا سپری کړی یمه گرانې مورې
ستا احسانونه بې حسابه دي

نور و ته لوی تاته وړوکی ښه يم

ځان به وړوکی درته بیا کړمه

د الفت ځينې منثور آثار دادي:

بله ديوه (هنري نثر)، نوی سبک او نوی ادب، غوره نثرونه، ژبنی څېړنې، لغوي څېړنه، څه ليک يا ليکپوهه، ليکوالي املا او انشاء، ادبي بحثونه، پښتو سندري، ملي قهرمان، منطق او نور. د الفت هر نثر د لوړ پيغام درلودونکی، خورا خوږ، روان او د هر لوستي د پوهېدو وړ دي. هغه ډېر ځله په ډېر کوچني نثر کې ډېر لوی پيغام وړاندې کوي. دا د هغه د نثريوه بېلگه ده:

د مزار لوحه

((کور په کور او کلي په کلي به گرځېدمه او دخدای په نامه به مې څه غوښتل، چا به يو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله. ډېرو کورونو به ځواب راکاوه او ځينو به په دروازه کې هم نه پرېښودم. څو ورځې ديوه او بل له درگاه نه بېنوا راغلم.

هېچا هيڅ رانه کړل، له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو، دنيا ته مې په کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټۍ کې پرېوتم. هغه چې زه به يې په دروازه کې چا نه پرېښودم، اوس لاس په نامه ما ته ولاړ وي، له ما نه څه غواړي. زما په نامه زما کوټۍ ته هر څه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غريبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.))

د هېواد او ولس دغه رښتيني خدمتگار د ۱۳۵۶ لمريز کال د ليندۍ پر ۲۸ مه له دې نړۍ سترگې پټې کړې او د لغمان په عزيز خان کڅ کې په خپله پلرنۍ هديره کې د کابل - جلال آباد د لوبې لارې تر څنگ خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډيز:

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی دی. نوموړی په ۱۲۸۸ل. کال د لغمان ولايت په عزيز خان کڅ کې زېږېدلی. هغه ښوونځی او پوهنځی نه و لوستی، خو ديني زده کړې يې له جیدو ديني عالمانو څخه کړې وې. الفت صرف، نحو، منطق، تفسير، معاني، بيان او احاديث لوستي وو او په عربي ژبه هم ښه پوهېده.

گل پاچا الفت يو متدين، پرهېزگار او د ښو اخلاقو خاوند و. الفت ژورې او پرله

پسې مطالعې تر دې بريده رسولى و چې د ادبياتو او حقوقو په پوهنځيو كې يې د استاد په توگه دندې ترسره كړې وې. الفت د پښتو ژبې پوخ شاعر او اديب و، د لور استعداد له مخې يې د پنځو ستورو په كتار كې ځاى وموند. د هغه شاعري او ليكنې يې پرې او عالمانه وې، د هر چا خوښېدې. الفت په ورځپاڼو، مجلو او دفترونو كې دنده ترسره كړې ده او په پښتو ادب كې يې مېالونه ترلاسه كړي دي. هغه ډېرو بهرنيو هېوادونو ته سفرونه هم كړي دي. نوموړي په لسگونو آثار ليكلي او ژباړلي دي له هغه څخه زيات شمېر شعري او نثري اثار راپاتې دي. د هېواد دغه رښتيني خدمتگار د ۱۳۵۶ ل. كال د ليندۍ په ۲۸ مه نېټه له دې نړۍ سترگې پټې كړې او د لغمان ولايت اړوند په عزيز خان كڅ كې خاورو ته وسپارل شو.

فعالیتونه

- زده کوونکي دې شعر په وار سره ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرگند کړي.
- لاندېنيو پوښتنو ته ځوابونه ووياست:
- الفت چېرته زېږېدلی دی؟
- الفت لومړی ځل په کومه دولتي دنده وټاکل شو؟
- الفت يوازې ليکوال و او که شاعر هم و؟
- د الفت مزار چېرته دی؟

- لاندېني لغتونه په څير سره ولولئ، په دويم كتار كې يې معناوې دركړل شوې دي، تاسو هر لغت او د هغه معنا په خپلو كتابچو كې د كړښې په وسيله وښلئ.

ځلېدل	ورپه کوټه
ونډه	پرکېدل

دوډی	بدای
شتمن	بله
برخه	ډیوه
خراغ	کوټنی
روښانه	مړی

- زده کوونکي دې لاندې مفردې کلمې په جمع واړوي:
غړی، کرکه، ونډه، غریب، خوږ، موتی، هدیره، استاد، پښتو ټولنه، رښتینی،
پرهېزگار.

- زده کوونکي دې د الفت د نثر نمونه په وار سره ولولي او بیا دې مقصد بیان کړي.
- ښاغلی ښوونکی دې د پورتنی لوست یو پراگراف په لوړ غږ ولولي او زده کوونکي دې
یې په کتابچوکې د املاء په توگه ولیکي.

– زده کوونکي دې د گل پاچا الفت لاندې کتابونه د نظم او نثر له مخې سره بېل
کړي.

– ادبي بحثونه	– د سپرلي نغمه
– بله ډېوه	– د زره وینا
– د ازادۍ پیغام	– نوی سبک او نوی ادب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د مزار لوحه په غور ولولي او په دې اړه دې لس کرښې ولیکي،
په بله ورځ دې په ټولگي کې واوروي.

احمد شاه بابا

په ډېرو خلکو خپل کورونه جوړېږي؛ خو په يو شمېر کسانو خپل هېوادونه جوړېږي. ډېر شمېر ځان او کورنۍ ته خدمت کوي؛ خو لږ شمېر يې پر ځان او کورنۍ سربېره د ټولني او هېواد خدمت ته هم ملا تړي. همدغه مېرني وي چې بيا د بابا په لقبونو لمانځل کېږي.

- پوهېږئ چې د معاصر افغانستان بنسټ اېښودونکی څوک دی؟
- تر ميرويس خان نيکه وروسته کوم افغان د هغه د ارمانونو د ترسره کېدو لپاره کار وکړ؟
- احمد شاه بابا کله د افغانستان د مشر (پاچا) په توگه وټاکل شو؟

احمدشاه بابا د محمد زمان خان زوی او د دولت خان سدوزي لمسی دی. په ۱۱۳۵هجري قمري کال په هرات کې زېږېدلی دی. پلار یې د هرات د افغاني قبیلو مشر و چې د احمدشاه بابا له زوکړې څو میاشتې وروسته مړ شو. د احمدشاه بابا پالنه د هغه مور (زرغونې انا) او د هغه ورور (ذوالفقار خان) وکړه. هغه په کوچنیوالي کې مروجہ علوم زده کړل.

د کورنیو شخړو، بهرنیو لاسوهنو او یرغلونو له امله هغه مرکزي دولت له منځه لاړ چې میرویس نیکه یې بنسټ ایښی و. په دې ډول د افغانستان څه برخې یو ځل بیا د پردیو لاس ته ورغلې. د همدې شخړو له امله د احمدشاه باباکورنۍ لومړی فراه او بیا کندهار ته کډه وکړه.

له هراته تر کندهار پورې سیمې نادر افشار نیولې وې. احمد شاه بابا په زلمیتوب کې د نادر افشار په پوځ کې شامل شو. احمدشاه بابا د خپلې څیرکۍ له امله ډېر ژر د افشار په لښکر کې دافغانانومشر وټاکل شو. نوموړی په ډېرو سفرونو کې له نادر افشار سره ملگری و.

کله چې د یوه داخلي اړ و دوړ په ترڅ کې نادر افشار ووژل شو؛ نو احمدشاه بابا د افغاني دود او غیرت له مخې د هغه کورنۍ د بلواگرو له ضرره وژغورله. د نادر افشار مېرمنې د دې خدمت په بدل کې احمد شاه بابا ته د (کوه نور) الماس وروبښه.

د نادر افشار تر مړینې وروسته دې ته لاره هواره شوه چې د میرویس نیکه ارمانونه دې پوره او افغانان دې د خپلواک هېواد څښتنان شي. دې موخې ته د رسېدو لپاره افغانان د شېر سرخ په زیارت کې سره راټول شول. څو کسه د پاچاهي څوکۍ ته نومول شوي وو، احمد شاه بابا د پاچاهۍ څوکۍ ته نوماند (کاندید) هم نه و. د جرگه والو ترمنځ د پاچاهۍ په سربو څه اختلافات وو. جرگې د پرېکړې لپاره یو روحاني شخص د منځگړي په توگه وټاکه. له څو جرگو وروسته په پای

کې صابر شاه ملنگ د احمد شاه بابا د پاچا کېدو وړاندیز وکړ. په پای کې جرگې په اتفاق سره احمد خان د افغانستان د پاچا په توګه وټاکه.

احمد شاه بابا زړه سواند، مدبر او هوډمن انسان و. په سياسي او پوځي چارو کې يې خورا ښه تجربه درلوده. هغه يو فرهنگپال او د افغان ولس په خوښو او دودونو پوه امپراتور و. له ادب سره يې ډېره مينه درلوده. په خپله هم شاعر و، د پښتو شعرونو دېوان يې راپاتې دی. دغه دېوان خو ځله چاپ شوی دی. د احمد شاه بابا ځايناستی د هغه زوی (تېمور شاه) هم د پښتو او دري ژبې شاعر و.

د احمد شاه بابا په دربار کې ډېر شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. د هغه د وخت ځينې شاعران دا دي: وکیل الدوله عبدالله خان پوپلزی، پير محمد کاکړ، حافظ گل محمد مرغزی، محمدرفيق خان عليزی، میاشرف الکوزی، برهان او نور. احمد شاه بابا په يوه غزل کې خپله هېوادنی مينه داسې انځوروي:

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
 تاته راشمه زرگی زما فارغ شي بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه
 که هر خو مې د دنیا ملکونه ډېر شي زما به هېر نه شي دا ستا ښکلي باغونه
 د ډهلي تخت هېرومه چې رایاد کړم زما د ښکلې پښتونخوا دغرو سرونه
 که تمامه دنیا یو خواته بل خوايي زما خوښ دي دغه ستا تش ډګرونه

احمد شاه به دغه ستا قدر هېر نه کا

که ونیسي د تمام جهان ملکونه

احمد شاه بابا په خپل ژوند کې ډېرې لوړې ژورې ولیدې، خو د یوه باتدبیره او ځیرک مشر په توګه یې د خپل هېواد جغرافیایي، سیاسي او ملي هویت ژوندی وساته. نوموړی د هغې ناروغۍ له کبله چې ورپېښه شوه په (۱۱۶۸) هـ ق کال په کندهار کې وفات شو او په ډېر درناوي خاورو ته وسپارل شو.

احمد شاه بابا په خپل دربار کې عالمان او شاعران په ډېر عزت سره پالل. د پښتو ژبې نومیالی شاعر پیر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوي شهزاده سلیمان استاد و چې په دربار کې یې ډېر درناوی کېده.

پیر محمد کاکړ د معرفت الافغاني په نامه د پښتو ژبې یو ګرامر تألیف کړ چې دا د پښتو ژبې د ګرامر لومړنی کتاب دی. د دې ترڅنګه د پیر محمد کاکړ د شعرونو دېوان هم شته چې څو ځلې چاپ شوی دی.

د متن لنډيز:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان مدبر امپراتور و. که څه هم هغه يو تجربه کار پوځي و. خو د دې تر څنگ هغه يو فرهنگپال شخص هم و. د هغه په وخت کې افغانستان ډېر پراخ و؛ خو وروسته کورنيو شخړو او بهرنيو لاسوهنو ډېرې سيمې له دې هېواده بېلې کړې. مور بايد احمد شاه بابا د يوه فرهنگپال امپراتور په توگه وپېژنو. مور بايد د هغه درناوی وکړو او د ژوندانه د بېلابېلو اړخونو او کارنامو په اړه يې معلومات تر لاسه کړو.

فعاليتونه

- _ احمد شاه بابا کله او چېرته زېږېدلی دی؟
- _ د احمد شاه بابا د دربار مشهور شاعران څوک وو؟
- _ کوم روحاني شخص د احمد خان د پاچا کېدو وړانديز وکړ؟
- _ د نادر افشار مېرمن احمد خان ته د څه په بدل کې د کوه نور الماس ورکړ؟
- _ د احمد شاه بابا د امپراتورۍ پلازمېنه کوم ښار و؟

په لاندنيو کلمو کې عام او خاص نومونه سره جلا کړئ، بيا هر يو نوم په جمله کې وکاروئ: سدوزی، مشر، احمد شاه بابا، دولت، لښکر، ميرويس خان، مېرمن، کوه نور الماس، شاعر، نازو انا.

- زده کوونکي دې په وار سره د احمد شاه بابا شعر په لور غږ ولولي او بيا دې معنا کړي.
- لاندې لغتونه او معنوي يې درکړل شوي دي، هره معنا د کرښې په وسيله له اړوند لغت سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ:

ڊگر	جنگ
راغ	مصمم
هوڊمن	درېمگري
منځگري	فيصله
پرېکړه	ميدان
شخړه	د غره لمن

_ د احمد شاه بابا د وخت او دربار د شاعرانو نومونه واخلي.

املاء:

ښوونکي دې لاندینی متن په لوړ غږ ولولي او زده کوونکي دې په کتابچو کې وليکي:
احمدشاه بابا زړه سواند، مدبر او هوډمن انسان و. هغه په سياسي او پوځي چارو کې خورا ښه تجربه درلوده. هغه يو فرهنگپال او د افغان ولس په خوښو او دودونو پوه امپراتور و. له ادب سره يې ډېره مينه درلوده. په خپله شاعر و، د پښتو شعرونو دېوان يې راپاتې دی. دغه دېوان خو ځله چاپ شوی دی. د احمد شاه بابا ځايناستی د هغه زوی (تېمور شاه) هم د پښتو او دري ژبو شاعر و.

کورني دنده

د احمد شاه بابا په اړه خپل معلومات په کتابچو کې وليکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې يې ټولگيوالو ته واوروئ.

سابه او ترکاری د خوراکي توکو له ډلې څخه دي چې روغتیا ته زیاته گټه رسوي. ډېر کورونه سابه او ترکاری په خپلو خوړوکې استعمالوي. ځینې اومې او ځینې یې پخې هم خوړل کیږي اومې یې تر خوړلو دمخه باید پاکې پرېمنځل شي. د سبزیو (سبو) او ترکاریو ډولونه په هره سیمه کې په بېلا بېلو موسمونو کې موندل کیږي او د کال په فصلونو پورې هم اړه لري. په گرم موسم کې یې پیداوار زیات او په ساړه موسم کې یې پیداوار کم وي. دا دی دلته په دغه اړه یوه مرکه لولو.

- ستاسو په سیمه کې کوم ډول سابه او ترکاری پیداکیږي؟
- سبزي او ترکاری وجود ته څه گټه لري؟

لومړۍ مرکه:

سرور:	السلام عليكم كاك!
دوكاندار:	وعليكم السلام، په خير راغلي سترې مه شې.
سرور:	خدای دې وښه خیر یوسې.
دوكاندار:	څه دې پکار دي؟
—	يو څه سبزي مې پکار ده
—	وايه څه شی درکړم!
—	کچالو من په څو دي؟
—	په یو سلو لس افغانی
—	دوه منه کچالو راکړه، د پیازو نرخ څنګه دی؟
—	من په یو سلو شل افغانی.
—	درې منه پیاز به هم وتلې!
—	نور څه غواړې؟
—	درې گلپیان هم درسره را واخله!
—	واړه که غټ؟
—	واړه په څو دي او غټ یې په څو دي؟
—	واړه په شل او غټ یې په دیرش دي.
—	غټ یې را واخله!
—	تپیر من په څو دي؟
—	په پنځوس افغانی
—	يو من تپیر هم وتله!
—	نور څه درکړم؟
—	اوس همدومره بس دي، پیسې یې وشمیره!

دویمه مرکه:

ګلالی:	السلام عليكم كاك! جانه!
دوكاندار:	وعليكم السلام لورې سترې مه شې.
ګلالی:	خدای دې وښه.
دوكاندار:	څه دې پکار دي لورې؟
—	يوڅه ترکاري مې پکار ده.
—	څه شی غواړې؟
—	دوه ګېلۍ شنه دنیا راکړه!
—	نور څه؟

- دوه گېلې شنه (تازه) پياز هم راکړه!
- يوه گېلې گندنه (گندنه) او يوڅه هوربه هم راکړه!
- نور وايه!
- يوه گېلې پودينه هم را واخله، خو پام کوه چې شنه مريچ دې هېر نه شي!
- نور څه شی دې هم پکار دي؟
- تراټيزک شته؟
- هو!
- شپږ گېلې تراټيزک هم راکړه!
- دادی تراټيزک مې هم را واخيستل نورڅه درکړم؟
- اوس همدومره بس دي.
- دريمه مرکه:
- اکبر: السلام عليكم!
- ميرويس: وعلیکم السلام، په خير راغلي!
- اکبر: خير يوسې
- ماشاء الله، تاخو دکان له ميوو ډک کړی دی.
- هو وروړه! هغه څه چې په مارکيټ کې پيدا کيدل هغه مې راوړي دي.
- بنه نوزما هم يوڅه پکار دي.
- وايه څه شی درکړم؟
- منې او مالټې په څو دي؟
- منې چارک په پنځوس او مالټې چارک په څلويښت افغانی دي.
- بنه نو، نیم من منې او يو چارک مالټې وتله!
- سمه ده نور څه غواړې؟
- انگور چارک په څو دي؟
- په شپېته افغانی.
- درې چارکه انگور هم درسره وتله!
- دادی انگور مې هم وتلل، نورڅه پکار دي؟
- شفتالو چارک په څو دي؟
- په پنځه پنځوس افغانی دي.
- بنه نويو نیم چارک شفتالو هم وتله!
- نورڅه غواړې؟
- همدومره بس دی.
- پيسې يې جمع کړه چې څو روپۍ شوې؟

- ستا د سودا ټولې څلور سوه دوه نیمې افغانۍ شوي
- هه! دا د پنځه سوه روپو نوټ واخله، خپلې ترې وگرځوه، نورې راکړه!
- دا دي ستا اووه نوي نیمې روپۍ پاتې شوې، دا واخله.
- کوردې ودان، زه درنه ځم، د خدای په امان.
- په مخه دی ښه.

د متن لنډيز:

ددې لپاره چې زده کوونکي په پښتو ژبه وغږېږي او په اسانۍ يې زده کړي، نو لازمه ده چې زده کوونکي په خپلو منځو کې خبرې اترې وکړي. خبرې اترې د يوې ژبې په زده کړه کې پوره اغېز لري. دا هم مهمه ده چې د خبرو اترو په وخت کې د يو بل غلطۍ سمې شي او که په کومه کلمه نه پوهېږئ له ښوونکي څخه يې وپوښتئ.

فعالیتونه

- ۱- زده کوونکي دې لوست يوځل په چوپه خوله له ښوونکي وروسته ولولي او بيا دې په وار سره په لور اواز د نورو ملگرو په مخکې ولولي.
- ۲- زده کوونکي دې په دريو دوه کسيزو ډلو ووېشل شي او يوه يوه مرکه دې ولولي.
- ۳- زده کوونکي دې په لوست کې پنځه، پنځه نومخړی پيدا کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.
- ۴- لاندې تش ځايونه ډک کړئ!
- گازرې - الوگان - گلپيان او پياز د له ډلې څخه دي.
- منې ، مالټې او شفتالو په کې شمېرل کيږي.
- مرچک (مرچ)، دنيا، گندنا (گندنه) د له ډلې څخه دي.
- ۵- لاندې لغتونه معنا او په جملو کې يې وکاروئ!
- ۱- سيمه ۲- موندل ۳- توکي ۴- موسم ۵- مارکېټ ۶- پودينه ۷- نرخ

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د وچو مېوو په اړه يوه مرکه وليکي چې لس کرښې وي بيا دې سبا ته خپلو ملگرو ته واوروي.

ويپانگه

((الف))

اتنچيان: اتن واله، اتن کونکي
امسا: لکره، کونتي، بينت، د لاس لرگي،
عصا

امبل: هار، اوږده غاږکي، غاږکي
اندېبننه: غم، نول، وېره، خطر،

سوچ، چرت، تشويش

اوربنت: وربنده، شيگره، وريا، باران يا
واوره اورېدل

اوږي: د سپينو زرو گانه چې غاږې ته
اچول کېږي او ځانگړي جوړبنت لري
ار: کرياب، محتاج، احتياجمند،

ضرورتمند

ارټيا: کريابي، محتاجي، احتياجي،
ضرورتمندي

ارخ: څنگ، ډډه، پلو، لوري، خوا
ارپن: د ارټيا وړ، ضروري، حتمي

((ب))

بايلل: بايلودل، له لاسه ورکول

بشير: پوره، کامل، تمام، ټول

بلواکي: ناخپلواک، غلامي، د بل تر واک

لاندي، پردی واکمني،

بلوسگر: تېری کونکی، تجاوز کونکی

بوختيا: مصروفيت، ناوزگارتيا

بوډا: زور، سپين بيري، عمر خوږلی

((پ))

پالنه: ساتنه، روزنه، پالل، تربيه کول، لوبونه

پرمختگ: پرمختيا، ترقي، وړاندې تگ

پرمختللی: مترقي، وړاندې تللی، رسېدلی

پرېټ: تمرين، رسم گذشت، عسکري

تعليم قدم

پلازمېنه: مرکز، پايتخت

پلټنه: لټونه، راسپړنه، تفتيش

پور: منزل، طبقه

پياوړی: ځواکمن، غښتلی، قوي

پراو: منزل، رباط

پره: ملامتيا، گرميا

پېرل: اخيستل، رانيول

پېغله: بالغه نجلی، ناواده ځوانه نجلی

پېغور: طعنه

((چ))

چاپېريال: شاوخوا، محيط

((ح))

حسرت: افسوس، ارمان

((خ))

خشخاش: کوکنار، د کوکنارو تخم

خلف: خای ناستی، اولاد، وروسته پاتې شونی

خوشامنگر: چاپروس، چاپلوس، غوره

مال

خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنگ

خروب: پڼول، اوبونه، اوبه کول

((د))

څابنت: ټکنی غرمه، کچه غرمه

څپاند: څپې وهونکی، موج وهونکی،

((ت))

تپوس: پوښتنه، حال احوال پوښتل،

گروپړنه

تخلف: تېری، سرغړونه، تجاوز، ناقانونه

کرڼه

تل: بیخ، ژوروالی، لاندې

تل: همپشه، مدام، هروخت

توغ: ربي، پېرغ، جنله

توکی: عناصر، مواد

توبنه: خوری، زېرمه، سفر خرڅ، جیب خرڅ

((پ))

ټغر: گيلم

ټينگار: تاکيد، اصرار، ټينگېدل

((ج))

جوگه: وړ، لایق، مستحق

جید: تکره، لایق، نومیالی

زیار: کوشنبس، زحمت، هخه
 زړتیا: زوروالی، سپین پیرتوب، بودا توب
 زړه سواند: زړه سواندی، لوراند، نرم زړه
 واله، رحم واله
 زېرول: زوکړه، تولدول، پیدا کول
 ژباړل: ترجمه کول، بلې ژبې ته اړول
 ژغورنه: ساتنه، خلاصونه، نجات
 ژوی: ساکبس، حیوان
 سپما: زېرمه، بچت، ذخیره
 سلسله: لړۍ
 ستاینه: صفت، ښېگڼې بیانول
 ستره: لویه، غټه
 ستمی: تیگه، ساه نښتنه، د ستړیا له امله
 ساه لنډه لنډه کېدنه
 ستونزه: رېره، مشکل
 سکوی: چکن دوزي، خامک، گل کاري
 سمسور: ښیراز، زرغون، شین
 سمخ: لوی غار، غار
 سوبه: بری، فتح، کامیابي
 سوداگریز: تجارتي، د سوداگری، د تجارت
 سون: سونگ، سوځېدنه، احتراق
 سوره: کوچنی غار
 سیالي: لویه، مسابقه

مست
 خرول: پوول، ورشو ته بیول
 خنگ: اړخ، پلو، لوری
 خښاک: مشروبات، د خښلو خیزونه
 خښتن: خاوند، صاحب
 خپر: ورته، غونډې، ډول
 خېرمه: خنگ ته، خواته، اړخ ته، نژدې
 خاله: جاله، آشیانه
 خپل: زهیرول، ټکول، وهل
 خواک: قدرت، قوت، انرژي
 خیرک: هوبنیار، ذهین، تېز فکره
 خيگر: ینه، جگر
 دلریایي: زړه وړل، عاشقي، مینه
 ډیل: خنډ، ټال، درنگ
 روزل: تربیه کول، پالل
 روړدی: معتاد، اموخته
 رټل: ترټل، گوانبل، خپه کول، غندل
 رېرېدېدل: لرېدېدل، لرزېدل، رپېدل، رچېدل
 زمولتیا: مړاوتوب، زمولتوب، زمولوالی
 زهیرتیا: زهیروالی، کمزورتیا، زهیرتوب،
 پېڅواکي
 زهیر: کمزوری، ناتوانه، ضعیف
 زوال: خوړتیا، انحطاط

سیلانی: گرځندوی، سیاح، سیل کوونکی

سړی: شش، پپوس، پپوس

شبابسی: افرین، د ستاینې او هڅونې کلمه

شپه روڼول: ، خوب نه کول، شپه په وینښه

سبا کول

شتمنه: غني، د شتوواله، پانگه واله.

شخړې: رپرې، لانجې، جگړې.

ښارگوټی: کوچنی ښار

ښکېل: اخته، نښتی، راگیر

ښپرازه: سمسوره، زرغونه، شنه

غالی: قالین، قالینه

غچ: انتقام، کسات، بدل

غلی: چوپ، خاموش، آرام، کرار

غنايي: د غنا، د ښه اواز، د ښې غاړې،

دارايي، غني توب، شتمني، ثروت

غوره: بهتر، ښه

غړی: عضو

کارنده: فعاله

کرغېړن: بدمرغه، بدبخت، ناولی

کرکه: نفرت، بدراتلل، بد ایسپدل

ککړ: لړلی، لت پت، ناولی، چټل

کمکی: کوچنی، وړوکی، ورکوټی

کنگل: یخ، یخک

کنډو: کوتل، غابښی

کوژده: په نامه کېدل، د شمال اخیستل،

کوژدن

کوهی: څاه، چاه

کوټنی: کوچنی کوټه، کوټه گي

کین: چپ

کښل: لیکل، کارل، ایستل

گانده: راتلونکې، مستقبل

گوانښ: تهدید، تر فشار لاندې کول.

گن: ډېر، زیات

لییک: چمتوالی، تیاری، آماده گي، هرکلی

لمسون: پارونه، لمس، تحریکول

لړمون: د سنې، په قفس کې دننه غړي

لکه: زړه، ینه، تورې او نور.

مانی: قصر، بنگله

مرییتوب: غلامی، بنده گي

معمار: خټگر - جوړوونکی

مکان: ځای، کور

مل: ملگری، انډیوال

مننه: شکریه، تشکر

منځگړی: درېمگړی، منصف، ثالث

منځنی: متوسط، وسطی، د منځ

مهال: وخت

مهلت: وخت، موقع، فرصت
موندل: پيداكول، ترلاسه كول.
مړل: مړول، منبل، سولول
ناخاپه: نابيره، ناگهانه، سمدلاسه، يو دم
نس: گپه، خپټه، معده
نگوښېدل: په يوه پښه گوډېدل، بېكاره كېدل
لمانځنه: تجليل، درناوى كول.
ندارچيان: تماشه چيان، كتونكي، لېدونكي
نهيلي: نااميدي، تمه پرېكول، ناهيلي.
نومړى: مشهور، نامتو، نوميالى
نړيوال: جهاني
واكمني: پاچاهي، حاكمي، امارت
وزگارتيا: بې كاري، وزگار توب، مصروفيت نه درلودل.
ويجاړ: وړان، گلوډ، خراب شوى.
هر و مرو: خامخا، حتمي
هك پك: حيران، وارخطا
هوساينه: ارامتيا، كراري، اسوده گي
هوډمن: هوډيالى، مصمم، د كلکې ارادې خښتن

اخځليکونه:

۱. په افغانستان کې صنايع او په ملي اقتصاد کې د هغو ونډه، پوهنوال محمد بشير دوديال، د اريک گرځنده کتابتونو اداره، ۱۳۸۲ هـ ش کال.
۲. اوسني ليکوال درې ټوکه، عبدالرؤف بېنوا، دولتي مطبعه کابل ۱۳۴۰ هـ ش، ۱۳۴۱ هـ ش، ۱۳۴۶ هـ ش کلونه.
۳. ياد فرياد (پښتو - دري اشعار)، سيد شمس الدين مجروح، د افغانستان د مجاهدو ليکوالو ټولنه - پېښور ۱۹۸۵ کال.
۴. گنج پښتو، مولوي احمد د تنگي.
۵. د پښتو ادبياتو تاريخ اوسنی دوره، پوهاند ډاکټر زيورالدين زيور، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز - پېښور ۱۳۸۵ هـ ش کال.
۶. د رحمان بابا کليات، حنيف خليل، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۴ هـ ش کال.
۷. د الفت مرغلرې، د شهرت ننگيال په زيار، دانش کتابخانه، پېښور دريم چاپ، ۱۳۷۵ هـ ش کال.
۸. ليکوالي (املاء او انشاء)، گل پاچا الفت، پښتو ټولنه، ۱۳۳۹ هـ ش کال.
۹. زاهد پښتو - پښتو سيند، عبدالقيوم زاهد مشواڼی، دانش خپرندويه ټولنه.
۱۰. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود، د پوهنې وزارت دوهم چاپ ۱۳۳۹ هـ ش کال.
۱۱. د پښتو ادبياتو تاريخ، لرغونې او منځنۍ دوره، زلمی هېواد مل دانش خپرندويه ټولنه، لومړی ټوک، ۱۳۷۹ هـ ش کال.
۱۲. پښتو غږ پوهنه او ويي پوهنه، پوهنوال محمد صابر خپشکي، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جرمني، ۱۳۸۰ هـ ش کال.
۱۳. څه ليکل يا ليکپوهه، گل پاچا الفت، د اتحاد مشرقي مطبعه، جلال اباد ۱۳۲۸ هـ ش کال.

۱۴. اوبه او چاپېريال، پوهاند حسن يار.
۱۵. د بديع فن او پښتو شاعري، پوهنيار محمد ابراهيم همکار، رڼا مرکز، ۱۳۸۶ هـ ش کال.
۱۶. د ماشومانو ولسي لوبې، غلام جېلاني شېل، د اريک دگرځنده کتابتونو اداره، ۱۳۷۹ هـ ش کال.
۱۷. د حمزه کلیات، د محمد اصف صميم په اهتمام، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۷۸ هـ ش کال.